

ÖZGÜRLÜĞÜN VE SOSYALİZMİN SESİ

SOSYALİST MEZOPOTAMYA

sosyalistmezopotamya@gmail.com Twitter: @SosyalistMezop Facebook: Sosyalist Mezopotamya

KKP BÜLTENİ - 14
KASIM 2023

Seçimler Yeniden Seçimler!

- Eşref AVCI

Türk Solu - Kürd Solu Tartışmaları

- Enver ŞEN

Çima Stalinizm

- Şerefhan CİZİRÎ

Göç(fertil)mek, Mücadele ve Ötesi!

- Temel DEMİNER

Helbestvanê Kurd Seyda Cigerxwîn!

- Abuzer Balî HAN

Yek Ji Nunerên Herî Serketî yê Sînemaye Helbestkî: Béla Tarr

- Rûmet Onur KAYA

Kendi Kaderini Tayin Hakki Siyaseti

- Yaşar KAZICI

Aryan Dil Ortaklığı ve Kürtçe Dilinin Tarihi

- Bahoz ŞAVATA

Türk Solunun Kürd / Kürdistan Açmazı

- Yasin YETİŞGEN

Dil ve Sol Düşünce Üzerine

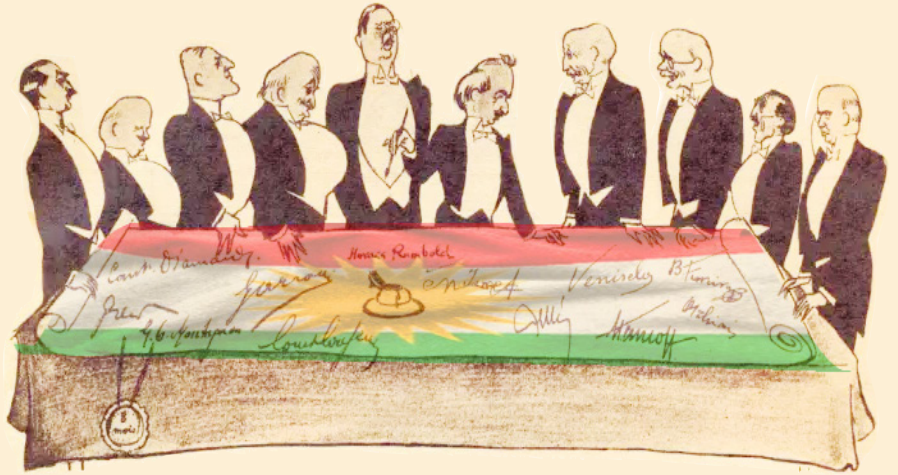
- Hakan YURDANUR

Editor

Uzun bir aradan sonra 14. sayımızı çıkarmamızın mutluluğu içerisindeyiz. 6 Şubat 2023 depremleri ve sonuçları bu gecikmede etkili oldu.

DOSYA

LOZAN ANTLAŞMASININ 100. YILINDA KÜRTLER ve KÜRDİSTAN

LOZAN! NE İSTİYORUZ? NASIL GERÇEKLEŞTİRECEĞİZ? - Sinan ÇİFTYÜREK

YÜZÜNCÜ YILDA SEVR'DEN LOZAN'A KÜRTLER - Hüsnü Gürbey

MONDROS'TAN LOZAN'A KÜRDLER - Celal TEMEL

100. YILINDA LOZAN VE KÜRTLER - Eyüp YALUR

Uzun bir aradan sonra 14. sayımızı çıkarmanın mutluluğu içerisindeyiz. 6 Şubat 2023 depremleri ve sonuçları bu gecikmede etkili oldu.

- 6 Şubat depremleri nedeniyle ölü sayısı resmi rakamlarla 60 bini geçti ama felaketin boyutu devletin resmi rakamlarından çok fazla. Diyarbakır'dan Cinderes'e, onlarca ili kapsayan geniş coğrafyada halkımızın, halklarımızın başı sağ olsun, büyük geçmiş olsun! Depremi engelleyecek bir güç veya teknoloji yok fakat depremlerin yıkıcı sonuçlarını en aza indirmek mümkün! Ama iktidar bu konuda hiçbir şey yapmadı. Felaketin sonuçlarından deprem değil iktidar sorumludur.

- 7 Ekim'de Hamas'ın silahlı kandanı İzzeddin el-Kassam Tugayları, roket atışları eşliğinde Gazze Şeridi'nden İsrail'e karşı "Akşa Tufanı" saldırılarını başlattı. IŞİD taktiğini aratmayan saldırıda yüzlerce İsrail vatandaşı öldürüldü yüzlercesi de rehin alındı. "Savaş durumu alarmı" ilan eden İsrail ordusu da onlarca savaş uçağıyla abluka altındaki Gazze'ye hava saldırıları düzenledi. İsrail 7 Ekim'den bu yana havadan ve karadan tüm güçleriyle sivil gözetmeksizin Gazze'ye saldırıyor, ölü sayısı 10 bine yaklaştı. Bunların büyük çoğunluğu kadın ve çocuklar. Filistin halkının haklı özgürlük savaşını kendi savaşına dönüştüren Hamas'ın İsraili sivillere dönük bu saldırısını kınıyoruz. Yine aynı şekilde İsrail'in de Hamas saldırısını bahane ederek Gazze'yi insansızlaştırma ve yok etme savaşına hayır diyoruz, kınıyoruz. İran'ın bölgedeki vurucu gücü haline gelen cihadist örgüt Hamas'ın bu saldırısı iç siyasette sıkışan İsrail Başbakanı Netanyahu'ya can simidi olmuştur. Deyim yerindeyse Netanyahu bir göz ararken Hamas verdi iki göz! Ne İsrail devleti ne de Hamas faydalandıkları bu savaşa son veremeyecektir. Bu savaş ancak, bir tarafta Filistin halkının özeldede Gazzelilerin Hamas'a karşı; diğer tarafta ise Yahudi halkının İsrail devletinin Siyonist politikalarına karşı açacağı sivil direnişle son bulabilir.

- İsrail'in Gazze'yi sivil gözetmeksizin hedef almasını ise AKP'sinden

CHP'sine, sağcısından Türk solcularına varana kadar herkes kınadı, mitingler ve yürüyüşler yaptılar. Bu yapılanların hiçbirini samimi bulmuyoruz, tam bir riyakarlık olarak görüyoruz. İsrail-Hamas çatışmasının başladığı anlarda Türk devleti de Rojava ve Başur'da sivilleri, alt yapı gibi yaşam alanlarını hedef gözetmeksizin vuruyordu. Su şebekeleri, elektrik ve petrol santralleri, barajlar, hastaneler, camiler bombalandı. Başta çocuklar olmak üzere yüzlerce sivil katledildi, iç güvenlikten sorumlu 29 görevli katledildi. İsrail saldırılarını kınayan iktidar ve muhalefet ise Rojava ve Başur'a dönük yapılan bu saldırılara ses çıkarmadılar aksine tezkereye oy verdiler. Başta Türk halkını olmak üzere tüm dünya halklarını Kürtlerin kazanımlarına karşı yapılan bu saldırılara karşı durmaya çağırıyoruz.

- Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yıl kutlamalarına da kısaca değinmekte fayda var. Tek ulusa dayalı Türk Devletinin kuruluşu başta Kürtler olmak üzere Anadolu ve Mezopotamya'da yaşayan diğer halkların inkarı ve yokluğu üzerine kurulmuştur. Bu anlamda devlete sahip çıkan Kemalist ve Türk İslamcılarını bir nebze anlıyoruz ama kutlamalara katılan Türkiye "sosyalist" hareketini anlamakta zorlanıyoruz çünkü Cumhuriyet'e sahip çıkmak diğer halkların inkarını, yok oluşunu desteklemek anlamına gelmektedir.

- Dergimizin bu sayısında yine birbirinden değerli onun üzerinde makale bulunmaktadır. Muhalefeti, iktidarı ve Türk solu Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılını ihtişamla kutlarken biz de dergimizde Kürt halkı ve halkların inkarının belgesi olan Lozan Antlaşmasının 100. yılında Lozan'ı dosya konusu yaparak 100 yıllık adaletsizliği gündeme getirmeye çalıştık. Lozan Antlaşmasının 100. yılında enine boyuna Kürtler ve Kürdistan'ını konu edinen dosyada birbirinden değerli 4 makaleyi ve Kürdistan partilerinin Diyarbakır'da düzenlediği "Lozan Antlaşmasının 100. yılında Kürtler ve Kürdistan Konferansı"nın sonuçlarını sayfalarımıza taşıdık.

Yeni bir sayıda buluşmak dileğiy-le...

İÇİNDEKİLER

Seçimler, Yeniden Seçimler! Eşref AVCI	1
Çima Stalinizm? Şerefhan CİZİRİ	3
Göç(ertil)mek, Mübadele ve Ötesi! Temel DEMİNER	8
Helbestvanê Kurd Seyda Cigerxwîn! Abuzer Balı HAN	12
Yek Ji Nûnerên Herî Serketî yê Sînemaye Helbestkî: Béla Tarr Rûmet Onur Kaya	15
Kendi Kaderini Tayin Hakkı Siyaseti Yaşar KAZICI	18
Aryan Dil Ortaklığı ve Kürtçe Dilinin Tarihi Bahoz ŞAVATA	20
Türk Solu - Kürd Solu Tartışmaları Enver ŞEN	22
Türk Solunun Kürd / Kürdistan Açmazı Yasin YETİŞGEN	25
Dil ve Sol Düşünce Üzerine Hakan YURDANUR	28
DOSYA	
Lozan! Ne İstiyoruz? Nasıl Gerçekleştireceğiz? Sinan ÇİFTYÜREK	30
Yüzüncü yılda Sevr'den Lozan'a Kürtler Hüsnü GÜRBEY	35
Mondros'tan Lozan'a Kürdler Celal TEMEL	45
100. Yılında Lozan ve Kürtler Eyüp YALUR	49

KÜRDİSTAN KOMÜNİST PARTİSİ (KKP)
BÜLTEN-14
KASIM 2023

Genel Merkez:
Fidanlık mah. Sağlık 1 Sok. Arzu
Apt. No: 55/7 Kızılay / Çankaya
Ankara.

SEÇİMLER, YENİDEN SEÇİMLER!

Konu üzerine ne kadar çok şey söylenirse o kadar etkili bir hal alan “bizim seçimlerimiz!”. 12 Eylül darbesi ve sonrasındaki seçimler ile son yirmi yıllık AKP iktidarının hâkim olduğu seçimler arasında çok önemli diyebileceğimiz farklar söz konusu mudur? Ya da 12 Eylül öncesi seçimler ile günümüz seçimleri arasında nasıl farklar söz konusudur? Kanımca günümüz seçimlerini diğerlerinden farklı kılan temel parametre sandığın haleti ruhiyesine olan itikadın yoğunluğunun artması diyebilirim. Sandık “millet iradesi” denilen boşluğun hacimsel ifadesidir. Yoksa içerisinde söz konusu edilecek bir irade söz konusu değildir. Bunu egemen sınıflar bizlerden daha iyi bilmekte dirler.

Oraya kimin geldiğinden çok ne için geldiğini bilmeyen sınırlarım yine egemen sınıflar değil bizleriz.

Son on-onbeş yıllık seçimlerden hangisini ele alırsanız alın, hepsi ayrı ayrı plebisit haline getirilmiştir. Hangi seçim bu anlamda diğerinden farklıdır ki, bana göre değil. “Bu son seçim!” söyleminin bizleri getirdiği yer, muhalefet etme kapasitemizin yitirilmesidir.

Marksistler açısından parlamentonun işlevini bir kez daha tekrarlamakta fayda olduğunu düşünüyorum. Kapitalist devlet ve onun bütün aygıtları için elzem olan, sermaye birikiminin sıkıntısız bir biçimde devam ettirilmesidir. Ancak doğası gereği kapitalizm kriz üretir. Bu krizlerle baş etme yöntemi yanına aldığı çeşitli mütefikleri ile birlikte hareket etmesini sağlamıştır. Tarihsel olarak kapitalist devleti kimin yöneteceğine yine tarihsel koşullar karar verir. Elbette bu koşullar yine toplumsal süreçlerin dolaysız sonucudur. Tarihsel koşullar ırkçı, dinci, sosyal demokrat, sosyalist, komünist vd. partilerin bir biçimde burjuva diktatörlüğünü hem demokratize(!) etme ve hem de onu onun ihtiyaçlarına göre yönetmelerini sağlamıştır. Zamansal olarak hangi partinin devlet aygıtını yöneteceği içerisinde bulunduğumuz tarihsel toplumsal koşulların ürünüdür. Toplumsal kriz halleri sınıfsal dinamiklerin öncesinde dinci, ırkçı partileri öne çıkarırken kriz sonrası değişik kombinezonları gündeme getirebilir. Asıl olan her birinin hangi zamansal döngüde gelirse gelsin kapitalist devlet aygıtının çalışmasını optimal olarak sağlamalarıdır.

Şimdi bu durum netse seçimleri varlık yokluk olarak değerlendirmenin gerekçesi nedir?

Neredeyse bütün muhalifleri aynı potada birleştirip burjuva devlet aygıtının optimizasyonu için akla hayale gelmeyecek (Sosyalist, Komünist) partilerin dahi bu aygıtı yönetme çabalarını nasıl anlamlandırmalıyız. Bahsi geçen bu partilerin bu aygıtı burjuvazinin elinde seçim ile alma ya da sınıfsal anlamda makas değiştirme çabaları bir avuntu değilse yalandır. Günümüz Marksist birikimi bunun bir avuntu değil yalan olduğunu tesciller.

O halde Marksistler parlamentodan, seçimlerden ne istemektedir. Kendi fikirlerini ifade edebilecekleri kürsü ve alan, bununla birlikte örgütlenme alanı. Peki, bunlar burjuva devlet aygıtının isteyeceği bir durum mudur? Elbette değil. Ancak bu durumun olabilmesi, oluşabilmesi parlamentar mücadelenin önceliğini değil, diğer mücadele yöntemlerinin önceliğini ortaya çıkarır. Sınıf mücadelesi güç ilişkisinin dolaysız sonucudur. Gücün niteliği sana oy verenlerde değil fiziki olarak senin örgüt kapasitededir. O bahsi geçen sınıf dinamiklerini harekete

geçirebilme kapasitededir. Oy sadece bir eğilimin adıdır. Gerçekliği ifade etmez.

Sınır; kürsü ve örgütlenme aracı olmasındadır. Parlamento dışında seçimlerin türlü halleri söz konusudur. Plebisit, yerel seçimler vs. bu tür seçimlerde ise o günkü tarihsel koşullarda burjuvazinin bir veya birkaç kliği ile diğer kliğine karşı ittifaklar yapılabilir. Amaç klikler arasındaki çelişkilerden devrim lehine yararlanmadır. Bununla birlikte görece demokratik ortamın yaratılmasıdır.

Seçim iyi bir rehabilitasyon aracıdır. Sistemle olan bağlarınızı gevşetmez aksine sağlamlaştırır. Onun dışındaki ufukları grileştirir. Evet, seçimler, parlamento vs. çeşitli mücadele yöntemlerindedir, ancak bahsi geçen tehlike unutulmamalıdır. Ancak tehlike uğruna bu mücadele yöntemlerinden de vazgeçilmemelidir. Avrupa sosyal demokrasi tarihi bunun en paha biçilmez örneğidir. Burjuvazinin konfor alanı devrimin değil bilakis karşı devrimin alanıdır.

İttifaklar alanına dönersek, ittifak sorunu ilkesel bir sorundur. Temel çıkış noktası burasıdır. Eğer bir ittifak içerisinde ilkesiz

olarak yer alınırsa sonuçları itibarıyla kaybetmiş olursunuz. Bunun türlü örnekleri mevcuttur. Örneğin 2019 yerel seçimleri. Bunun devamı niteliğinde olan 14-28 Mayıs seçimleri tam olarak ilkesizliklerin alanıdır. Burjuva parti ve klikleri ittifak içerisinde yer alırken veya ittifaka destek verirken bir tüccar gibi davranırken genel olarak HDP ve özelde Marksistler koşulsuz bir biçimde K. Kılıçdaroğlu denen zatı desteklediler. Desteğin ittifak ruhuna aykırı ve ilkesiz olduğu başından sonuna kadar tescilli idi, altılı masanın adayı ile diğer aday arasında niteliksel olarak bir farkın olması gerekirken bunun olmadığı başından beridir belli idi. Devrimciler, Marksistler de yeri geldiğinde pazarlık yaparlar, sonuçta devrim için yaptıkları pazarlıklar ilkesel düzeyde görüşlerinden varoluş koşullarının pazarlığı değildir. Hiçbir pazarlık yapılmaksızın destek verilmesi, pratik olarak onun kanatları altına sığınmak demektir. İktidardaki kliğin “ne olursa olsun” gitmesinin koşullarının yok edilmesi demektir. Altılı masa+diğer burjuva ajan ve kliklerinin yanına dekor olarak eklenmek sonuçta eski düzenin konsolide edilmesidir.

Burjuva devlet aygıtının “güçlendirilmiş parlamenter sistem” sosu ile bulandırılması ve bunun bir kere meclis çoğunluğunun elde edilmesi ile mümkün olduğu bilinen bir durum iken, ikinci olarak; 14 Mayıs seçimleri sonucu bu durum ortadan kalkınca olası tablo rejimin onaylanması şekline bürünmüşken, yani her iki seçimin sonucu birinci seçimde kendini ifade etmişken, ikinci seçimde K.K’nın olası reis olması mevcut reisten ne gibi fark yaratacağı söz konusu dahi edilmemiştir (yaptıklarını saymaya gerek yok, yaptıkları yapacaklarının teminatıdır!). En son Ü. Özdağ ajan kliği ile yapılan mutabakat metni bu adaya destek verenler için turnusol kâğıdı işlevinde bir durumdur. Bu ibretlik durumun ortaya çıkardığı tablo yukarıda “ilkesizlik” diye tabir ettiğimiz tabloyu tanıtlamaktadır. Ne olursa olsun mantığı ilkesiz bir mantıktır. Konformist bir alanı terketmeme üzerine kurulu olan kötü niyetli bir mantıktır. Her defasında kurulu düzenin devamlılığını sağlayan bir duruştur.

Kısacası seçim; rejimi oylama ve onama seçimi olmuştur. Hepimize geçmiş olsun.

ÇIMA STALÎNÎZM?

Bitaybetî tevgera çep li Kurdistanê, ji roja ku derketiye meydana siyasetê û heta roja îro jî, di hemû warên giring de Stalînîstî kiriye. Di pirsên rêxistinî de, di pirsên hunerî de, di pirsên metodolojî de, di pirsên danûstandinên polîtîk de, di pirsên netewî de, dipirsên dîrokî û kultura netewî de, di pirsên avakirina sosyalîzmê de, her gav rêbazên Stalînîzmê hatine parastin. Ramanên Stalînîstî bi hawayekî pir berfireh di nav çepên Kurdan de belav bûne. Ramanên Stalînîstî li welatê me bi hawayekî kûr heyvan girtine. Kesê ku kûranî û hûmanîzma Marksîzmê fahm nekiribe, sosyalîzm ji xwe re nekiribe felsefa jiyane, dikare ji aliyê Stalînîstan de bi propagandayeke pirr hêsan bêne kanix kirin.

Encamên vê yekê dikarin pir bin. Yek jî berovajîkirina dîrokî de, baş diyar e ku ji aliyê ramanî de Stalîn beriya Marks hatiye Kurdistanê. Li pirr welatan, xelkê pêşî Marks û Engels nas kirine û paşê jî Stalîn fêrbûne. Ji aliyê dîroka ramanî de ev rastî pir girîng e. Lê mirovê Kurd berê Stalîn xwendine û paşê jî bi çavekî Stalînîstî li Marks û Marksîzmê temaşe kirine.

Li ser vê realîte û problemên ku bi vê yekê ve girêdayî ne jî divê lêkolînên kûr bêne çêkerin...

Ji aliyekî de mirov dikare wilo bibêje; zanyariya nizm û kêmbûna xwendin û nivîsandinê li Kurdistanê, alîkariya pêşketin û pejirandina Stalînîzmê kiriye. Di civata me de her gav nezantî û dogmatîzma olî xwîn dane hevdu. Ji aliyekî de problemên perwerdekirina xelkê Kurd û ji aliyekî de jî sîstema kolonyalîst li Kurdistanê, ji bona mirovên me birînen kûr pêkanîne. Ev birînen psîkolojîk û kulturî ku li Kurdistanê peyda bûne û polîtîka Stalînîstî, bi hemû hawayî hevdu ji aliyê rêbazî û ramanî de timam kirine. Dogmatîzma Stalînîstî û rewşa Kurdistanê ya dijwar, xwîn û jiyana dane hevdu.

Ev pirsgrêk heta niha wilo hatiye pejirandin: Li miqabilî dijwarbûna mercên Kurdistanê, dijwarîyeke Stalînîstî pêwîst bû. Li hemberî kolonyalîzmê û dijwarbûna mercên Kurdistanê, xedarbûna Stalîn wek riya xelasbûnê dihate fahmkirin. Tûjîtiya Stalîn li dijî dijminê xwe, li cem Kurdan îmajeke başiyê çêkiri bû û ev riya hanê jî wek riya rizgariyê dihat pejirandin. Lê di bingeha xwe de pirsê helî

mezin jî ev bû; kî dost e û kî dijmin e? Di dîroka Kurdistanê de ev pirsê girîng her gav aktuel bûye. Gotina dost û dijmin li Kurdistanê ji aliyê semantîk de baş nehatiye şirovekirin. Têgeha dost û dijmin divê baş bê şîrovekirin. Ji aliyê civatî û îdeolojî de ev gotin divê baş bêne zelalkirin. Zelalbûna ramanî bi hêsanî zelalbûna polîtîk jî we bi xwe re tîne...

Yek jî encamê popûlerbûna Stalîn li Kurdistanê, dikare xedarbûna wî be. Xedarbûna Stalîn di warê giştî de, li himber kolonyalîzma ku li Kurdistanê heye, wek normek û pîvanekî baş hatiye dîtin. Xedariya kolonyalîst ku li pir welatan heye, wek reaksiyon, li welatên bindest xedariyê Stalînîstî derxistiye meydanê. Ev ji di dîroka gelên bindest de gelekî zelal derketiye pêşberî civakan.

Encamekî din jî dikare lawazbûna zanyariyê ya li ser Stalîn û Stalînîzmê be. Li ser Stalîn û dîroka Stalînîzmê berhemên baş li welatê me nayên naskirin. Xelkê me Stalîn piralî nas nakirine. Polîtîkvan û rewşenbîrên ku kirinên Stalîn nas bikin û hinekî hayê wan ji dîtin û kultura sosyalîstî hebe, tu cara, bi wijda-

nekî rehet nikarin teori û pratika Stalînzîmê biparêzin.

Stalînzîm pir caran li cîhanê bûye alîkarê kultura xelkê serdest. Weke Tirk, Faris, Erebi, Rûsan ûhw. Xelkê serdest, di bin navê çepîtiyê de, Stalînzîm ji xwe re kirine mertal û zilmkarî li xelkê bindest kirine. Di vî warî de mînak pirin. Ma çepê Tirkan Stalînzîm ji xwe re nekirin wek Mishefa neteweparestiyê? Ma wana bi gotinên Stalînistî piştgirtiya qirkirina xelkê kurd li Dêrsimê û gelek bûyerên din nedikirin? Ma di serhîldana Şêx Seîd de li gora wana Kemalîst ne pêşverû û xelkê kurd jî ne paşverû bû? Ma desthilatiya Stalînistî di vî warî de tu cara rexne li van çepên neteweparêz girtiye? Li vir mirov dikare mînakan pirtir bike. Lê xelkê Kurd wek xelkekî bindest û hejar nikare tu cara zilmkariya Stalînzîmê biparêze. Qirkirin û sirgonkirina xelkê zehmetkêş dibin navê sosyalîzmê de, tu cara nikare bê parastin. Stalîn xelkê Rûs qir kiriye û sirgon kiriye. Êdî tu kes nikare vê yekê veşêre. Ma têkiliya qirkirin û sirgonkirina xelkê zehmetkêş, bi çi hawayî dikare bi sosyalîzmê re hebe?

Tenê di navbera salên 1937-38'an de milyon û nîvek endamên Partiya Bolşevîk bi destên Stalînistan hatine kuştin. Ma gelo li tu welatan dijminên sosyalîzmê karîbûn, ji sedî yekê ku Stalînistan li himberî şoreşgeran kir, ew bi xwe bikin? Sîstemên faşîstî jî nikarîbûn ewqas mirovên çep û sosyalîst bidin kujtin. Eşkere ye ku armanca Stalîn ne avakirina sosyalîzmê bû.

Ji xwe sosyalîzm ji serî de çewt hatibû fêhmkirin. Ma sosyalîzm dikare bêyî mirovan ava bibe gelo? Ez naxwazim bêjim ku Stalînzîm ji kokê de xerab e û bi kêrî tiştekî nayê. Ev pîrsek pîr mezîne û lêkolînên mezîne dixwaze. Bi raya min başî û xerabiya Stalînzîmê pîralî, hergav dikare bê şirovekirin.

Piştî salên 1930'î û vir de, êdî Stalîn bûbû serokê "mezîne", "bêqisûr", "bêçewtî" û "pêxemberê" tevgera komunist ya cîhanê. Di demeke kurt de îtîfakirin ji Stalîn re kete şûna berjewendiyên çîna karker, kete dewsa prensîban û sosyalîzmê. Di dawiya dawî de jî îtîfakirin ji Stalîn re kete şûna programa partiyê. Di rastiya rastî de jî, îcar hêdî hêdî Stalîn dikete şûna partiyê bi xwe...

Lê ez dixwazim bi kurtî li ser dîroka Stalînzîmê, li vir behsa çend tiştên bîngêhîn bikim: Piştî mirina Lenîn di sala 1924'an de, serokatiya Bolşevîkan derbasî destê Stalîn dibû. Di wesyetnama xwe de Lenîn, bala Partiya Komunîst di hinek bûyeran de kişandibû ser hinek problemên hindurî. Di derbara Stalîn de di wesyetnama Lenîn de pir tiştên pozîtîf tunebûn. Li gor wesyetnamê, "Stalîn kesekî zalim û qebe bû." Ji ber vê yekê jî Lenîn dixwest ku sekreteriya giştî ya Partiya Komunîst ji destê Stalîn bê derxistin. Lê ne tenê Stalîn, serokên Bolşevîkan hemûyan, nesîbê xwe ji wesyetnamê digirtin. Di rastiya xwe de Lenîn kes layiqî serokatiya Bolşevîkan nedidît. Ji ber ku pîrsa serokatiyê bi giştî û serokatiya Bolşevîkan jî bi taybetî hinek sixletên mirovantiyê dixwestin. Ev sixletên mirovantiyê û başiyê li cem tu berendamên serokatiya Partiya Komunîst pêde nedibûn. Pîr pîspor û dîrokvan dibêjin ku; dîtinên ku Lenîn di wesyetnama xwe de anîbûn zîman, bûn encamên bîngêhîn ji bona ku wesyetnama wî demekê dirêj bê veşartin. Bi raya min ev dîtin dîtineke rast e. Ji ber ku; li gora wesyetnamê Troçkî mirovekî "hisî bû" û "îdarekar bû",

Buxarîn tu cara "diyalektîk" fahm nekiribû, Zînovyev û Kamenyev bi xwe, di sala 1917'an de, li dijî Şoreşa Oktober derketibûn ûhw. Bi kurtasî mirov dikare bêje ku; endamên komîta navendî hemû xwediyên kêmasiyên mezîne bûn. Ji ber vê yekê jî wesyetnama Lenîn hate veşartin. Bi veşartina wesyetnama Lenîn re kêmasiyên serokatiya Bolşevîkan jî bi hemû hawayî hatin veşartin.

Piştî ku Stalîn bû serokê partiyê, bi fen û fûtan zora hemû mixalefete bir. Weke roviyekî fenek û kevnare mirov li dijî hevdu bi kar tanîn û bi wana weke libên tizbiyê dilîstin. Di vî warî de zîrekiya Stalîn pir hebû. Pêşiya pêşî mixalefeta çep, bi hawayekî xedar ji navê rakir. Piştî berê xwe da mixalefeta rast û ew jî ji holê rakirin. Hemû desthilata polîtîk, Stalîn di wextekî kurt de, di destê xwe de kom kiribû.

Piştî salên 1930'î û vir de, êdî Stalîn bûbû serokê "mezîne", "bêqisûr", "bêçewtî" û "pêxemberê" tevgera komunist ya cîhanê. Di demeke kurt de îtîfakirin ji Stalîn re kete şûna berjewendiyên çîna karker, kete dewsa prensîban û sosyalîzmê. Di dawiya dawî de jî îtîfakirin ji Stalîn re kete şûna programa partiyê. Di rastiya rastî de jî, îcar hêdî hêdî Stalîn dikete şûna partiyê bi xwe...

Piştî şoreşê di navbera salên 1917'an û 1921'an de, Bolşevîkan polîtîka prensîbên komunîzma şer didan xebitandin. Jiyana civatî û polîtîk ji ber şerê hindurî, mecbûrî hatibû mîlîtarîzekirin. Tebeqa gundiyan bi taybetî pir hejar û perîşan bû. Berhemên gundiyan yên ku zêdebûn jî, Bolşevîkan dest dantanîn ser û dûre jî ew berhemên zêde li karker û leşkeran belav dikirin. Gundiyan ji vê yekê zêde tiştêk qezenc nedikirin. Ji ber ku tiştên ku hebûn li ber çavan bûn. Heger wiha nebûya, ewê karker û leşker ji birçîna bimirana. Li bajarên zehmetiyên mezîne hebûn.

Li gora ku tê gotin û nivîsandin, Stalîn, di navbena 5 û 10 milyonan de mirov dane kuştin. Pirr dîrokvan û civaknasên ku li ser civata Sovyet û politîka Stalîn pispor in, ji bona politîka Stalîn di sala 1930'an de "politîka gel qirkirinê" dibêjin.

Piştî sala 1921'an û pê da Partiya Komunîst, prensîbên politîka ekonomî ya nû (NEP) dane xebitandin. Ji xwe yek ji sloganên partiya Bolşevîkî di şoreşê de, belavkirina erdê li gundiyan bû. Xelkê ku di erdê de kar dikirin, diviyabû bibin xwediyê erdê. Ev politîka ekonomî ya nû heta sala 1928'an berdewam kir. Di vê demê de pirr tişt bûne malên kesan. Ji derveyî endûstrî ya bingehîn, hemû tevgeha ekonomî kete bin destê teşebîsa kesan. Tebaqa gundî bi hawayekî germ bi xêrhatina politîka ekonomî ya nû dikir. Di vê demê de jiyana ekonomî ruh pêdihat.

Lê piştî sala 1928'an, Stalîn weke serokê partiyê biryar da ku, erdê bi zorê kollektîvîze bike. Li himberî vê daxwaziyê gundiyan li ber xwe dan. Tebaqa gundî ne dixwest ku erd û malê xwe bide dewletê. Wê demê Stalîn biryar da ku dest bi politîka hişk bike û piştî vê biryarê jî, îcar dema qirkirina gundiyan destpê kiribû. Stalîn digot ku "dewlemendên xwedî erd divê weke çûn ji navê bêne rakirin". Netîca vê biryarê hîna jî tê şirovekirin. Weke tê zanîn pîrsa "dewlemendên xwedî erd kî ne?" ne ewqasî hêsanî ye. Feodal û aristokratên xwedî erd hemû kes wan dinase. Lê belê pir kategoriyên gundî hene ku, rewşa wan ya ekonomî ne dikare weke dewlemendiyê ne jî dikare weke xizaniyê bê pejirandin. Kesên ku mitqalekî ji ekonomiyê fahm bike, dizane ku bi sedan kategoriyên ekonomî, di navbera kategoriya dewlemend û kategoriya xizan de hene. Di xebata kollektîvîzekirina erdê bi darê zorê de, pir kesên bêşûc hatin kuştin û sirgonkirin. Dîrokvanê ku civata Sovyetîstanê baş dinasin, navê vê guherandinê kirinê "şoreşa ji jor de". Ango rêbazên jakoben ketibûn dewrê.

Bi alîkariya hatinên berhemên ji zîraetê, civata Sovyet hate endûstriyalîzekirin. Endûstriyalîzekirina Sovyet di demêke pirr kurt de

xelas bû. Prosesa ku sedsal jê re lazim bû, li Sovyetê di 15-20 salan de hate xelaskirin. Guherandin di civatê de bi tempoyeke pirr bilind û xurt meşiyabû. Ji aliyê kulturî, sosyal û ekolojîk de civata Sovyet hate çelqandin. Ji vê çelqandina civata Sovyet, nasnameyên pirr çewt derketin meydana...

Netîca vê yekê jî civata Sovyet serobino kiribû. Bi milyonan mirov hatibûn koçberkirin, kuştin û cezekerin. Hejmara kesên kuştî heta niha jî baş nehatiye diyarkirin.

Li gora ku tê gotin û nivîsandin, Stalîn, di navbena 5 û 10 milyonan de mirov dane kuştin. Pirr dîrokvan û civaknasên ku li ser civata Sovyet û politîka Stalîn pispor in, ji bona politîka Stalîn di sala 1930'an de "politîka gel qirkirinê" dibêjin.

Di navbera van dîroknas û civaknasan de, hejmara kesên çep zêde ne. Weke mînak mirov dikare navê Ishak Deutscher û Roy Medvedev bibêje. Weke ku têzanî di sala 1929'an de Troçkî hate sirgonkirin. Troçkî xebata xwe ya politîk li derveyî welat meşand. Di sala 1940'î de Troçkî ji aliyê sîxurê Stalîn ve hate kuştin. Pirr kesên bijarte jî partiya Bolşevîkî, di navbera salên 1930 heta 1940'î bi biryara Stalîn hatin kuştin. Di nav van kesên kuştî de mirov bi hêsanî dikare rastî kesên endamên komîta navendî, endamên politbüro, ekonomên navdar, ûhw bibe. Pirr Bolşevîkên navdar, ji ber politîka Stalînîst xwe kuştin. Komîta Navendiya

Bolşevîkan, ji derveyî du - sê kesan, hemûyan an xwe kuştin an jî ji aliyên polîsên Stalîn ve hatin kuştin. Serokên şoreşê weke Troçkî, Buxarîn, Kamenyev, Zinoviyev, Lunaçarskî û pirr kesên din, bûne goriyên şoreşa xwe. Stalîn weke mirov bi libên tizbiyê bileyîze bi wan dilîst. Kuştina van kesên navdar nîşan dide ku Stalîn hemû qîmetên şoreşê dabûn nav lingan. Desthilata Stalînîst tu pîvanên exlaqî nas nedikir. Li gor sîstema Stalînîst encamê kuştina serokê Bolşevîkan ev bûn; ew bûbûn "sîxurên burjuvazî", ew bûbûn "dijminê xelkê" ûhw. Lê hemû kes dizane ku ev îdiana bê bingeh bûn. Dîrokvanê rûsî weke Medvedev, Petrovskî, Jakîr bi alîkariya dokumanên rûsî ev îtham hemû pûçkirin. Ji wana Roy Medvedev bi xwe şefê Enstîtûya Dîrokê li Moskova bû.

Mirov bi kurtî dikare bibêje; Stalîn di derheqê Bolşevîkên kevnare de derewên spî dikirin. Bi alîkariya metodên polîsiye, sîstema Stalînîst di derheqê mixalîfên xwe de îfadeyên sexte çêdikirin. Cîhane navê Dadgeha Moskova weke cihê derewan, sextekariyan, îtham û şarlataniyan nas dikir. Dozger Virjinskî bibû sembola huqûqê sexte û parêzgerê sîstema Stalînîst. Virjinskî li cîhanê deng da. Gotinên wî weke "van kûçikan hemûyan daliqînin" bibû xof û ketibû dilê kesên mixalîf li Sovyetê.

Belê. Li dijî faşîzma Hîtler Stalîn di sala 1939'an de, pêşniyaza peymanekê ji welatê rojava re bir. Stalîn bi vê pêşniyaza xwe dixwest ku hemû hêzên antî faşîst di enîyekê de bide hevdu. Faşîzm weke dijminê hemû hêzên demokrat, lîberal û sosyalîst dihate pejirandin. Li miqabil vî dijminê çavsor, pirr kesan daxwaz dikirin ku enîyek fireh û mezin bê avakirin. Lê nakokiyên ku di navbera hêzên demokrat û sosyalîst hebûn rê nedida vê yekê. Stalîn kir û nekir

welatê rojava, di mijara eniyêke bi hevdû re qanîx nekir.

Paşê Stalîn berê xwe da Hîtler û di 29'ê tebaxa sala 1939'an de li Moskovayê, di bin navê Hevpeymanana Molotov-Ribbentorp de, lihevhatinek bi Elmanya re îmze kir. Li gora vê hevpeymanê ewê Sovyet û Elmanya bi hevdû re şer nekiribûna. Li gora xaleke bingehîn ya vê hevpeymanê jî Ewrûpa Rojhilat hatibû parvekirin.

Di danûstandina Stalîn û Hîtler de, pirr dîrokvana qala polîtîka "reel" dikirin û ev danûstandin weke mînakek hêja derxistin pêş. Polîtîka reel hêzên weke Sovyet û Elmanya Faşîst anîbûn cem hevdû. Polîtîka reel ketibû şûna prensîbên polîtîkayê û nakokiyê îdeolojîk. Pîvan ji meydanê rabûbûn. Qewet ketibû şûna heq û polîtîkvanên fenek jî ketibûn şûna polîtîkayêke bi sexşiyet...

Dibêjin ku; Stalîn dixwest bi vê hevpeymanê wext qezenc bike. Piştî îmzekirina hevpeymanê, ekonomiya Sovyet pêşde diçû. Stalîn welatê xwe bi çek dikir û Artêşa Sor tekûz dikir ûhw. Lê belê hevpeymanana Molotov-Ribbentorp û dema aşîtiyê zêde dirêj dom nake. Di sala 1941'ê de Hîtler êrîşî Sovyetê dike. Stalîn bawer nedikir ku şer ew ê wiha zû derkeve. Hîtler fen li Stalîn kir û ew xapand. Hîtler ji xafiltî êrîşî Sovyet dikir. Li gora şahidê wê demê, Stalîn ji ber vê yekê di destpêka şer de şaş bûye û ji desthîlanîn jî ketiye. Li gora dîrokvana û şahidê deme Stalîn di destpêka şer de derbasî oda xwe dibe û demeke dirêj xwe îzole dike. Ewê ku bi hemû babetî li himber faşîzma Hîtler têkoşin dide, xelkê Rûsya ye. Lê mixabin, dîsa weke pirr caran nav û şeref ji serokan re dimîne. Nêzika 20 mîlyon mirov ji xelkê Sovyetê hatin kuştin. Welat talan û wêran bû. Lê piştî şer Stalîn bû "serokê mezin" û "bavê" komunîzma cîhanê. Di dema şerê cîhanê de, pirr qumandan û leşkerê neqandî bi biryara

Di warê ekonomî-polîtîkayê de jî heyranên Stalîn, hemû bûyerên di civata Sovyetê de bi rêk û pêk dibînin. Li gora wan xeta Stalîn rîya rast û sosyalîzmê bû. Endûstriyalîzekirina civata Sovyet pêwîstîyek mezin bû. Kolektîvîzekirina erdê jî li himber dewlemendên erdê hatibû kirin. Lê çewtiyên mezin ku di warê endûstriyalîzekirinê de, di warê çandinîyê de, di warê berhemîya giştî de hatin kirin, bi zanistî têne nixumandin.

Stalîn hatin kuştin. Kesên ku li himber taktîk û çewtiyên Stalîn derdiketin bi carekê re dihatin kuştin. Li gora dîrokvanan pirr kesên ku li Sovyetê mihacir bûn jî hatin kuştin; weke Komunîstê Mecarî Bela Kun, weke komunîstê Îranî Sultanzade, weke Komunîstê Elman Hermann Remmele ûhw. Pirr endezyar û teknîsyenên ku di endûstîiya çek de kar dikirin, hurnermend û zanyarên hêja, doktor û karmendên partiyê bi biryar û daxwazên Stalîn ve dihatin kuştin, girtin û sirgonkirin. Jina Lenîn Krupskaya jî têra xwe ji destên Stalîn kişandibû.

Di dema Stalîn de xebata leşkerî pir zêde hate mîlîtarîzekirin. Kokil, nîşan û xirikên leşkerî yên ku Bolşevîkan qedexa kiribûn, ji nû de bi paş de hatin. Stalîn pir caran kokil, nîşan û xirik bi xwe vedikirin!

Ma gelo bi rastî ev polîtîka pêwîst bû? Bersiva vê pirsyarê nikare yekalî be. Dîrokvan li problemên Stalînîzmê cihê cihê meyzê dikin. Dîrokvan û nivîskarên ku heyranê Stalîn in dibêjin ku ev polîtîka pêwîst bû û rast bû jî. Li gora wan diviyabû ku mirov li

bûyeran wiha meyzê bike; heger Stalîn ev polîtîka nemeşanda, ewê civata Sovyet qarakterê xwe yê sosyalîstî wînda kiribana. Ji ber ku kapîtalîzma û emperyalîzma cîhanê rasta rasta dixwestin ku civata Sovyetê îzole bibe. Hêzên serdestên cîhanê kesên ajan-provakator berdabûn nava partiya komunîst û dixwestin ku sîstemê ji hindur de hilweşînin. Stalîn jî li himberî van ajan-provakatoran tekojîn dida...

Di warê ekonomî-polîtîkayê de jî heyranên Stalîn, hemû bûyerên di civata Sovyetê de bi rêk û pêk dibînin. Li gora wan xeta Stalîn rîya rast û sosyalîzmê bû. Endûstriyalîzekirina civata Sovyet pêwîstîyek mezin bû. Kolektîvîzekirina erdê jî li himber dewlemendên erdê hatibû kirin. Lê çewtiyên mezin ku di warê endûstriyalîzekirinê de, di warê çandinîyê de, di warê berhemîya giştî de hatin kirin, bi zanistî têne nixumandin.

Hemû kes dizane ku hejmar û statistikên ku di warê ekonomî de dihatin belavkirin, çewt bûn û tîjî şaşî bûn. Ji bona hinek armancên polîtîk werin cîh, xelkê Rûs dixapandin û derew li wan dikirin. Ev aliyekî bûyerê ye.

Ji aliyê din jî dîrokvan û ekonomên Marksîst hene ku, polîtîka Stalîn bi pîvanên çepitîyê rexne dikin. Li gora wan kesên sosyalîst û pispor, civata Sovyet ne hewcedarê polîtîka Stalînîstî bû. Di bin serokatiya Stalîn de endûstriyalîzekirina Sovyet çewt hate meşandin. Kolektîvîzekirina erdê bi metodên çewt hate pêkanîn. Civata Sovyet nikaribû, bi carekê re endûstriyêke mezin rake. Avaniya polîtîk û sosyal ne amade bû ji bona kolektîvîzekirina erdê. Bi alîkariya polîtîka endûstriyalîzekirina civatê û kolektîvîzekirina erdê, hevgerîdanên civata Sovyet perçe perçe dibûn. Ji ber vê yekê jî di warê polîtîk û sosyal de çewtiyên mezin hebûn. Jiyana karker û gundiyan baştir û xweştir ne bû.

Bi hêsanî mirov dikare bibêje ku; jiyana wan ji pîrr aliyan de xerabtir bû.

Em dizanin ku pîrr kesên ku di refên partiyê de hatin sûcdar kirin, piştî mirina Stalîn bi hêsanî hatin rûspîkirin. Kesên ku ji aliyê Stalînîstan ve weke “sîxur” an jî “dijminê xelkê” dihatin nîşandan, di rastiya xwe de sosyalîstên hêja û xwedî bawerî bûn. Xedariya Stalîn ne ji ber “Sîxurbûna wan bû”, lê belê ji ber bawerî û ramanên wan bû. Stalîn dixwest ku bi hemû hawayî rişma polîtîka di destê xwe xîne û desthilata polîtîk li cem xwe kom bike. Ji aliyekî de hemû desthilata polîtîk li cem Stalîn kom bûbû û ji aliyê din jî de ev desthilat bi hawayekî çewt di hate bikaranîn. Mezinbûn û firehbûna desthilata polîtîk li cem Stalîn, bi xwe re xavîtiya polîtîkayê pêktanî. Partî Stalîn bû, çîna karker Stalîn bû, komîta navendî Stalîn bû, polîtîbîro Stalîn bû, erê, sosyalîzm bi xwe bûbû Stalîn!

Di warê huner û edebiyatê de jî Stalînîstan çewtîyên mezin kirin. Pîvanên hunermendî û edebiyatê bûbûn pîvanên girêdanên bi Stalîn û Partiyê ve. Pîrr nivîskar û hunermendên nîvçe, bi riya ku pesnê Stalîn bidin xwe ji berpirsariya hunermendî û nivîskariyê azad dikirin. Entelektuelê bi şexsiyet cih ji wan re tune bû. Bi alîkariya xelat û bertîlan, sansur û tirsê, sistema Stalînîst nivîskar kiribûn weke karmendên partiyê. Xebata edebiyat û hunerî bûbû weke ku mirov li restoraneke rûne û xwarinê daxwaz bike. Organên dewlet û partiyê li gora mentalîta xwe edebiyat û huner daxwaz dikirin. Azadiya huner û ramanên Marksîstî di vî warî de ketibûn nava lîngan...

Ma gelo Stalînîzm temsîlî çî dikir?

Ez dixwazim ku bersiva vê pîrsê li gora dîtin û zanyariya xwe binivîsinim. Li gora

bahweriya min Stalîn û sistema Stalînîst temsîlî çîna zahmetkêş nedikir. Berjewendiyên çîna zahmetkêşan tu cara nikare di dîktatoriya kesan de bê komkirin. Her çi qas Stalîn waz û kirinên xwe di bin navê çîna karker de dikirin jî, bi praktîka Stalîn darbeke mezin li dawa sosyalîzmê hat xistin. Desthilata Stalînîst ku bi taybetî ji mezinkirina dewletê û hêzên polîsiyê pêk dihat, bi demê re bû weke dîwarekî û kete pêşîya sosyalîzmê. Aparata Stalînîstî îcaze nedida ku çîna zahmetkêş xwe azad organîze bikin û demokrasiya sosyalîst li civatê belav bikin. Keda karkerên Rûsî kete bêrfika birokratan, polîsan, leşkeran û berdevkên sistemê. Jiyana karkeran ji aliyê ekonomî de baş tekûz nebûbû. Keda karkeran hate çirvirandin. Lê birokratên dewletê di nav îmkanên ekonomî de avjenî dikirin.

Ez baş dizanim ku yek jî armencên sosyalîzmê kêmkirina tixûban di navbera karên gewde û karên mejî de ye. Cudabûna di navbera xebata karê gewdeyî û karê entelektuelî de, roj bi roj di civata Sovyetê de zêde dibû. Polîtîka Stalîn ya ekonomî û endûstrî alîkarî dikir ku ferq û dûrayîya ku di navbera karkeran û entelektuelan de hebû mezintir bibe. Polîtîka Stalîn ya derve jî nebiserketî bû. Li welatên weke Grekland, Ispanya û Elmanyayê tevgerên şoreşgerî, ji ber polîtîka Stalîn ya çewt û xweparêz hatin pelixandin. Li Elmanya, polîtîka ku li himber Sosyal Demokratên Elman hate meşandin, rê ji faşîzma

Elman re vekir. Weke ku têzanî enternasyonala sisiyan û partiyên Komunîst ji Sosyal Demokratên re digotin; “faşîstên sosyal”.

Dubendî di navbera tevgera karkerî de birînen mezin pêk anîbûn. Li gora raya min Stalîn bi kirinên xwe temsîliya birokrasî û burjuvaziya biçûk dikir. Ji ber ku polîtîka Stalîn nikare tenê li gora hinek sixletên Stalîn were îzahkirin. Em hemû dizanin ku rola kesan û serokan di dîrokê de heye. Lê dîsa jî em hemû dizanin ku serok û kes di pêkanîna dîrokê de rolên pîrr biçûk dileyîzin. Ew ê ku dîrokê çêdikin û pêşde dibin çînen sosyal in û girseyîya xelkê bi xwe ye. Di dawîya vê nivîsara xwe de ez dixwazim bûyereke biçûk, lê ji aliyekî de jî pîrr bi mane bînim ziman: Dîrokanê navdar Edward Carr li ser dîroka şoreşa Sovyet pispor e. Di pirtûka xwe ya li ser şoreşê nivîsandiyê de Carr behsa mezinbûna Lenîn dike û dibêje ku, piştî şoreşê rojekê ji rojan, ji bona Lenîn porê xwe biquşîne, ew diçe ser berber. Lenîn serokê şoreş û dewletê ye. Dema ku dikeve hundurê dikana berber, xelk ji ber serok radibin û dixwazin ku cîhê xwe bidinê. Ji ber ku li dikana berber dor heye. Lenîn diçe li paşîya dorê rûdinê û heta ku dora wî tê rojname Pravda derdixe û dest pê dike rojnameya xwe dixwîne û li benda dora xwe disekine.

Lê di dema Stalîn de jî berber li malên karmend û serokên partiyê digeriyan! Di malên wana xizmet ji wan re dikirin! Ji bo wana berberên bi taybet hebûn, dikan û havîngehên bi taybet hebûn, mûçeyên bi taybet hebûn û piraniya xizmetan jî bûbûn bi taybet!

Veca bi rastî di dîrokê de serok hebûn û serok hebûn...

“Şimdiki zaman ve geçmiş zaman belki de gelecek zamanda mevcuttur; gelecek zaman ise geçmiş zamanın içindedir.”^[1]

GÖÇ(ERTİL)MEK, MÜBADELE VE ÖTESİ

demirertemel@gmail.com

Blaise Pascal'in, “Geçmişle övünmek geleceği görememektir,” saptamasına büyük değer biçer; “Eğer toprağı geçmişin ve bugünün pisliklerinden temizleme konusunda başarılı olabilirsek, gelecek nesillere bütün zamanların en büyük ve en güvenli mirasını bırakmış oluruz,” diyen Emma Goldman gibi düşünürüm...

Yüzyıl önce ya da yakın geçmişte yaşananları anlayıp, olanlarla yüzleşmezsek, soru(n)lar aynen devam edecektir; ve ezilenlerin/ötekileştirilenlerin tarihini bilmeyenler, tarihten öğrenmeyenler her zaman acıları yaşamaya mahkûmdur.

Kolay mı? Ermeni, Rum, Roman, Kürt, Alevî, Hıristiyan, Musevi vd. olmanın hâlâ -şu veya bu biçimde- “suç” sayıldığı coğrafyamızda yeni bir eşitlikçi kardeşlik iklimi geçmişle yüzleşmeyle başlayabilir.

Osmanlı'dan beri devletin (b) ilgisi dahilindeki tehcir, katliam, pogromlar herkesin malumuyken; Pontos, Kapadokya, İyonya, Doğu Trakya'da Rumların yaşadığı etnik temizlik saldırganlığından;

1907-1915 Ermeni Soykırımlarına ve Süryanilere ya da Koçgiri'den Dersim Katliamı'na; Maraş-Çorum Alevî Kırımları'ndan; oradan da Gazi, Suruç ve 10 Ekim An-kara'ya kadar uzar giden “icraat”lar.

Ama içlerinden biri karşısında devlet hâlâ derin bir suskunlukta ısrar ediyor: 6-7 Eylül 1955 Pogromu...

6-7 Eylül'e dair birçok araştırma ve inceleme yaşananları detaylarıyla ortaya koyarken; Nevzat Onaran şunların altını çiziyor: “Resmî ideolojiye göre, Sünnî İslâm, Türk kültürü (İskân Kanunu, madde 10, 11) olandı. Ekonomi politiği de milletin Türk ve dinen Sünnî İslâm olmayanın demografik ve iktisadi yapıdan tasfiyesiydi.”

Ayrıca Pakrat Estukyan da, “6-7 Eylül İstanbul'un Türkleştirilmesi ve İslâmlaştırılmasıdır” vurgusuyla özetliyordu saldırganlığı...^[2]

Ve bir şey daha: 1920'de Milli Eğitim Bakanlığı, 1921'de ise Sağlık ve Dışişleri Bakanlığı yapmış olan Rıza Nur ile Topal Osman arasında geçen bir diyalogda, Rıza Nur Topal Osman'a sorar, “Bütün binaları yıktınız mı?” diye.

Topal Osman ise “Sağlam olanları kendimize ayırdık” der. Rıza Nur ise “Hayır hayır hepsini yıkın, geride iz bile kalmamasın” der. İşte bu soykırımın itirafıdır. Amaçları geride Rumlardan iz bırakmamaktır...^[3]

“Geçmiş affedilir mi?” sorusu karşımızdayken; İsmail Hakkı İçten, “Bunların hepsi yara ve devletin yüzleşmesi gerekir,”^[4] diyor.

Yerli ve milli hamaset patlamasının yaşandığı milliyetçilik tablosunda bu mümkün mü? İmkânsız değilse de, oldukça güç!

Öncelikle “Milliyetçilik bir analiz aracı değildir; egemen sınıfların kontrolünde kolektif bir dayanışma duygusunun seferberliğidir. Sınıflar arasında uçurumların olduğu toplumlarda bu tarz ‘dayanışma’lar da sadece egemen sınıfların lehine işler”ken;^[5] “Milliyetçilik ideologlarına göre, dil bir milletin ruhuydu ve ileride göreceğimiz üzere gün geçtikçe daha fazla, milliyetin can alıcı kriterini temsil ediyordu.”

“Ama etnik kökene genetik açıdan yaklaşmanın sağlam bir dayanağı yoktur, çünkü bir toplumsal örgütlenme biçimi olarak etnik

bir grubun esas temeli biyolojik değil kültürelidir. Bundan başka, modern göçü bir kenara bıraksak bile, geniş teritoryal ulus devletlerin nüfusları, hemen hemen değişmez biçimde ortak bir etnik köken iddiasında bulunamayacak kadar heterojen yapıdadır.”

“Kısacası, analitik düzlemde milliyetçilik milletlerden önce gelir. Milletler devletleri ve milliyetçilikleri yaratmaz, doğru olan bunun tam tersidir.”^[6]

Ve hep ötekileştirilene rağmen olur!

İşte bunun içindir ki söz konusu hâle ilişkin Erich Fromm, “Milliyetçilik bizim iğrenç günahımız, putperestliğimiz, çılgınlığımızdır”; Howard Zinn, “Masum insanları öldürmenin utancını kapatacak büyüklükte bir bayrak yoktur”; Arundhati Roy, “Bayraklar, hükümetlerin önce insanların aklını daraltmak için kullandığı, sonra da ölüleri gömmek için tören örtüleri olarak kullandıkları renkli kumaş parçalarıdır”; Samuel Johnson, “Milliyetçilik, vatanseverlik, şerefsiz bir politikacının son sığınağıdır!”; George Bernard Shaw, “Milliyetçilik, sizin doğduğunuz ülkeyi; diğer tüm ülkelerden daha mükemmel olduğunu zannetmenizdir”; Kurt Vonnegut, “Doğumundan beş dakika sonra adına, milliyetine ve dinine karar verdiler. Hayatını seçmediğin şeyleri savunarak geçiresin diye”; Thomas Mann, “Milliyetçi olmak için, belirli bir derecede zihinsel engelli olmak lazım,” uyarılarını dillendirirler!

Egemen ulus milliyetçiliğinin devreye soktuğu kültürel kırımın en önemli sonuçlarından birisi de, kaçınılmaz olarak var olduğu coğrafyadaki kültürel renkleri ve kökleri, geleneksel sürekliliği ve toplumsal hafızayı yok etmekken; Türk(iye) uluslaşmasının yaptığı da tamı tamına budur.

Hatırlayın: XIX. yüzyılın ikinci

Egemen ulus milliyetçiliğinin devreye soktuğu kültürel kırımın en önemli sonuçlarından birisi de, kaçınılmaz olarak var olduğu coğrafyadaki kültürel renkleri ve kökleri, geleneksel sürekliliği ve toplumsal hafızayı yok etmekken; Türk(iye) uluslaşmasının yaptığı da tamı tamına budur.

yarısı ve XX. yüzyılın başlarında bu yolda enerji adımlar atıldı.

Yerleşim birimlerine Reşadiye, Hamidiye, Aziziye, Arifiye, Ümraniye, İsmetiye, Talatiye, Mahmudiye, Mahmutbey gibi padişah ve şehzadelere gönderme yapan isimler verildi.

Aynı süreçte bu coğrafyanın kadim kültürlerden gelen isimleri de değiştirilmeye başlandı. Mesele Erzincan’ın Gercanis kasabasına Sultan Abdülaziz’in iradesiyle Refahiye adı verilmiş; Dersim Kızılkilise kazası Nazımiye’ye, Megri Fethiye’ye, Atronos önce Orhanili ve sonra da Bursa’ya dönüştürülmüştür.

XX. yüzyıl başında Enver Paşa başkumandan vekili sıfatıyla yayımladığı talimatnamede Osmanlı coğrafyasında Ermenice, Rumca veya Bulgarca gibi Müslüman olmayan kimliklerin diliyle anılan vilayet, sancak, kasaba, köy, dağ, nehir isimlerinin Türkçeleri ile değiştirilmesini istedi.

Söz konusu milliyetçi refleksin tonu giderek arttı; 1921’de Antep mebusu Yasin Bey’e, “Bugün namusumuza, mevcudiyetimize, istikbalimize köpekler gibi saldırmak isteyen bir milletin ismini, ben o memleketli olmak sıfatıyla taşımak istemiyorum. Bu Rum kelimesinin şu saatte atılmasını rica ediyorum” dedirtecek kadar!

Bu müdahalenin sonucunda

Karadeniz’de genellikle Lazca, Ermenice ve Gürcüce yerleşim isimleri değiştirilmiştir. Rize’de isim değiştirmelerin oranı yüzde 79, Artvin’de yüzde 88 Trabzon’da yüzde 78, Bayburt’ta yüzde 80 ve Erzincan’da yüzde 66’yı bulmuştu. Kürt coğrafyasına geldiğimizde bu oranlar daha da yükselecektir. Şırnak’ta yüzde 92, Hakkâri’de yüzde 86, Batman ve Bitlis’te yüzde 84, Mardin ve Erzurum’da yüzde 90’ın üzerinde gerçekleşmiştir. Mardin’de 647, Erzurum’da 653 köyün adı değiştirildi. Öteki bölgelerin tamamında benzer bir durum söz konusuydu.^[7]

Yapılanların ikiz kardeşleri de “Tedip” ve “Tenkil” idi elbette...

Türk Dil Kurumu sözlüğünde “Tedip”; uslandırma, yola getirme, terbiye etme olarak tanımlanır... “Tenkil” ise uzağa gönderme, herkese ibret olacak şekilde bir ceza verme, sindirme anlamı taşır: Düşmanı veya zararlı kimseleri ortadan kaldırma. Anlaşılacağı gibi bu iki kavramın ortak anahtar kelimesi ise “düşman nüfus”, ötekileştirilendir!^[8]

Söz konusu düzlemde T.“C”nin göç/iskan meselelerine dair politikası, genelde Osmanlıdan devraldığı uygulamalar üzerine bina edilmişken; Kemalist yeni rejimin temel arzusu, tek kimlik inşasını mümkün kılacak şekilde nüfusu, mühendislik aracılığıyla yeniden yapılandırmaktı. Bu politikanın somutu da 1934’de çıkarılan 2510 Sayılı İskân Kanunu’ydu. Kanunla ülke üç ana mıntıkaya ayrılmıştı:

Bir numaralı mıntıka; Türk költürlü nüfusun tekâsüfû istenen yerlerdi.

İki numaralı mıntıka, Türk költürü olmayan nüfusun nâkil ve iskânına ayrılan yerlerdi.

Üç numaralı mıntıka ise, sıhhat, iktisat, költür, siyaset, askerlik ve inzibat gibi sebeplerle boşaltılması istenen; ikamete yasak edilen yerlerdi.^[9]

Bu elbette nedensiz değildi; şöyle ki: Kapitalist modernleşme mülkiyeti kutsallaştırıldığı için, mülkiyet hakkı da dokunulamaz olarak kabul edilmişti. Bu hem ulus devletin toprağı için hem de onun içinde kurulu mülkiyet adaları için böyleydi.

Gelgelelim bilhassa XX. yüzyıla yayılan kitlesel kırımlar, yarınlar ve göçlerin temelinde açık/örtük ama çoğunlukla mülkiyet meseleleri yer almıştır. Ulus devletlerin nüfus/ etnisite politikaları hâkim kimlik içindekilerin mülkiyetini “kutsal”, ötekilere ait olanı ise dokunulabilir olarak görmüştü. Bu da ötekilere yönelik her tür müdahaleyi güncel tutmuştu. Dolayısıyla modernizm mülkiyeti kutsallaştırırken, mülkiyetsizleştirmeyi de inşa etmişti.

Türk modernleşmesinin öyküsü de dünyadaki bu genel eğilimden muaf olmamıştır elbette. Ermeni Soykırımı'ndan 6-7 Eylül 1955'e bir yanda mülksüzleştirilenler, bir yanda da mülkiyetleri bir anda katlananlara dair öyküler iç içe geçmişti.

“Gereğe”yse malum üzereydi ve 1930'lu yılların dergilerini “Ülkümüz, ırkdaşlarımızın saadetidir” ve “Her şeyin üstünde Türk ırkı” sloganları süslüyordu.

1940'lı yıllarda daha keskin bir dil hâkimdi: “Türk kanının temizliği”, “asil Türk kanı”, Türk millî ruhu” gibi ifadeler gazetelerin temel vurgusuydu. Hatta asil Türk olmayanların hayat haklarının bulunmadığı, Türk halkının kabaaran buğzundan ve felaketinden kurtulmasını sağladığı için azınlıkların, Varlık Vergisine şükretmeleri gerektiği gibi tehdit edici söylemler de basında yer almıştı.

Ötekine karşı millî manevi duygu öylesine işlemişti ki İstanbul Postası 5 Temmuz 1950'de ülkedeki lokanta, birahane, kokteyl salonları ile bilinen tüm yiyecek içecek satılan yerlerde yabancı

Türk modernleşmesinin öyküsü de dünyadaki bu genel eğilimden muaf olmamıştır elbette. Ermeni Soykırımı'ndan 6-7 Eylül 1955'e bir yanda mülksüzleştirilenler, bir yanda da mülkiyetleri bir anda katlananlara dair öyküler iç içe geçmişti.

uyruklu garsonların çalıştırmayaçağına dair Bakanlar Kurulu kararına yer vermişti. Bu politik iklimde ötekilerin mülkiyetine yönelik müdahale bir ölçüde “normalleşmiş” ve belki de her şey bir tetikleyici habere kalmış gibiydi.^[10]

Kolay mı?!

18 Eylül 1930'da Ödemiş'in Gölcük yaylasında “Benim fikrim, kanaatim şudur ki, bu memleketin kendisi Türk'tür. Öz Türk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır, o da hizmetçi olmak, köle olmaktır” sözlerini telaffuz eden Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt'tan^[11] mülhem milliyetçilik anlayış(sızl)ığı hâlâ gündemdedir; savunulmaktadır...

“Nasıl” mı?

“Kuşkusuz ‘Neo (Yeni) Kemalizm’ olmaz ama ‘Çağının Çağdaşı Kemalizm’ olur, çünkü gerekli ve zorunludur,”^[12] diyen Özdemir İnce şu “hikmetler”i de ifade edebilecek kadar fütursuzdur:

“Mahmut Esat Bozkurt, Mustafa Kemal Atatürk'ün hukuk alanında yapmak istediklerinin neredeyse tamamını gerçekleştiren bir yapıcıdır... Türk Devrimi'nin ideolojisi olan Kemalizmin belli başlı kuramcılarında biridir.”^[13]

“Kimi Cumhuriyet ve devrim hazımsızlarına göre tek parti döneminin en faşist, en kafatasçı, ırkçı siyasetçilerinin başında Şükrü Saracoğlu gelmektedir, çünkü Öz Türkler demiştir ve azınlıklar

ile gayri müslimleri ezmeyi amaçlayan Varlık Vergisi'ni de çıkarmıştır...

‘Öz Türkler’ demiş. Elbette dedi. Sıfatının o dönemdeki anlamına göre ‘Öz Türk’ Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan herkeste: Azınlık-çoğunluk, Müslüman, Hıristiyan, Musevi ve ötekiler... Kapitülasyonlar kalıntısı, komprador ve zengin ecnebler, yani Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayanlar ise ‘Öz Türk’ değildi. Şükrü Saracoğlu'nun ırkçılığı, kafatasçılığı bundan ibarettir.”^[14]

“İyi de daha ne olsun?” deyip, burada duruyorum!

Söz konusu “zihniyet” mübadele acılarının da mimarıydı!

Mübadele trajik bir yolculuğun, hüznü göç hikâyesi... Uzun, güç, yokluklarla, hastalıklarla dolu bu yolculukta acı var, ölüm var ve hep arkaya bakış var. Her iki taraftan göçertilen herkesin hikâyesi birbirine benziyor. Özlem bitmiyor. Ardında bırakmak zorunda kaldıklarına özlem hiç yok olmuyor; 30 Ocak 1923 Lozan Konferansında imzalanan 18 senetten ikinci en önemli belge olan zorunlu nüfus mübadelesinden yani resmî adıyla, “Yunan ve Türk Nüfuslarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol”den beri...

Adından da belli, bu nüfus değişimi bir anlaşma sonucuydu. Her iki ulus-devlet de, bu acımasız devlet türünün doğası gereği, “öteki”nden kurtulmak için karşılıklı olarak etno-dinsel temizlik yapmışlardı. Yani bu utanç ortak idi...

Mübadeleyi kim istedi? Ulus-devlet oldukları için, her iki taraf da istedi. İki de kendi ülkesinde “öteki” istemiyordu, ama önce Venizelos dile getirdi (Curzon'a söyletti) çünkü ülkesinde yer sıkıntısı büyüktü ve gidecek Müslüman Türklerin arazileri genişti.

Yer sıkıntısı: “Küçük Asya Fela-

keti" sonunda (1922) Anadolu'dan 1 milyona yakın Rum kaçıp Yunanistan'a sığınmıştı.

Ki, kaçanların bir kısmı hiç Yunanca bilmiyordu ve Yunanistan'ı rüyalarında bile görmemişlerdi. Ayrıca, arada sınıf farkı vardı çünkü gönderilenlerin sosyo-kültürel ortalaması Yunanistan ortalamasının çok üstündeydi. (Hele, Türkçeden başka dil bilmeyen Karamanlıların gönderilmesi de ayrı bir insanlık katliamıdır)

Gelelim 16 Eylül 1964'e.

Lozan Konferansındaki 18 senetten çok önemli biri de 30 Ekim 1930 İkamet, Ticaret ve Seyrisefanın Antlaşması idi. İstanbul'da Türk vatandaşlığına geçmemiş 12.724 Rum yaşamaktaydı o tarihte.

İsmet İnönü yönetimi Yunanistan'ı sıkıştırmak için, bu antlaşmayı 16 Eylül 1964'de tek taraflı olarak feshetti.

Bizans'tan beri kentte yaşamakta olan bu 7.603 Yunan vatandaşı İstanbullu Rum derhâl sınırışı edildi. Yani sürüldü. Aile bağları nedeniyle toplam 12.000 İstanbullu Rum, (bazı kaynaklara göre 30.000 Rum) Yunanistan'a gitmek zorunda kaldı.

Bitmedi. İnönü hükümeti 2 Kasım 1964'te yani Sürgün'den 1.5 ay sonra gizli bir kararname çıkartarak sürdürdüğü Rumların Türkiye'deki taşınmazları üzerindeki "her türlü temlik tasarrufları" durdurdu. Yani bunların alım-satımını, hibe ve bağışını yasakladı, gelirlerini bloke etti.

O güne kadar uğradıkları ayrımcılıkları sineye çekip yine de gelecek umudu besleyen, 1942 Varlık Vergisi ve 6-7 Eylül 1955 pogromu gibi daha nice durumdan sonra bile bellerini doğrultmaya çalışan İstanbullu Rumlar için bu 1964 yolun sonu oldu. Artık kalamadılar. Türkiye'de kendileri için artık hayat hakkı kalmadığını anlamışlardı. Kalanlar, 2.000 kadar İstanbul hastası Rum oldu.

Nihayetinde 30 Ocak 1923, savaşın hemen ardından ve karşılıklı bir etno-dinsel temizlik idi. 16 Eylül 1964 ise savaş filan yokken tek taraflı bir etno-dinsel temizlikti...^[15]

* * * * *

William Shakespeare'in, "Geçmiş bir felakete üzülmek, bir yenisini davet etmenin en emin yoludur," saptamasından hareketle; geçmişe gözyaşı dökmek yerine onunla hesaplaşacağız; hem de Robin Sharma'nın, "Unutmayın, yaşam artarda gelen mevsimlerden oluşur. Her insan mükemmel yazların ihtişamına ulaşmak için birkaç şiddetli kışa katlanmak zorundadır. Ve unutmamak gerekir ki, kışlar asla kalıcı değildir," uyarısını kulaklarımıza küpe ederek.

5 Temmuz 2023, 15:04:19,
Ankara.

NOTLAR

[1] Thomas Stearns Eliot.

[2] Özcan Yaman, "6-7 Eylül ve Fotoğraf", Evrensel, 9 Eylül 2022, s.12.

[3] Tamer Çilingir, "19 Mayıs 1919: Kanlı Bir Tarihin Başlangıcı", 19 Mayıs 2020... <https://www.avrupademokrat2.com/19-mayis-1919-kanli-bir-tarihin-baslangici-tamer-cilingir/>

[4] Havva Emre, "Atina'da Hüzünlü Bir Gün... Geçmiş Affedilir mi?", Birgün, 13 Kasım 2023, s.14.

[5] Taner Timur, "Yüz Yıllık Öykü: Antitemperyalizm ve Bağımsızlık", Birgün, 19 Mayıs 2021, s.10.

[6] Eric J. Hobsbawm, Milletler ve Milliyetçilik, çev: Osman Akınhay, Ayrıntı Yay., 2017, s.24.

[7] Şükrü Aslan, "Coğrafi Yer/Mekân İsimlerinin Sosyolojik Dili: Kültürel Kırımın Etkisi", Birgün, 28 Temmuz 2021, s.10.

[8] Şükrü Aslan, "Nüfusun Tedip ve Tenkili", Birgün, 29 Aralık 2021, s.6.

[9] Şükrü Aslan, "1930'lu Yıllarda Trakya Şehirleri", Birgün, 14 Aralık 2022, s.6.

[10] Şükrü Aslan, "6-7 Eylül, Ötekiler ve Mülkiyet", Birgün, 7 Eylül 2023, s.7.

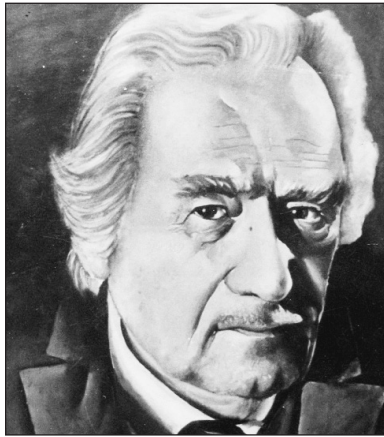
[11] Aktaran: Aydın Engin, "Mahmut Esat Bozkurt Güzellemeleri", Cumhuriyet, 21 Eylül 2014... <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/aydin-engin/mahmut-esat-bozkurt-guzellemeleri-121655>

[12] Özdemir İnce, "Çağının Çağdaşı Kemalizm", Cumhuriyet, 12 Eylül 2021, s.3.

[13] Özdemir İnce, "Mahmut Esat Bozkurt, 21 Aralık 1943", Cumhuriyet, 21 Aralık 2021, s.3.

[14] Özdemir İnce, "Şükrü Saracoğlu", Cumhuriyet, 28 Aralık 2021, s.3.

[15] Baskın Oran, "Bir Mübadele ve Bir Sürgün", 2 Şubat 2023... <https://www.avrupademokrat2.com/bir-mubadele-ve-bir-surgun-baskin-oran/>

EM IN EM KURD IN
HER DEM
MÊRDIN!
“DÎ RÊYA MARKS Û LENIN
DE BIMEŞINI!..”
KESÊ KU DIGOT!..

HELBESTVANÊ KURD
SEYDA CIGERXWÎN!

(1903-22 Kewçêra 1984)

Seyda Cigerxwîn di sala 1903 an de bi navê Şexmus Hesên li girêdana Gercûşê li navçeya Gundê Hesarê çavên xwe li dinê vedike. Dema şerê cihanê yekemî di sala 1914 an de destpêdike, ew bi malbeta xwe ve derbasî binxetê dibin û li Suriyê bajarê Amudê cihwar dibin. Di sala 1946'an de Cigerxwîn diçe li bajarê Qamişloyê. Di wan salan de li ber destê mileyên Kurd hînî ola islamê dibe. Wextekê jî di mizgeftan de dibe mela!

Di wan salande li bin xetê rêxistinek Kurdan ava dikan. Di wê rêxistinê de wek serok Cigerxwîn û cihgirt jî hevalê xwe ronakbîrê Kurd Memduh Selim tene hilibjartin. Dr. Kamuran Bedirxan, Cigerxwîn, Celadet Bedirxan û Memduh Selim çalekiyên rêxistinê ewna pêşda dibin.

Di sala 1948'an de Cigerxwîn dibe endamê Partiya Komûnîst a Sûriyê. Di sala 1949'an de cara yekemî Cigerxwîn tê girtin. Di sala 1950'î de Cigerxwîn dibe endamê Civata Aştîxwazên Sûriyê û di nav wê de kar dike. Di sala 1954'an de Cigerxwîn ji hêla komûnîstan ve dibe namzadê parlamenta Sûriyê.

Di sala 1957'an de Cigerxwîn ji komûnîstan dûr dikeve û di wê salê de Cigerxwîn û hevalên wî rêxistina Azadî saz dikan. Paşê xwe fesh dikan û tev li nav refên Partiya Demokratî ya Kurd dibin. Di wir de

bi Osman Sebrî ve jî tev kar dikan. Di sala 1959'an de Cigerxwîn diçe Îraqê û sê salan li wir li Zanîngeha Bexdayê de di Beşa Kurdolojiyê de dibe mamosteyê zaravaya Kurmancî û dersên Kurdî dide. Di sala 1962'an de hukûmeta Îraqê Cigerxwîn di zanîngehê de dikan der û ew û zarokên xwe ve dîsa vedigerin Sûriyê.

Di salên 1963'an û 1973'de di navbera Sûriyê û Îraqê de tê û diçe. Hin caran jî tê girtin. Di sala 1973'an de diçe Libnanê û li wir diwana xwe ya sisyan Kîme Ez çap dike. Di wan salan de pirtûkên xwe yên bi navê Salar û Mîdya jî tene çap kirin. Di

navbeyên Sûriyê û Libnanê de çendek car diçe û tê.

Seyda Cigerxwîn di sala 1979 an li welat derdikeve diçe Ewropayê! Li Fransa, Elmanyê demek dimîne, paşê diçe Swedê 5 salan li wir dijî. Sala 1981'ê, li Newroza li Berlîna Rojava ya di salona bi navê «Neue Welt» de Cigerxwîn jî wek Aram Tigran û gelek hozanên Kurd yê navdar di wê Newrozê de beşdar bûyî bûn. Newroz bi rêva birin û teknîka wê re birêz Husên Erdem mijûl dibû. Paşê rêvabirên Komkar û Partiya Sosyalîst ew ji nav rêxistinanan dûrxistî bûn. Birêz Erdem gelek têtgîştî bû. Ji berku berê endamê

Dr. Kamuran Bedirxan, Cigerxwîn, Celadet Bedirxan û Memduh Selim (ji aliyê çepê berbi rastê)

Sala 1981'ê li Newroza Berlîna Rojava Cigerxwîn bi çend xortên soreşgerên Kurdistanê Bakur ve

TKP û rêvabirên "Bizim Radyo" bû. Wek pir kes di wan salan de bê sebeb ji rêxistinên dihatin dîrxistin an jî dihatin avêtin!.. Di wan salandewleta Tirk nasnane û pasporta Tirkîye ji dest min jî girtî bûn û paşê jî ez ji hemwelatîya Tirkîyê jî derxistim. Di wan salan de fermî ez Sene-toya Elmanyê de mamoste bûm...

Bi tesîra hin hêzan dewleta Elman jî bi bîryara dadgeha bilind dixwestin min ji Elmanyê bavêjin. Karûbarên li navçeyê dibûn de ez kirî bûm berpirsiyar! Berpirsiyarên hêzên ez tê de rojekê ew rewşa min nepirsin! Serda jî 13 caran balyozxana Berlînê bi nivîskî ez hatî bûm gilî kirin! Ew nûçeya Serok Balyoz M. Koza dema îfada min digirtin ji minra bi xwe got...

Di wan salan de Cigerxwîn dîsa bi ew komîteyên şaşetî dikirin re ji bo pirtûkên xwe werin çapkirin her bê deng dima. Qasî 20 pirtûkên wî KOMKAR dane çapkirin û weşandin. Pirtûka wî ya jiyana xwe nivîsiyî "Jîne nîgariya min, 1995 Stokholm" de jî pir şaş dîtin hene. Lê ez bawer nakim ku ewna Seyda Cigerxwîn nivîsibin! Yên rêxistina Kurdan li dervayî welatê tîkbirin û bêtesîr hîştin mimkûne ku ew kara jî kirî bin!..

Dema Cigerxwîn li Berlînê Newrozê de bûyî mêvan bi 80 saliya xwe ew ser 100 kiloyî zêdetir bû. Ciyê ez tê de qatê 5 an û bê asansor bû. Heroj daketin û hilkişîna wî zehmetir dibû. Her mala karkerên Kurd dixwestin ku ew li malên wan jî bibe mêvan. Paşê malek di xaniyê wan de asansor jî heyî ew kirin mêvan û li wir jî çûye çendek malên

dîn. Serboriyên xwe de gazinca xwe ji bo mala me nîşan daye ku malbeta me jî li dijî wê neheqiyê radiwestin û rexne dikin. Çawa dibe ku me ewqas xizmetê wî kir ku ew jî serboriyên xwe de nerazî bûna nîşan dike. Ji berku hemî malên Kurdan dixwestin ku dil û can Seyda Cigerxwîn bikin mêvan!..

Di jiyana Cigerxwîn de du kesayetiyên Kurd wek Osman Sebrî û Prof. Dr. Jemal Nebez jî ji keseyatiya Cigerxwîn ne razî bûn. Ne razî bûna herduyan ji bo Cigerxwîn, digotin ku "wî ji bo mesleheta xwe ya şexsî nêzîkî komunîstan bûye û zavayê xwe jî komunîst e. Hevaltiya wî ya Sekreterê Partiya Komunîst ya Suriyê Kurdê ku bi nave Halîd Bexdaş ji bo ku partiye sûd wergirtin bûye!" digotin. Wê demê Welatên Sowyet bi hêz bûn. Her kesî dixwest ku ji wê dewlemendiyê sûd werbigire! Çi mixabin pir dewletên dagirker û faşist ji Sowyetê pir alîkarî girtine ji xeynî Kurdan. Mînak: Saddam Husenê xwînrejî di destpêkê de heya roja xwe ya dawî ji welatên sosyalîst alîkarî girtiye bi van alîkariyan xwîna Kurdan rijandiyê!.. Bi balafirên migên Sowyetê çiya û baniyê Kurdistanê hemî hatine bombabaran kirin!..

Di sala 1979'an de Cegerxwîn ji Sûriyê diçe Ewropayê. Paşê li Swêdê pênc salên xwe yê dawî derbas dike. Di 22.10.1984'an de ew li bajarê Stockholmê diçe ser dilavaniya xwe. Gora Cegerxwîn li bajarê Qamisloyê di hewşa xaniyê wî de ye. Di aliyê dîn de keseyatiya min bi Seyda Cigerxwîn re heyî min ji 8 diwanên wî bijarteyek amade

kirî de wî jî alîkariya min kirî bû. Nêzîkî 200 helbestvanên Kurd ku yê di "Antolojiya Helbestvanên Kurd Yê Sedesala 20 an" de min ciyekî taybet dayê Seyda Cigerxwîn. Ji bo vê ye ku di jiyana min de ciyê Osman Sebrî û Seyda Cigerxwîn ciyekî girîng digirin!..

Berhemên Seyda Cigerxwîn:

1. Dîwana yekem: Pîrîsk û Pêtî, 1945 Şam
2. Çîroka yekem: Cîm û Gulperî, 1948 Şam
3. Dîwana diwem: Sewra Azadî, 1954 Şam
4. Çîroka diwem: Reşyê Darê, 1956 Şam
5. Gotinên Pêşyan: 1957 Şam
6. Awa û destûra Zimanê Kurdî, 1961 Bexda
7. Ferhenga Kurdî, cildê pêşîn, 1962 Bexda
8. Ferhenga Kurdî, cildê duduyan 1962 Bexda
9. Dîwana siyem: Kîme ez, 1973 Beyrût
10. Poêma : Salar û Mîdiya, 1973 Beyrût
11. Dîwana çara: Ronak, 1980 Stokholm
12. Dîwana pênc: Zend Avista, 1981 Stokholm
13. Dîwana şeşa : Şefeq, 1982 Stokholm
14. Dîwana hefta : Hêvî, 1983 Stokholm
15. Tarîxa Kurdistan, cild 1, 1985 Stokholm
16. Dîwana heşt: Aşitî, 1986 Stokholm
17. Tarîxa Kurdistan, cild 2, 1987 Stokholm
18. Folklorê Kurdî, 1988 Stokholm
19. Jînenîgariya min, 1995 Stokholm
20. Nivîsarek li ser dîbaca Ehmedê Xanî, Weşanên Apec-1995, Stokholm.

Rêza diwanên Seyda Cigerxwînî gor salên Çapkirin de:

- Diwan Dîwana yekem: Pîrîsk û Pêtî, 1945 Şam.
 Diwan Dîwana diwem: Sewra Azadî, 1954 Şam.
 Diwan Dîwana siyem: Kîme Ez? , 1973 Beyrût.
 Diwan Dîwana çarem: Ronak, Roja

Nû Yayînevi, 1980 Stockholm.
 Diwan Dîwana pêncem: Zend-Avista, Roja Nû
 Yayînevi, 1981 Stockholm.
 Diwan Dîwana şeşem: Şefeq, Roja Nû Yayînevi, 1982 Stockholm.
 Diwan Dîwana heftem: Hêvî, Roja Nû Yayînevi, 1983 Stockholm.
 Diwan Dîwana heyştem: Aşîfî, Avesta Yayînevi, 2003 Îstanbul.
 Diwan Dîwana nehem: Salar û Mîdya, Avesta Yayînevi, 2003 Îstanbul.
 Diwan Dîwana dehem: Şerefnama Menzûm, Avesta Yayînevi, 2003 Îstanbul.

Hin berhemên Cigerxwîn yên bêne weşandin ji ew in:

- 1- Tarixa Kurdistan (cilt 3,4)
- 2- Ferhanga Kurdî (cilt 3)
- 3- Folklorê Kurdî (cilt 3)
- 4- Ozan û Kilamen Kurdî
- 5- Diwana Cîzîrî
- 6- Tehre helbestên Şaîrên Kurdan
- 7- Zargotînên Kurd (cilt 2)
- 8- Hesenê Musa (Çîrok)
- 9- Pirtika Minorskî -"Kurd"- (çeviri)
- 10- Cumhuriyeta Mehabate (çeviri)
- 11- Diroka Hanadane Seudate (çeviri)
- 12- Diroka Kurdên Yemen (çeviri)
- 13- Çîroka Şoforê Taxsiya sor
- 14- Xec û Siyabend
- 15- Şoreşa Kurdistanê Îraq
- 16- Rapora mifetişê umumî

Karûbarên Wî Yên Derheqê Çan û Zimanê Kurdî de:

- 1- Destûra Zimanê kurdî, 1961 Bağdat.
- 2- Ferheng, perçê yekem, 1962 Bağdat.
- 3- Ferheng, perçê diwem, 1962 Bağdat.
- 4- Folklorê Kurdî, 1988 Stockholm.

Sosyalistên berê bes pesandinina welatên sosyalist tenê dikirin. Kurdistanê Sor, Komara Mahabad çawa têk çûn li ser van bûyeran nadisekinîn. Dema tevgera Kurdên Bakur li Ewropa xurt bû, Komela Xwendekarên Kurd gelek xwendekarên Kurd bi bursan dişandin Sowyet û welatên sosyalist! Lê wê demê komîta komele dixwest ku li DDR jî (Komara Alman ya Rojhilat)

xwendekarên Kurd bixwînin. Navê komîta komela xwendekarên Kurd çendek heval em çûn Dresten li gel berpirsîyarê Partiya Komunîst ya Îraqê heval Kemalê Kerkukî ve danişin. Birêz Kemal di aliyê alîkariya xwendekarên Kurd bike, wî gotina xwe wûsa berdewam kir: "Hevalno ya rast ew e, ku lêra rola Partiya me ya komunist nîn e! Lêra hukme Basiyên Îraq û Saddam Husên derbas dibe!" Em şaş mayî bûn ku çi bêjin! Welatê sosyalîzm yê herî pêşketî de dîsa hukmê partiya faşistên Erebb derbas dibû!.. Lê me dîsa karê xwe weke têkoşer her berdewam dikir. Heya ku ew sosy-lizma me bi serî sond dixwar hate rûxandin! Li ciyê wê Dewleta Sowyetê îro Dewleta Rusya û serokê wê Putîn ji cihanê re mîras ma!..

Bi çendek helbestên Seyda Cigerxwîn dixwazim dawî li vê gotara xwe binim.

BIBIN MARKISÎ

Hevale delal zû bibin Markisi
 Bibejin, bixwenîn, bidin her kes!
 Xebate bikin da bibin ter pere
 Were da bi hev re herin, ka were
 Mebêje tenê kerdewart bese
 Ewe ko li xêra me ye Markîse
 Bixwîne, bizane hela ka çiye ?
 Heçi tiştê gotî hemî qenci ye
 Dirêj bibin yek û yek wek bira
 Li hev parvakin win zevtû pera
 Bi hev re xebat bi hev re xelat
 Ji bo me tevan kar û mal û welat
 Di nav xwe mehelin çî zor û setem
 Ji xwe dûr bikin tev kulu derdû xem
 Heçi dewlemend bin, haku karbikin
 Hebûne bi hev re li xwe parbikin
 Mehelin kesek parsek û beqeram
 Tu serbest here London, Misir û Şam
 Çine gumrik û deskere, paseport
 Bi serbest herin, ben hemî qîz û xort

Lo lo Pismamo

Lo lo pismamotu çima deng na kî
 Serê xwe carek bilind ra na kî
 Leşkerê dijmin li çiyayê jor in
 Weke xweşmêra j'hev bela na kî

Lo lo Pismamo dizanim xweşmêr î
 Pismamê Rustem yan Egîd Şêr î
 Roja halanê, roja lêdanê
 Mêr û gernas î dotmam bi gorî

Lo lo Pismamo haya Te j' Te be
 Çarika min a reş li serê Te be
 Roja lêdanê li ber meydanê
 Kuştin tim hebe, reva Te ne be

Şalê Xerzanî rabe li xwe ke
 L'piştê xwe girêde rext û fişek e
 Pismamê min î, dotmama Te me
 Ji Te re kil daye çavê belek e

Kurdistanê Kurdistan

Kurdistanê Kurdistan
 Baxçê gulên, derdê dilan
 Îro maye l'bin destan
 Barê giran li ser milan

Kurdistanê bilind e
 Hemî bajar û gund e
 Herçi kesê te bixwaze
 Divê canê xwe bi te de

Kurdistanê pirr xweş e
 Xweş Dicle û Nerdoş e
 Namûs di sere wî nîn e
 Ê te herzan bifroşe

Kurdistanê hilmîşt e
 Ji zêr û gewher mişt e
 Em li ber der dergevan
 Dijmin têda runiştîye.

Miştî jî petrol û zêr
 Dijmin dixwin xêr û bêr
 Runiştî textê Kohreş
 Li ser taca Erdê Şêr

Kurdistan a pirr zengin
 Şax û baxên te rengin
 Ne ez têne, le tev kurd
 Ji derdê te Cegerxwîn

Têbînî: Pirtûkên min yên Riya Azadî çapnekirin hemî

Ji aliyê Newroz û weşanxana Pelê Sor va hatine weşandin û belavkirin. Di aliyê aborî de min hatina wana ji wan re diyarî kirye. Di vê derheqê de namemeya Newrozê sipasdariyê ji bo min girîng e!..
 Ji hemî welatparêzan re silav û rêz...

*Nivîskarê Rojnemeya Newroz
 01.10.2023

YEK JI NÛNERÊN HERÎ SERKETÎ YÊ SÎNEMAYE HELBESTKÎ: BÉLA TARR

kayaonur3065@gmail.com

Herikîna jiyane rêwîtiyekê ye ku ji çîrokên curbicur û resen ve pêk tê. Di vê rêwîtiya xwezayê û dîrokê de çîrokên mezin û nejbîrkirî bi awayên cuda xwe didin der. Di hunera sînemayê de jî derhênerên mezin bi kamerayên xwe nerîn û vegotinên bihêz, nîpnû û kûr ava kirine. Yek ji van jî derhênerê hoste Béla Tarr e ku yek ji nûnerên herî girîng û serketî yê Sînemaya Helbestkî ye.

Sînemagerê navdar ê macar Béla Tarr li parzemîna Ewropayê û li seranserê cîhanê herî zêde bi filmên xwe yên wekî; "Sátántangó", "Kárhózat" û "A Torinói ló" ve hate naskirin. Tarrî wekî derhênerên hoste Ingmar Bergman, Robert Bresson, Andrei Tarkovsky, Krzysztof Kieślowski, Akira Kurosawa, Theodoros Angelopoulos, Luis Buñuel, Ildikó Enyedi, Kenji Mizoguchi, Yasujiro Ozu, Hiroshi Teshigahara, Furúx Ferroxzad, Abbas Kiarostami, Wong Kar-Wai û gelek derhênerên din, yek ji derhênerên baştirîn ê Sînemayê Helbestkî ye. Di filmên xwe de (belgefîlmên, kurtefîlm, metrajdirê) çîrokên jiyane mirovên kedkar, rênçber, penaber û koçberan tîne li ser perdeya spî û sehneyên filmên wî hêdî hêdî û wekî xewnekê diherikînin. Mirov him ji herikîna

filmên wî derdixe û him jî tê zanîn ku sînemager Béla Tarr ji zanista felsefeyê pir hez dike û kêfa wî gelek jê rê tê.

Nivîskar, wêjekar, rexnegir, teorîsyena hunerê, parêzvana mafê mirovan a navdar a Amerîkayî Susan Sontag der heqê Béla Tarrî de dibêje, "Tarr yek ji rizgarkerên sînemaya nûjen e û her sal carekê ji ber temaşekirina filmên wî gelek kêfxweş im."*

Béla Tarr kî ye?

Béla Tarr di sala 1955ê de li bajarê Pécsê yê Macerîstanê hatiye dinê û li bajarê Budapeşteyê (paytexta Mecarîstanê) mezin dibe. Dayîk û bavê wî her du jî nêzikî bi hunerên şano û sînemayê bûne, dayîka wî di lîstikên şanoyan de sufloirî kiriye û bavê wî jî bi heman awayî di lîstikên şanoyan de weke sêwirînerê dikê xebitîye. Tarrî di salên zarokatiya xwe de nêzikî li hunerê dibe. Di 10 salîya xwe de, dayîka wî Tarrî dibe hîlbijartinên pêşbazîyêke Televîzyona Neteweyî ya Mecarîstanê û di encama pêşbazîyê de ji bo lêanîneke romana girîng a wejêkarê navdar Tolstoyî ya bi navê "Mirina Îvan Îlyiçê" tê hîlbijartin û di lîstika şanoyê de weke lîstikvan diîze.

Filmên wî:

Béla Tarr, bi tenê di filmên "Îván Iljics halála" (filmê televîzyonê 1965), "Kutya éji dala" (1983) û "Szörnyek évadja" (1987) listine. Di ciwantîya xwe de bi kamerayeke 88mmê dest bi kêşana filmên xwe yên amator û ewil dike, bi demê re hêdî hêdî qabiliyeta xwe ya sînemayê dibîne û hunera sînemayê kişf dike. Di sala 1979ê de bi yekem metrajdirêjê ê xwe yê bi navê "Családi tűzfészek"ê (1977) re derdikeve li pêşberî temaşevanên sînemayê. Yekem metrajdirêj a xwe di 22 saliya xwe de dikişîne û tê de lîstikvanên amator ku ji mirovên xwecihî hîlbijartine diîzîzin û tê zanîn ku lîstikvanên filmê di filmê de ji bo dostanî cî girtine. Tarrî, vî filmê xwe bi tenê di 6 rojan de kişandiye û li gorî hin nivîskar û rexnegirên hunera heftemîn, derhêner John Cassavetesî bandorê li ser filmê Béla Tarrî kiriye. Tarrî di derbarê vê agahîyê de dibêje ku ew berî kêşana filmê "Családi tűzfészek"ê tu filmên Cassavetesî temaşe nekirine.**

Du sal piştî nîşandayîna yekem filmê Tarrî, du filmên derhênerê yên din ên bi navê "Szabadg-yalog" (1982) û "Panelkapcsolat" (1982) dikevin vîzyonê. Di filmê wî yê "Panelkapcsolat"ê de cara yekem serlîstikvanên profesyonel

cî girtine. Sînemager di heman salê de ji berhema helbestvan û şanonûsê mezin William Shakespeareyî yê “Macbeth” ji bo televîzyonekê filmê televîzyonê dikişîne ku weke du beşan hatiye kêşandin. Beşa yekemîn a filmê ji 5 deqeyan û beşa duyemîn ji 67 deqeyan pêk tî.

Senaryoyên van çar filmên xwe Béla Tarr bixwe dinivîsîne û bi filmê xwe yê “Őszi almanach”ê (1984) re êdî ligel wêjekar û senarîstê navdar ê mecar László Krasznahorkai re dixebite. Senaryoya filmê wî yê “Kárhizat”ê (1987) ji aliyê Krasznahorkai ve tê nivîsandin.

Di sala 1994ê de filmê Tarrî yê herî girîng ê “Sátántangó” derdikeve li pêşberî sînamahezan. Ev film jî ji berhema László Krasznahorkaiyî tê kêşandin û kêşana filmê ji zêdetirî 7 salan didome. Fîlm, li ser jiyandê penaberan disekine ku ji ber sedemên bêkarî û xizanî dixwazin ji welatê xwe biçin li welatekî din. Bi tevahî ji 450 deqeyan (7:30 saet) pêk tê, sehneyên filmê di nava atmosfereke helbestkî û felsefîk de hêdî hêdî diherikin, deng û rengên ba, baran û bi giştî ruhê xwezayê bi awayekî bihêz têne bihîstin. Muzîka filmê ji aliyê helbestvan û bestekar Mihály Vig ve tê çêkirin û bikaranîna muzîkê di herikîna filmê de bi awayekî serkeftî xwe dide der. Li gorî rexnegir, nivîskarê sînemayê û sînemazanan di heman demê de filmê baştirîn ê Tarrî ye, bi rastî filmekî bandorker û bêhempa ye ku ji bo gelek lîsteyên filman ên herî serkeftî tê hilbijartin. “Sátántangó” filmê dirêjtirîn ê Béla Tarrî ye û wekî filmên derhênerê navdar ê Filîpînî Lav Diazî, li gorî piraniya filmên din ên sînemayê filmekî dirêj e. Lav Diaz yek ji nûnerên herî serkeftî yê Sînemaya Hêdî ye ku li seranserê cîhanê bi gelek filmên xwe tê naskirin.

Piştî filmê “Sátántangó”yê, kurtefilmê wî yê bi navê “Utazás az

Derhênerê hoste Béla Tarr bi zimanê xwe yê resen û helbestkî ve temaşevanên sînemayê derdixwe rêwitiyên helbestkî, aramker, bandorker, derasayî, bêhempa û guherîner. Sehneyên filmên wî neynika xweza û demên jiyandê ne, wekî robarekî zelal diherikînin. Rêya wî destpêk û mezinbûn e, ruhê mirov ronî û germ dike. Berhemên sînemagerê heta niha li seranserê dinyayê beşdarî li gelek bernamayan festivalên filman ên navneteweyî dibin û xelat digirin.

Alföldön” (1995, 35 deqe) kêşandiyê û di 2000î de jî bi filmê wî yê “Werckmeister Harmóniák” tî. “Werckmeister Harmóniák” di şert û mercên zor de hatiye kêşandin. Di sala 2005ê de filmê Tarrî yê bi navê “A Londoni Ferfi” (ligel Ágnes Hranitzkyê hatibû kêşandin) tê temamkirin, ev film jî lêanînekê ye ku ji romana nivîskar Georges Simenonî ji bo hunera sînemayê lê hatiye anîn. “A Londoni Ferfi” jî ber mirina yek ji çêkerên filmê Humber Balsanî, di heman salê de nakeve vîzyonê, lê di 2007ê de li çarçoveya bernamaya Festivala Fîlman a Navneteweyî ya Cannesê tê nîşandayîn û piştî salekê jî li salonên sînemayê yê dinyayê dikeve vîzyonê.

Herî dawî di sala 2011ê de bi filmê xwe yê “A torinói ló” re derdikeve li pêşberî temaşevanan, li gorî agahîya derhênerî ev film di heman demê de filmê dawîn ê Béla Tarrî ye. “A torinói ló” ji çirokeke feylesofê navdar ê dîrokê Friedrich Nietzscheyî îlhama xwe girtiye, jiyandê û rêwîtiya hespek û du kesan tîne li

ser perdeya sînemayê. Fîlm, di heman salê de Festivala Fîlman a Navneteweyî ya Berlîn jî tê de di çarçoveya bernamayan gelek festivalên filman de hate nîşandayîn, li Festivala Fîlman a Berlînê xelatên “Hirça Zêrîn” û “FIPRESCI”yê (Federasyona Rexnegirên Fîlman a Navneteweyî) girtine. Muzîka filmê “A torinói ló” jî wekî gelek filmên ên Tarrî, Mihály Vig çêkiriye û him jî serlîstikvanîya filmê kiriye.

Derhênerê hoste Béla Tarr bi zimanê xwe yê resen û helbestkî ve temaşevanên sînemayê derdixwe rêwitiyên helbestkî, aramker, bandorker, derasayî, bêhempa û guherîner. Sehneyên filmên wî neynika xweza û demên jiyandê ne, wekî robarekî zelal diherikînin. Rêya wî destpêk û mezinbûn e, ruhê mirov ronî û germ dike. Berhemên sînemagerê heta niha li seranserê dinyayê beşdarî li gelek bernamayan festivalên filman ên navneteweyî dibin û xelat digirin.

(1.10.2023)

Filmên din ên Béla Tarrî:

Belgefilm: “City Life” (1990)

Kurtefilm: “Visions of Europe” (2004), “Utolsó hajó” (1990), “Hotel Magnezit” (1978)

Çavkanî:

https://en.m.wikipedia.org/wiki/B%C3%A9la_Tarr

<https://www.kovaratemase.com/nunereki-serkefti-ye-sinemaya-helbestki-bela-tarr-rumet-med/>

* ** https://tr.m.wikipedia.org/wiki/B%C3%A9la_Tarr

“Béla Tarr, Ertesi Zaman” / Nivîskar: Jacques Ranciere”, Lemis Yayın (2014)

“Bela Tarr Sineması” / Nivîskar: Andras Balint Kovacs, Hayalperest Yayınevi

<https://m.imdb.com/name/nm0850601/>

Karkerek Xwenda Dipirse

*Kî bajarê Tebê yê bi heft derîyan ava kir?
Pirtûkan bi tenê navên qralan dinivîsinin.
Ma qralan keviran rakirine?
Yek jî Babîl hebûya, ku her tim wêran dibû,
Kî her car ji nû ve Babîlê ava kiriye?
Karkerên Avahîyê li kîjan malê Lîmayê
ku li ser avê di nava zêran de disekine, dijîyan?
Tu dibêjî, dema ku Dîwarê Mezin ê Çînê qediya,
çi hat serê hostayên dîwaran?
Li Romaya mezin çend abîdeyên serfirazî hene!
Meraq dikim, gelo kî ne ev abîdeyan ava kirine?
Sezarê kî tîk birin û van serkeftînan bi dest xistin?
Ma di Bîzansa ku ketiye ser zar û zimanan de
ji bilî qesran cihê rûniştinê tune bû?*

*Li Atlantîsê, li wî warê çîrokan jî,
dema ku mirovan nivê şevê di deryaya qîrî de
dixeniqîn,
gazî xulamên xwe dikirin û ji wan alîkarî dixwestin.
Ma Îskenderê bêpirç, çawa Hîndistanê dagir kiribû?
Ma wî ew der bi tena serê xwe hilgirtibû?
Ma Sezarê çawa Galyayîyan tîk biribû?
Ma aşpêşekî jî li cem wî nebû?
Dibêjin, gava ku stola wî tev binav dibû
Fîlîbê Spanyayî giriyaye.
Meraq dikim, gelo jê pêve kesek din negiriyaye?
Frederickê Duyemîn, Şêrê Heft Salan qezenc kiriye ha?
Ma ji bilî wî tu serkeftî tune bû ?*

*Di her rûpelên pirtûkan de serkeftînek hatiye nivîsandin.
Lêbelê kî xwarina serfiraziyê çêkirine?
Di her gavê de zilamekî mezin ji nişkê ve derketiye holê.
Lê kî pereyên xerckirî didin?*

*Va ye ji bo te gelek bûyer.
Û gelek pirsan.*

Helbest: Bertolt Brecht
Werger: Rûmet Onur Kaya

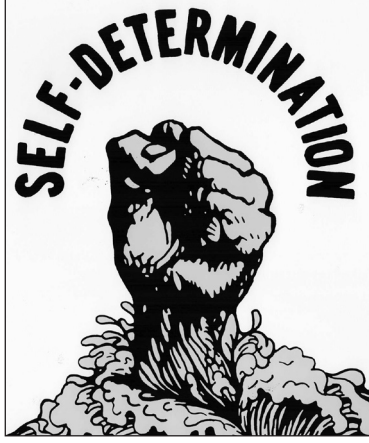

Bertolt Brecht

Eugen Berthold Friedrich Brecht bi kurtahî Berthold an jî Bertolt Brecht, (1898-1956) nivîskar, helbestvan, şanonûs, teorîsyenê huner-sînemayê û derhênerê navdar ê komunîst ê alman.

Bertolt Brecht yek ji helbestvan û şanonûsên herî girîng ê sed sala 20ê tê qebûl kirin. Berhemên wî heta niha li seranserê cîhanê bi dehan zimanan hatine wergerandin û xelat kirin. Fikra "Şanoya Epîk" (şanoya dîyalektîk) ji aliyê Brecht ve pêşveçû, di jiyana xwe ya hunerê de gelek berhemên şanoyê nivîsandin û birêvebirin. *Navê "Şanoya Epîk" cara yekem ji aliyê Erwin Piscator ve hate pênas kirin. Bertolt Brecht, li gorî Walter Benjaminî xwe weke komunîst bi nav dikir.

(Çavkanî: https://en.wikipedia.org/wiki/Bertolt_Brecht)

KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI SİYASETİ

21. yüzyıla geçişle birlikte Kürt ulusal meselesi, çözümsüzlüğünü koruyarak 2. yüzyılına girmiş bulunmaktadır. Sorunun tanımı ve çözümüne ilişkin farklı akımlar kendi durdukları noktadan bir dizi girişimde bulunarak hatırı sayılır ilerlemeler kaydettiler fakat bunların yeterli olmadığını, arızalarla dolu olduğunu ve köklü bir çözüm niteliğini taşımadığını görmekteyiz. Köklü çözümleri savunabilmek için ulusal anlamda dahi devrimci olmayı gerektiren bir sorunla karşı karşıyayız.

Kürt ulusal meselesinde devrimcileşmeden, devrimci bir çizgide yürümeden tarihsel arka planı 200 yıla dayanan köklü bir sorunu çözebilmeniz mümkün değildir. Devrimcilikten kastedilen illa ki komünist bir devrimci olunması değildir asgari anlamda dahi ulusallığa yaslanan bir devrimciliktir. Bu tarz devrimcilik elbette sınıf meselesi ile ulusal meseleyi birleştirip sosyalist bir iktidarı hedefleyen biz komünistlerin üzerinde yürüdüğü çizgi değildir. Fakat mevcut ulusal hareketlerin konumuna baktığımızda ve onların kitleleri peşinde sürüklediğini gördüğümüzde önerebileceğimiz en dostane eleştirel

yaklaşım bu olabilir. Kuzey'de HDP siyasetiyle tamamen parlamentarizme ve pasifizme batıp 90'lı yıllardaki kitle militanlığını unutmuş, Güney'de bağımsızlık mücadelesini kendi iç hesaplarından dolayı hüsrana uğratmış, Batı'da TR ile Esad arasında sıkışmasına rağmen demokratik bir Suriye önerisini taşıyan hareketler mevcuttur. Doğu Kürdistan için söyleyebileceğimiz çok bir söz yok idam sehpalarına, siyasi hiçbir özgürlük olmamasına rağmen Ortadoğu'nun en kanlı rejimiyle bir yandan silahlı hareketler mücadele ederken diğer yandan yer yer halkın ayaklanmaları görülmektedir. Bu yazıda çubuğu daha çok Kuzey'e bükme niyetindeyim.

Kürdistan siyasetine bir dönem egemen olan, tüm parti programlarında yer alan fakat yakın dönemde unutilan veya unutilanan kavramlarımız var. Örneğin 'sömürgecilik, işgalcilik, sömürge, anti-sömürgecilik, anti-işgalcilik, bağımsızlık, kendi kaderini tayin etme hakkı vs.' bunların başında geliyor. Kuzey'e hakim olan siyaset bu kavramları kullanmaktan uzak durduğu gibi kullananları da 'ilkel milliyetçi' olarak uzun süredir kodluyor. Halbuki bu kavramlar

Kürdistan'da siyaset yapacak herhangi bir hareketin kullanması gereken temel kavramlardır. Bu kavramlar Kürdistan'ın ABC'sidir, bunlar olmadan siyaset yaptığınızda ülke, ulus gerçekliğini yadsımış uzay boşluğunda siyaset yapmış olursunuz. Kimin hangi kavramı kullandığı elbette kendi siyasi hareketini ve seslendiği kitleleri bağlar. Komünistler, herhangi bir kavramı masa başında, düşünce dünyasında değil gerçek dünyadaki ilişkilerin içinden çıkarıp siyaset içerisinde kullanırlar. Kullanmak için kavram kullanılmaz, işe yarar olup olmadığı, gerçek yaşamda karşılığının olup olmadığı sorgulanarak kavramlar kullanılır.

70'li, 80'li yıllara hakim olan ideolojik yaklaşım Marksizm'di ve Marksizm'in ulusal meselede kullandığı en temel kavram ulusların kendi kaderini tayin hakkıydı. Bu kavram hem ezilen uluslara ayrılma hakkını önererek örgütlenip haklarını kendi elleriyle almalarını söylüyor hem de komünist görünümü sosyal şovenlerle gerçek komünistlerin kimler olduğu arasındaki ayrım çizgisini belirginleştiriyordu.

Günümüzde ise ayrılma hakkını savunan bir ulusal hareket

Kuzey'de kalmadığı gibi Türkiye'de ise kendini devrimci olarak tarif eden hareketlerin önemli bir kısmı Kürt ulusal meselesine açık veya örtük olmak üzere sosyal şoven konumda yaklaşmaktadır. Kuzey'de bağımsızlığı savunan bir hareketin olmadığı, Türkiye'de ulusal meseleye Marksist ilkeler ışığında yaklaşan komünistlerin azınlıkta kaldığı koşullarda Kürdistan Komünist hareketinin çift yönlü ve merkezine 'kendi kaderini tayin hakkı' siyasetini alan ideolojik-politik mücadele geliştirmesi gerekecektir. Bir yandan ulusal mücadeleye katılan kitleleri düzen içinde tutan siyasete karşı diğer yandan da Kürt ulusunun ulusal haklarını görmezden gelen sosyal şoven harekete karşı sözünü bu temelde sakınmaması gerekir. Mevcut denklem içerisinde Kürt ulusuna kendi kaderini tayin etme hakkının olduğu savunusunu an-

cak devrimci bir siyaset taşıyabilir. Yukarıda çizdiğimiz tabloya baktığımızda diplomatik-bürokratik ilişkiler sarmalından Kürtlere gelecek kurabileceğini düşünen burjuva milliyetçiler, peşinden sürüklediği kitleyi düzen içine hapseden pasifistler bu öneriyi halka taşıyamazlar. Ancak Kürdistanlı komünistler; Kürtlerin kendi kaderini tayin etme hakkı olduğunu, bunun hiçbir kararname, belgeye dayanmaksızın bizzat ulus olmaktan gelen ve örgütlendikçe bu hakkın kullanımının da mümkün olacağını savunan bir hat ile siyaset yapması gerekir.

O halde güncel siyasetten işe başlamak gerekir. Kendi kaderini tayin hakkı siyaseti, kendini esas almaktır, kendi gündemini öne çıkarmak ve kendi gündeminle siyaset yapabilmektir. İki dönemdir devam eden kayyımlar, on binleri bulan zindanda tutulan tutsaklar,

düşürülen dokunulmazlıklar, kendi sokağımızda mahallemizde keyfi bir şekilde yasaklanan basın açıklamaları, halkımızın onurunu kırmaya küçük düşürmeye yönelik uygulamalar ve daha birçoğu... Bu sayılanları her biri devasa kitlesel kampanyalar örgütlemeyi gerektiren başlıklardır. Fakat Türkiye'de yapılacak genel ve yerel seçimler daha değerli bulunup bu konularla gerçek anlamda ilgilenilmiyor. Bunlarla mücadele etmenin tek yolu kitleleri örgütlemeyi temel alan, işgalcinin alanını daraltıp işgal edilenin alanını genişleten, durduğu noktadan milim geri adım atmayan kendi kaderini tayin hakkı siyasetidir. Kürtlere sömürgeci tarafından dayatılan boyunduruğa, Kuzey'deki ulusal hareketin ve Türkiye solunun önemli bir kısmının 'eşitlik-kardeşlik' sosuyla sunduğu zoraki birliğe Kürt ulusu mecbur değildir.

ARYAN DİL ORTAKLIĞI VE KÜRTÇE DİLİNİN TARİHİ

bahozsavata@gmail.com

Kürtçe dilinin köken bakımından ata ana öbeği olan Hint/İndo-Avrupa dilidir. Bu dil grubunun, Hint-İran/Ariya koluna mensup olan kadim Ariyaca ve Sanskritçe dilleri İran Mezopotamya ve Anadolu'da MÖ 2300 sonrası tespit edilmiştir.

Guti kralдарının Ariya dil olan **Toharcaya** benzerliğinden hareket ile Hint Avrupa dil yakınlığı ileri sürülür. ***Bkz. Henning, WB (1978). "Tarihteki ilk Hint Avrupalılar". Ulmen, GL in Karl August Wittfogel'in Onuruna Toplum ve Tarih, Denemeler. Lahey: Mouton. S. 216-230.**

Ön Asya'da günümüz Pakistan, Afganistan, İran, Kürdistan, Aşağı Mezopotamya, Arabistan, Suriye ve İç Anadolu'ya uzanan coğrafya genelde MÖ 16. yy Antik Dönemde farklı kültürel görünümlere sahipti. Ön Asya'nın güneybatısında Sami halkların dili olan; *Babilce, Aramice, İbranice*, orta kısımlarında Aryan halkların dili olan *Ariyaca* ve bölgenin orta kuzeyinde ise Kafkas halkların dili olan *Hurricce* dilleri konuşulmaktaydı. ***Bkz. "Anadolu Kültürleri" E. Akurgal.**

Bu çağda Anadolu'da Fırat

Nehrinin batısında "*Anadolu-Kafkas Ariyacası*"; *Luvice, Palaca, Hititçe* dilleri ve Doğu Ariyaca dil olan **Mittanice** (Sanskritçe veya Doğu Ariyaca) dili vardı. Mitaniler, Kafkas dili olan Hurricce konuşanlar ile iç içe yaşıyorlardı.

Doğu Ariyaca dilin coğrafik yayılımı ise Ön Asya'nın Doğu Bölgelerinde: en doğuda Çin Pamirinde; *Tacikce (Soghdca), Afgan* (Farsçası ve Paştuca), Baluci, Hazar dilleri, orta bölgelerinde: *Perşçe, Talişçe, Ossetce* ve Batı bölgelerinde: *Medce, Persçe, İskitçe, Mitannice* vs. dilleri şeklindeydi. Ekseri Fıratın doğusunda kalan Ariyaca diller, Ariyaca dilin Doğu Ariyaca kanadından, aynı kökten gelen günümüz *Kürtçe, Farsça ve Paştuca* dillerinin akraba ata ana dilleriydi.

Diller zamanla başka halklarla karıştıklarında, dini ve diğer siyasal etmenlerle değişime uğrarlar veya tamamen yok olurlar. Bin yıllık zaman aralığında kelime yazılışlarında, okunuşlarında ya da imlâ kurallarında oluşan yavaş ve küçük yenilikler birikerek ve büyüyerek dilde değişimleri oluşturur. Bir dili konuşan ya da kullanan insanlar yeterince uzun bir süre

fiziksel ya da kültürel olarak ayrı yaşarlarsa dilleri farklılaşmaya başlar. "*Nitekim bir dil grubunun on bin yıl gibi zaman aralığında o dilin kelimelerinin % 20'si kaybolur, % 60 değişime uğrar, muhtemelen % 20'si kendini korur.*" Dillerin etimolojik serüvenine dair bu veriler dil uzmanlarının genel kanısıdır. Ayrıca bir lisanı belirgin farklılıklarla konuşan iki insan, birbirlerini anlayabiliyorlarsa ayrı lehçeleri, birbirlerini anlayamıyorlarsa ayrı dilleri konuşuyor olarak kabul edilirler. Dil analizlerinde dillerin birbiriyle ilişkili olup olmadıklarını anlamakta kullanılan göstergelerden biri de ortak anlamlar taşıyan, benzer yapıları kelimelerdir.

Bu bakımdan Doğu Aryanların Ariyaca dili Ön Asya'da yeni değişimlere oldukça maruz kaldı. Doğu Ariyaca; *Mitannice, Medce, Persçe, 'İskitçe'* vs. dillerinin günümüz Kürdistan coğrafyasının Hemadan, Van ve Hewler (Erbil) üçgenindeki coğrafya bölgesindeki Kafkas Hurri dili soylu: *Subaru, Lulubi, Gutı, Kassit* lehçeleri olan bakiye kültürün karışımından Kürtçe dili antik çağın sonunda MÖ 5. yy'da geliştiği, Karduk siyasal yapısı ile tanımlanır.

Günümüz İran coğrafyasında yine benzer Doğu Aryan halkların bölgenin yerleşik Hurri kökenli bir kabile olduğu sanılan Elamlılar ve diğer yerel Aryan kabileler ile yaşanan karışımında Fars dili kültürü ortaya çıktı.

Bu yeni dil oluşumları veya başkalaşimleri binlerce yıllık zaman aralığında gelişmişti.

İrkların yaratıcılarını bulamıyoruz. Fakat ırkların taşıdıkları kültürel öğelerin yaratıcıları bu toplulukların medeniyetleridir. O halde ırkların dilsel kültürlerinin medeniyet öğelerini nerelerde edindikleri cevabını bulduğumuz coğrafik adresler onların hem coğrafyasını, hem de tarihsel köprülerinin zamansal adreslerini bize sunar.

Doğu Aryanca dilin bir uzantısı olan Kürtçe dilini konuşan Kürtlerin ataları dünyanın en karmaşık coğrafyasında yaşıyorlar. Dünyada üç kıtanın birleştiği tek coğrafya Kürdistan topraklarıdır. Yine aksi ispatlanana kadar, yazılı tarihin ve medeniyetinin ilk oluşum alanı yine bu coğrafyadır. Bu coğrafya dünya buzul çağından (Neolitik Çağ MÖ 13. bin yıl öncesi) çıktığı günden beri sürekli göç almıştır. Çünkü insanoğlunun yaşamı için en yaşanabilir dünyanın nadir mıntıklarından biridir. Nitekim aynı coğrafya dünyanın bilinen en eski medeniyet kalıntı örgenlerine sahiptir: Göbeklitepe (Çanak-Çömleksiz kültür MÖ 12.000-8.000), Tel Halaf, Hassuna (Çanak Çömlekli Kültür MÖ 8000-6000) ve Sümer (Şehir Devlet MÖ 4.500-2.700).

Dünyanın ilk siyasal devletleri de bu coğrafyada kurulmuştur.

Sümer şehir Devletleri, Akad, Asur, Babil, Hitit, Luvi, Kaşka, Mitanni, Kizzuwatna, Kassit, Ugarit, Kenan, Mısır (Devlet 2700-612) bölgedeki ilk antik devletlerden öne çıkan isimlerdir. Yine dünyada ilk imparatorluklar: Med Karkaşi Hanedanlığı, Pers Ahameniş Hanedanlığı, Büyük İskender İmparatorluğu, Selevkos, Part, Sasani ve Roma kıtalar arası imparatorlukları gibi büyük devlet kurumları bu coğrafyada oluşmuştur.

Bu yüzden bölgenin kültürel başat örgenleri diller ve dinler emperyal bir mutfakta yeni harmanlanmalar yaşamıştır.

Göçler sonucu dünyanın her yerinden aynı zamanda beslenen bu coğrafya en çok doğusunda ulaşımı kolay olan **Hint İndus Vadisi/Harappa** medeniyetinden kültürel olarak en fazla beslenen bölge olarak görülür.-Harappa medeniyeti Kuzey İndus Hint medeniyetidir. MÖ 2400-1400 yılları arası görünür.

Nitekim benzer dil yapılarına sahip olan Hint Avrupa dil grubunda yer alan Aryan halklar geçmiş bu kadim medeniyet tarihleri gözlemlendiğinde dini olarak **Hindui Vedic** tanrılara sahip olanlar ile olmayanlar arasında itikat ve ritüel ortaklıklarına rağmen dini alanda farklı tanrı soylu görünürler. Aryan halklarda Hindui Vedic soylu tanrı "**Mitra**'ya" tapanlar ve eski Aryan tanrı "**Zeus**'a (Deus)" tapanlar şeklinde iki grup bilinir. Doğu Aryan halklarda Hindui kültürel görünüm oldukça baskındır. Mesela **Reenkarnasyon, Kast Sistemi ve Pagan Tanrılar** çoğu ortaktır. Tanrı Mitra tüm Doğu Aryan top-

lulukların ortak tanrısıdır. Kültürel olarak bu ayrım halkların etnik kökenlerinin hangi medeniyetlerden gıda aldıklarını göstermek bakımından oldukça önemlidir. Bu nedenle "Mitra" tanrı kültürlü Aryan halklara; "**Doğu Aryan**" ve "Zeus" tanrı soylulara "**Bati Aryan**" tanımını kullanmayı yaptığım tarih çalışmalarımında uygun buldum.***Bkz. "Kürtlerin Tarihi", Cilt:1. Bahoz Şavata, s.33. İBV. Kasım-2015.**

Doğu Aryan halkın Antik Dönemde kullandığı dili de "**Doğu Ariyaca**" olarak tanımladım. Aslında yazılı tarihte "**Ariyaca**" ismini *Kral Darius "Bihustun Yazıtlarında"* zaten 2550 yıl önce ilk defa kullanmıştı. -*Bihustun Yazıtı, "(70) King Darius says: By the grace of Ahuramazda this is the inscription which I have made. Besides, it was in "Aryan script", and it was composed on clay tablets and on parchment.... /Tanrı Ahura Mazda'nın lütfuyla bir yazıt yaptım. Ayrıca kil tabletlere ve parşomöne de Aryan tarzda ilk defa yazdığımız yazı budur. * Bkz. "http://www.livius.org/bebm/behistun/behistun04.html... "*

"Aryanca dili" tanımını dünya dil litatürüne de "Bihustun Yazıtı" tarihi belge ile konmuştur.

Diğer yandan hiçbir köken çalışmasında kültürel bütünsellikten kopmamak şartı oldukça önemlidir. Etnik çalışmalarda doğru tespitler yapmak için kültürel öge olarak din ve dil kültürel öğeleri olmazsa olmazdır. Buna azami dikkat verilmelidir.

Güncelleme:
06. 06. 2023

TÜRK SOLU - KÜRD SOLU TARTIŞMALARI

Bu aralar ittifaklar, karşı-likli saygı, hassasiyet ve benzeri deyimler üzerinde çok konuşuluyor, tartışılıyor. Bir ülkenin önünü açacak ya da var olan karanlığın devamına karar verilecek olan “tarihi” bir seçimden sonra aslında gayet normal görülmeli. Muhalefet aldığı hezimetin sebeplerini ve sonuçlarını incelemek, analiz etmek zorunda. Ancak soru Kürdistan ve Kürdler olunca durum değişiyor, karşılıklı hassasiyetler artıyor.

Burada Evrensel Gazetesinde Yusuf Karadaş'ın yazdığı iki yazıyı (Kürt solu – Türk solu tartışması ve ittifaklar sorunu, birinci yazı 20 Haziran 2023, ikinci yazı 23 Haziran 2023) baz alarak EMEP'in Programına göz atmaya çalışacağım.

2017 yılında kabul edilen programda Kürdistan ve Kürdleri konu alan bölümler şununla sınırlı:

Türkiye Devrimi Bölümünün,

2. Madenin alt başlığı

2 c) Kürdistan'da da kapitalist gelişime bağlı olarak uluslaşma sürecinin ilerlediği, ancak başta Kürt ulusu olmak üzere ulusal toplulukların tüm haklarının ayaklar altına alındığı, birikim, pazar ve

kaynaklarının emperyalizmin ve iktidardaki Türk büyük burjuvazisinin denetimi altına girdiği ve Türk ulusunun egemen ulus olarak örgütlendiği.

2 d) Feodal üretim ilişkilerinin devrimci tarzda değil, evrim yolu ile çözümlenerek tasfiye olduğu bir süreçte gelişerek egemen oldu.

6) Türkiye uzun zamandır kapitalist üretim ilişkileri ve tekellerin egemen hale geldiği, ancak feodal kalıntıların gittikçe zayıflamakla birlikte özellikle Kürdistan'da varlığını sürdürdüğü bağımlı bir kapitalist ülkedir.

Amaç bölümü

2) EMEP Türk, Kürt ve her milliyetten Türkiye işçi sınıfı partisidir. Amacı tüm sınıfların bütün biçimleriyle baskı ve sömürünün kaldırıldığı sınıfsız toplumun kurulmasıdır.

Kürdistan'da 40 yıldır (haydi programın kabullendiği 2017 yılını baz alırsak 33 yıl yapar) devam eden bir kirli savaş var. Binlerce köy yakıldı yıkıldı, yüz binlerce Kürdistanlı yerinden yurdundan edildi. Büyük şehirlere sürüldü sürülüyor. On binlerce Kürdistanlı zindanlara binlercesi hala rehin. Kürd dili ve kültürüne aman-

sız bir soykırım uygulanmakta. Türk devleti Kürdistan'ın tümünü sömürgeleştirmek için her şeyi yaptı yapıyor. Kuzey Kürdistan'ın dışında, Kürdistan'ın öbür iki parçasını Başur'u ve Rojava'yı fiilen işgal etmeye çalışıyor. Kürtlere dünyanın neresinde olursa olsun yaşam hakkı tanımıyor. Sosyalist bir parti -üstelik Kürdistan'da da örgütlü olduğunu söyleyen- bütün bunları görmeden, emperyalizmin ve iktidardaki Türk büyük burjuvazisinin denetimi altına girdi diye geçiştirmemelidir. Bir coğrafya ve o coğrafyada yaşayan sadece halklar değil aynı zamanda tüm yaşam yok ediliyor.

Günümüz Türkiye'si belirtildiği gibi sadece dışa bağımlı kapitalist bir ülke değil. Türkiye bölgesel bir emperyalist güçtür. Bu konuda Ortadoğu'da İran'la sürekli bir yarışma içindedir. Türkiye, İsveç merkezli düşünce kuruluşu olan Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün (SIPRI) 2022 yılı küresel silah ihracatı raporuna göre dünyada 12. sırada bulunuyor. Bu veriler 2018 – 2022 yılları arası için. Bir önceki devreye göre (2014- 2018) silah ihracatını %69 artıran bir ülke. Türkiye başta Kürdistan'ın üç

parçası (Bakur, Başur ve Rojava) olmak üzere Kıbrıs, Azerbaycan, Somali, Katar, Libya, Mali, Orta Afrika Cumhuriyeti, Arnavutluk, Libya, Bosna-Hersek ve Kosova'da askerleri bulunan bir ülke. Saydığımız ülkelerin içişlerine müdahale ediyor. Onları dizayn etmeye çalışıyor. Azerbaycan – Ermenistan savaşında doğrudan taraf oldu. Kıbrıs'ı, Kuzey Doğu Suriye Özerk Bölgesi (Rojava'yı) açık bir şekilde sömürgeleştirmeye çalışıyor. Yer yer başarılı da oldu denebilir. Örneğin, Efrin'e kaymakam atayarak yönetimi tamamen kendine bağladı. Efrin'in demografik yapısını değiştirdi. Kürdlerin var olan tüm yaşam izlerini kaldırıyor. Kürd nüfusun hemen hemen tümüne yakını Efrin'den çıkarıldı. Okullarda Türkçe eğitim yapılıyor. Tarım ve diğer üretim araçları Kürdlerden alınarak, kendilerinin yerleştirdiği terörist IŞİD militanlarına teslim edildi. Zeytin ağaçlarına kadar her şey çalındı çalınıyor. Bütün bunlar sıradan dışa bağımlı kapitalist bir ülkenin yapacağı işler değil.

Kürdistan'da feodal ilişkilerin varlığını sürdürdüğü tespitine gelince. Tam tersine Kuzey Kürdistan kapitalist üretim ilişkilerinin hakim olduğu bir bölge. Kapitalist üretim ilişkileri Türkiye'nin öbür bölgelerine göre daha geride olması bu gerçeği değiştirmez. Ayrıca 1990'lı yıllarda yıkılan-yıkılan binlerce köyden şehirlere sürülen yüz binlerce Kürdistanlının işçileşmesi sonucu Türkiye işçi sınıfının çok önemli bir kesiminin de Kürdleştiği gerçeğini unutmamak lazım. Maalesef ezici bir çoğunluğu hala düşük ücretle ve en kötü işlerde çalışmak zorundalar.

EMEP Türk, Kürt ve her milliyetten Türkiye işçi sınıfı partisidir. Amacı tüm sınıfların bütün biçimleriyle baskı ve sömürünün kaldırıldığı sınıfsız toplumun kurulmasıdır. Hiçbir somut önermesi olmayan böyle bir amacı topluma indirgemek oldukça sorunludur.

Nihayet DTK (Demokratik Toplum Kongresi) çalışmalarına Kürt illerinde HDP/DBP'yi dışta tutarsak "Kürdistani ittifak" içinde yer alan parti ve örgütlerin hepsinden daha fazla örgütlü olan sosyalist bir partinin temsilcisi olarak katılıyordum. Diyor yazar. Önce şunu söyleyeyim bu tepeden bakış açısı; sorunu sadece sayısala indirgemek özünde de Kürdistanlı komünistleri, sosyalistleri küçük düşürmektir. Yani Kürdlerden her şey olur ama komünist, sosyalist olmaz demektir. Bu bakış açısını tümünden reddiyoruz.

20 Haziran 2023 tarihli yazısında şöyle diyor yazar: "Denilebilir ki bu dönem boyunca yürütülen tartışmalarda en tahrip edici ve mücadele birliği duygusunu en fazla zedeleyici noktalardan biri de ortaya çıkan sorun ve anlaşmazlıkların Kürt Solu ve Türk Solu arasındaki sorun ve anlaşmazlıklar biçiminde tarif edilmesi oldu – ki, bu tartışmaların böylesi tahrip edici sonuçlara yol açması da zaman zaman sosyal medya kampanyasına dönüşmeleri etkili rol oynadı." Daha sonra 1950 -60'lı yıllarda ki gelişmelere değinen yazar, Kürd Özgürlük Hareketi de dahil birçok Kürd sol hareket ve bireyin Türkiye Solu içinde mayalandığını Abdullah Öcalan ve Mustafa Karasu'dan yaptığı alıntılarla dile getiriyor. Ayrıca İbrahim Kaypakkaya'yı, Deniz Gezmiş'i ve birçok gençlik liderlerinin söylemlerini dile getirerek bunu perçinlemeye çalışıyor. Sanki Kürdistan komünist ve sosyalist hareketi bütün bunları inkar ediyormuş

havası vermeye çalışıyor. Kürdistanlı devrimcilerin tarihi inkar gibi bir tavırları yok, olamazda. Kürdistanlılar tarihin inkarından en çok zarar gören halklardır. Dünya komünist hareketinin enternasyonalist olduğunu belirtiyor. Evet II. Enternasyonal'le yok edilmeye çalışılan dünya işçi sınıfının bu görkemli geleneği III. Enternasyonal'le (Komintern 2 Mart 1919) yeniden doğdu son 20-30 yıla kadar da sürdü. Maalesef günümüzde yeni bir enternasyonalizm krizi yaşanmakta. Dünya komünist ve sosyalist partilerinin önemli bir kesimi giderek ulusal sol karakteri alıyorlar. -Ancak başka tartışmanın konusu- Marksist Leninistler enternasyonalist olmalarına rağmen zorunluluklardan dolayı ayrı ayrı ülkelerde ve ayrı ayrı partiler olarak örgütlendiler, örgütleniyorlar diyor. Doğru tam da öyle oluyor. O zaman Kürdistanlı Komünistlerin ayrı örgütlenmesini desteklemek Türkiye komünist, sosyalist hareketlerinin görevi değil midir? Neden bundan uzak duruyorlar, hatta karşı çıkıyorlar?

Nihayet DTK (Demokratik Toplum Kongresi) çalışmalarına Kürt illerinde HDP/DBP'yi dışta tutarsak "Kürdistani ittifak" içinde yer alan parti ve örgütlerin hepsinden daha fazla örgütlü olan sosyalist bir partinin temsilcisi olarak katılıyordum. Diyor yazar. Önce şunu söyleyeyim bu tepeden bakış açısı; sorunu sadece sayısala indirgemek özünde de Kürdistanlı komünistleri, sosyalistleri küçük düşürmektir. Yani Kürdlerden her şey olur ama komünist, sosyalist olmaz demektir. Bu bakış açısını tümünden reddiyoruz. İşte tam da Türk Solu - Kürd Solu tartışması burada başlıyor. Bilinçli olarak bunu buradan alıp yarım yüz yıl öncesine (1968 Gençlik ve Öğrenci Hareketleri Liderlerine) taşımamızın hiç bir anlamı yok. Onlar o koşullarda üzerlerine düşeni en iyi şekilde

yerine getirmeye çalıştılar. Herkes gibi eleştiriden muaf da değiller. Tartışma günümüzde kendisini Türkiye solu olarak gören yapıların Kürdlere ve Kürdistan soluna olan bakış açılarıdır. Kaldı ki bir partinin veya sivil kuruluşun kurucu üyeleri arasında Kürdlerin de olması tek başına o partiyi veya kurumu Kürdistanlı bir yapı haline getirmez. Beraber çalışmanın ortak hareket etmenin ön koşulu bir birini karşılıklı koşulsuz kabul etmekten geçer. Türkiyelileşmenin yanında Kürdistanlaşmayı da en az aynı boyutta savunmak gerekir. Keşke yukarıda söylenenin yerine Türkiye'nin batısında hangi şehirlerde, fabrikalarda tarım alanlarında Kürd gerçeğini oradaki halka anlattığı, Kürdistan'daki savaşa karşı hangi eylemlerin yapıldığı anlatılabilseydi. O zaman somut enternasyonal dayanışma dile getirilmiş olurdu.

İttihat ve Teraki geleneğinin devamı olan M.Kemal ve arkadaşları şu sıralar yüzüncü yıllını karşıladığımız Lozan Antlaşması ile Kürdistan'ın dörde bölünmesini başardılar. Tabii ki onlar yalnız değildi. Özellikle İngiltere-Fransa rolü: (Syks – Picot anlaşması 16 Mayıs 1916) bunlara burada değinmeyeceğiz.

Kürdistanlı yurtseverler için düşmanın çizdiği bugünkü reel

sınırlar geçerli değil. Bu sınırları içselleştirmedik, içselleşmesini önlemek içinde ellimizden gelenin daha fazlasını yapıyoruz yapmaya da devam edeceğiz. Bizim için Kürd sorunu değil, işgalci dört ülkenin (Türkiye, İran, Irak ve Suriye'nin) bir Kürdistan sorunu vardır. Çözümü de bir bütün olarak elle alınmalıdır. Çünkü sorun sadece dil, kültür ya da ekonomik geri kalmışlık değil, Kürdistan'ın ve Kürdistan halklarının statü sahibi olma sorunudur. Var olan ve oluşmakta olan statüleri korumak daha da geliştirmek bütün Kürd oluşumlarının ortak amacı olmalıdır. Efrin, Amed, Hewlêr, Mahabad aynıdır. Hepsi Kürdistan'ın illeridir. Lozan Türkiye için tapu ise ki Kemalist kuruculardan bugünkü yöneticilere kadar bütün yönetimler bunu dile getirdiler. Yani bu Türk devletinin politikasıdır. Ayrı ayrı hükümetlerin değil. Erdoğan bununla yetinmiyor daha da ileriye giderek bütün Kürdistan'ı işgal etmeye çalışıyor. Yani Misak-ı Milli sınırlarını gerçekleştirmeye çalışıyor. Sadece Kuzey Kürdistan'da değil aynı zamanda yıllardır Başur ve Rojava'ya karşı da yok etme savaşı sürdürüyor. Kürdleri ve Kürdistan'ı statüsüzleştirmeyi var olanları da (Başur ve Kuzey Doğu Suriye Özek Bölgesi) ortadan kaldırmak için ellinden geleni arkası-

na koymuyor. Onun için diyoruz ki Lozan Kürdler için yüzyıldır süren bir idam kararıdır. Bu idam kararını ortadan kaldırmak Kürdlere ve Kürdistan'a statü sağlamak için bir araya gelmek, ortak hareket etmek zorundayız. Bu amaçla Kasım 2019'da Hewlêr'de Kürdistan'ın dört parçasından komünist, sosyalist ve işçi partileri bir araya geldi. Bu toplantı bu alanda Kürdistan'da yapılan ilk toplantıydı. İki gün boyunca Kürdistan'ın sorunları tartışıldı. Çalışmaların düzenli devam etmesini sağlamak için de bir çalışma komitesi oluşturuldu. Komite çalışmalarını sürdürüyor.

Elbette yüz yıldır bölünmüş Kürdistan'ın her parçasının kendine has o bölgede öne çıkan sorunları var. Bunları kimse yadsımıyor. Onun için de her parçada her politik yapı ve görüşte partilerimiz mevcut. Bu bizim zenginliğimizdir. Önemli olan bu zenginliklerimizi tüm Kürdistan için ortaklaştırmaktır.

Bu çalışmalar sadece Kürdistan ve Kürdistan halkları ile sınırlı olmamalı. İçinde bulunduğumuz ülkelerin komünist, sosyalist partilerini ve o ülkedeki tüm demokratik sosyal yapılanmaları da içermelidir. Ortaklıklarımız ayrılıklarımızdan daha fazladır gerçeğini unutmamamız gerekir.

18 Temmuz 2023

TÜRK SOLUNUN KÜRD / KÜRDİSTAN AÇMAZI

newrozgazetesi@gmail.com

Kürd / Kürdistan meselesinde işi sadece demokrasi meselesine indiren Türk sol parti ve hareketlerinde yer alan fazlasıyla Kürd / Kürdistanlı gençler var. Kürd / Kürdistan meselesinde ufku geniş olan Türk sol hareketleri tabii ki var, onları bu konunun dışında tutmak gerekir. Kürdistan'da komünist hareketi güçlendirme yerine sadece "sosyalist" olmaları nedeniyle Türk sol hareketlerini tercih etmek neyin sonucudur. Kürdistan'da sosyalist / komünist seçeneği güçlendirme olanağı varken, evet, Kürd ve Kürdistanlı gençlerin bir kısmı neden (TİP, Sol Parti, TKP, EMEP... gibi) Türk sol hareketlerini tercih ediyorlar? Tabii ki bu noktada kendisini sorgulaması gerekenin gençlerden çok Kürdistanlı komünistler, sosyalistler olduğu da diğer bir gerçektir.

Kürd / Kürdistanlı gençlerin kimi siyasi eğilimlerine dönük verilere ulaşabiliyoruz ama Türk sosyalist hareketleri içerisindeki varlığına ilişkin pek fazla veri yok. Bunu daha çok çevremizden, özellikle sosyal medyadan görebiliyoruz.

Türk solunun Kürd / Kürdistan meselesine bakışı?

Türk sol hareketleri Kürd ve Kürdistan meselesini, genel anlamda bir demokrasi sorunu olarak görmekteler. Yani meseleyi sadece anadilde eğitim, yerel yönetimler ve eşit yurttaşlık meselesi olarak görmekteler. Başta TİP, TKP, EMEP ve Sol Parti olmak üzere parti programları uzun uzun tahlillerle, tespitlerle doluyken Kürd ve Kürdistan sorununda ise ya hiçbir şey yok ya da bir kaç paragraftan oluşan görüşleri bulunmaktadır.

Son seçimlerde çok tartışılan Türkiye İşçi Partisi (TİP) programında yarım sayfalık "Kürd sorununda kardeşlik ve birlikte yaşam" başlığı altında partinin soruna bakışı ele alınmaktadır. TİP yoksul Kürd emekçisini Kürdistan işçi sınıfı olarak değil de Türkiye işçi sınıfının önemli bir bölümü olarak görüyor. Kürd / Kürdistan sorununu ise "Kürd halkının eşit yurttaşlık mücadelesini destekler, anadilde eğitim ve anadilde yaşam hakkını benimser" diyerek meseleyi sadece demokrasi sorunu olarak görüyor.

Devamla, can alıcı nokta ise şurada "TİP, Kürd halkının kendi geleceğini ve kaderini belirleme hakkını kabul eder. Bununla bir-

likte, bu hakkın kullanımına dair tutumunu işçi sınıfı mücadelesinin çıkarları doğrultusunda oluşturur. Kürd halkının haklı taleplerinin savunulması ve desteklenmesi, Kürd siyasal hareketinin yönelim ve tercihlerinden bağımsız bir ilkedir." Bu paragrafta ciddi bir çelişki bulunmaktadır. Paragrafta önce "TİP, Kürd halkının kendi geleceğini ve kaderini belirleme hakkını kabul eder." diyor sonra "Bununla birlikte, bu hakkın kullanımına dair tutumunu işçi sınıfı mücadelesinin çıkarları doğrultusunda oluşturur." denilen programda eğer ulusal mücadele işçi sınıfının çıkarlarını gözetmiyorsa TİP'in desteklemeyeceğini anlıyoruz. Daha sonra ise "Kürd halkının haklı taleplerinin savunulması ve desteklenmesi, Kürd siyasal hareketinin yönelim ve tercihlerinden bağımsız bir ilkedir" denilen programda TİP'in kafasının karışık olduğu anlaşılıyor. Halbuki Marksist/Leninist ilkeler çok nettir. Ulusal mücadelenin sınıf karakteri ne olursa olsun komünistler ezilen ulusun kendi kaderini tayin hakkını her koşulda destekler ve yanında yer alır. Bu ilkeyi görmezden gelen TİP veya başka bir ezen ulus komünisti Marksist/Leninist olabilir mi? Olamaz.

EMEP, Sol Parti ve TKP ise bu konuda daha sorunlu, sayfalarımız yeterli olmadığı için TİP üzerinden söylemek istediğimiz öz olarak yeterlidir.

Marksist / Leninist temel ilkeleri dahi ilke edinemeyen Türk sol örgütleri nasıl sosyalist / Komünist olabilirler. Biz komünistiz demekle de olunmuyor. Tıpkı Arap Baas partilerinin sosyalist olmadığını gibi veya şu an adında sosyalist, komünist kelimeleri bulunan Avrupa partilerinin sosyalist, komünist olmadığını gibi.

23 Nisan'da Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nı kutlarken bir gün sonra 24 Nisan Ermeni Soykırımını anıyorlar. Bunda ne var diyeceksiniz ama o kadar çok önemli mevzular var ki... Cumhuriyeti kuran kadroların Ermeni Soykırımına imza atan İttihat Terakki'nin üyeleriyle siz gerçek bir sosyalistseniz 23 Nisan'ı kutlayamazsınız. Sizin 23 Nisan'daki ulusal egemenliğiniz Anadolu ve Kürdistan coğrafyasındaki halkların ulusal esareti anlamına gelmektedir, anlamın da ötesinde bu bir gerçektir. "Kurtuluş Savaşı" hikayesinin var olmayan Türk uluslaşması için yaratıldığını çok iyi biliyorsunuz ama bunu teşhir etmek işinize gelmiyor, çünkü Kemalistlerle olan iç içeliğiniz size az da olsa taban sağlıyor. Tıpkı seçimlerde baraj sorununu halledebilmek için HDP'nin elini bırakmadığınız gibi. Bir taraftan baraj engelini aşmak için sıkıca ittifaka sarılıyorsunuz diğer taraftan ise (TİP milletvekillerinin demeçlerinde bunlar açıkça görüldü) seçimlere ortak liste ile girilirse Yeşil Sol'a oy vermeyecek bir tabandan söz etti Erkan Baş. "Devrimci" "Sosyalist" bir parti tabanına Kürdü, Kürdistan'ı nasıl anlatamaz ki? O zaman nerede kaldı sizin devrimciliğiniz, sosyalistliğiniz?

Türk Solu'nun Kürd / Kürdistan meselesine bakışındaki sakatlık şu günlerde Hamas'ın İsrail'e dö-

Marksist / Leninist temel ilkeleri dahi ilke edinemeyen Türk sol örgütleri nasıl sosyalist / Komünist olabilirler. Biz komünistiz demekle de olunmuyor. Tıpkı Arap Baas partilerinin sosyalist olmadığını gibi veya şu an adında sosyalist, komünist kelimeleri bulunan Avrupa partilerinin sosyalist, komünist olmadığını gibi.

nük başlattığı harekatta da ortaya çıktı. Tesadüfe bakın ki Türk devletinin Rojava'ya başlattığı hava hareketi ve bu hareketle sivil yaşam alanlarını vurması da Hamas İsrail savaşının hemen öncesine denk geldi. Türk solu Hamas'a selam çakarken Rojava ve Başur'a dönük Türk devletinin saldırılarını görmezden geldi. Filistin için bağımsız özgür bir Filistin devleti istediler ama Kürdlere yapılan saldırılar için çoğunluğu Türk devletine ses dahi çıkarmadı sadece bazı Türk sol partileri kardeş olduğumuzu dile getirdi. Tamam mazlum Filistin halkının devletinin olmasını istemeniz iyi, güzel peki, Kürdlerin devletleşmesine karşıtlığınız neden? Kürdlerin kendi kaderini belirlemesine neden karşıyorsunuz? Kürd halkının ulusal önderi Şeyh Said'i "gerici, yobaz, İngiliz işbirlikçisi" diyerek aşağılıyorsunuz diğer taraftan Hamas'ı kahraman olarak görüp selamlıyorsunuz. Ama biz de siz de biliyorsunuz ki Hamas'ın kuracağı devletin İŞİD'in kuracağı devletten hiçbir farkı olmayacak.

Türk Solu'nun Kürd / Kürdistan meselesine bakışını açıklamak için dergi sayfalarını bir kenara bırakalım kitaplar yetmez. Bu nedenle çok fazla ayrıntıya girmeden konun köklerine girmenin yerinde olduğunu düşünüyorum.

Türk devleti ile Türk solunun ortak zemini Kemalizm!

Türkiye'de en sağdan en sola (az sayıda sosyalist parti ve oluşum hariç) tüm parti ve hareketlerin ortak zemini Kemalist olmalarıdır. Tam da bu nedenle Türk sol hareketlerinin Kürd / Kürdistan meselesinde eli ayağı bağlanıyor. Çünkü Kemalizm'in ana felsefesi devletin kurucu unsurunun Türk etnik yapısı olmasıdır. Türklerin dışındaki halkları da vatandaşlık bağı nedeniyle Türk olarak kabul ederler, Türk olmaya zorlarlar. Böyle olmamış olsaydı Türk devletinde diğer halkların dilleri de resmi dil statüsünde görülür veya hiç yoktansa bilinmeyen dil statüsüne sokmazlardı. Yine eğitim dili de sadece Türkçe olmazdı. Sadece dil mi siyasi ve idari yönetimde de tekçilik anlayışı olmaz, yerel ve bölgesel yönetimlerde Türk etnik unsurunun dışındaki halklar da belirleyici olabilirdi. Kemalizm Osmanlı'dan kalan son toprak parçası üzerinde önce devleti kurdu sonra Türk milliyetçiliğini yerleştirdi. Bunun kanıtı da 1921 ve 1924 anayasaları. Yani birkaç yıllık bir sürede önce devleti kurdular, uluslararası garantileri ve kısmen iç asayışı sağladıktan sonra yani 1924 Anayasası ile Türk milliyetçiliğini kurumsallaştırmaya başladılar. Başladılar diyorum, çünkü Osmanlı'da ve son dönemlerinde Türk milliyetçiliği olsa da kurumsallaşamamıştı. Osmanlı'nın çok etnisite olması nedeniyle Türk milliyetçiliği zayıf kalmıştır. İttihat Terakki bunu geliştirmeye çalışsa da etnik yapının çeşitliliği buna engel di. Türk milliyetçiliği olgusu İttihat Terakki ile başlamış, Kemalizm ile kurumsallaşmıştır. Bu yapılırken de başta Ermeni, Rum ve Kürtlere dönük etnik ve kültürel soykırım başlatıldı. Yani Kemalizm'in varlığı Ermenilerin, Rumların, Kürtlerin ve diğerlerinin inkarıdır.

Türk solu ise Cumhuriyetin kuruluşunu devrim olarak tanımlamakta, hatta tamamlanmamış eksik bir devrim olarak tanımla-

maktadır. Bunu TİP'in Genel Başkanı Erkan Baş şöyle ifade ediyor: "“Bana soruyorlar, “Sen devrim olacağına inanıyor musun?” diye. Türkiye’de 1923 yılında bir devrim oldu zaten! Saray’ı devirdik, padişahı kulağından tutup gönderdik, Cumhuriyeti kurduk. Cumhuriyetin 2. yüzyılında hatalarımızı aşarak yeni bir cumhuriyeti var edebiliriz.”” Diğer Türk sol parti ve hareketleri de çok farklı değerlendirmiyor.

Tabii ki işin aslının bir devrimle yakından uzaktan ilgisi yok. Öncelikle devrimlerde bir sınıf başka bir sınıfa yerini bırakır. Oysa devrim dedikleri Cumhuriyeti kuran kadrolar yine İttihat Terakki kadrolarıydı. Yani devrimden ziyade bir dönüşüm tabiri daha uygundur. Diğer taraftan, 1. Dünya Savaşı’nda yedi düvele karşı savaşmış ve kazanmış İngilizler, henüz devletleşmemiş, silahları olmayan Türklerden kaçtı, yenildi demek sadece uyduruk destanlarla yeni bir ulus devlet yaratma çabasıdır. İngilizler o günlerde bu coğrafyada bir devlete ihtiyaç duyuyordu. O zamanlar buna en hazır olan Mustafa Kemal’di ve o da fırsatı kaçırmadı. Türk milliyetçiliğinin zayıflığını bir örnekle şöyle açıklayayım. AKP 2002’de iktidara geldi, yalandan da olsa hak ve özgürlükler dedi, barış, çözüm süreci dedi ve iktidarını güçlendirdi. Yani bildiğimiz Türk milliyetçiliği bu sürece kitlesel bir tepki göstermedi, hatta destekledi. Aynı kitle 2015 sonrası AKP’nin Türk milliyetçiliği söylemlerine de tav oldu. Aynı AKP yine bu kitleden (ekonomik nedenlerle oy vermeyenler hariç) yine oyunu aldı, alıyor. Buradan şu sonuca varabiliriz: Türk milliyetçiliği devlet nezdinde kurumsallaşmıştır ama Türk halkı nezdinde hala zayıftır. Türk toplumunun buradaki refleksleri tipik Ortadoğu halklarının

refleksidir. Yani iktidar veya devlet ne derse o!

Lafı fazla uzatmadan Türk Solu Kemalizm ile bağıni koparmadan sosyalist olamaz. Olduklarını söylemeler de olamazlar. Çünkü Kemalizm sosyalist ideolojinin ruhuna terstir.

KKP ile Kürdistan’ın güçlü sosyalist / komünist hareketini yaratalım

Reel sosyalizmin yıkılması sonrası tüm dünyada olduğu gibi Kürdistan’da da sosyalist / komünist harekette gerileme oldu. Oluşan iklimden olumsuz etkilenen onlarca sosyalist Kürd örgütü ya yok oldu ya da sosyalist ideolojiden uzaklaşıp ulusal, liberal demokratik parti ve oluşumlara dönüştüler. Bu dönüşüm halkta da bariz bir şekilde görüldü görülme-ye de devam ediyor.

Son 20 yıldır da şöyle bir algı geliştirdiler. “Kürdistan’la sosyalizm ne alaka? Kürdistan’da işçi sınıfı mı var? Sosyalizm biz Kürdlerimize göre değil?, sosyalizm Türklerin işi?..” vb oluşturulan algılar Kürd halkı ve özellikle Kürd gençleri üzerinde etkili oldu/oluyor. Bu algıyı yaratan odakların bir kısmı Kürd milliyetçileri bir kısmı da Türk sol hareketleridir. Türk sol partileri bu coğrafyada sosyalizmi kendi varoluşlarıyla beraber başlattıkları için Kürd sosyalist hareketi tarihini pek bilmezler, aslında bilirler de işlerine gelmez.

Kuzey Kürdistan’da 65 - 85 yılları arası kurulan örgütlerin neredeyse tamamı Marksist-Leninist ve devrimci partilerdi. Kürdistan Komünist Partisi dışındaki tüm partiler reel sosyalizmin yıkılması sonrası hızla sosyalist fikriyattan uzaklaştılar. KKP ise bir taraftan 1986 operasyonunun etkilerini üzerinden atmaya çalışırken diğer taraftan ise ideolojik yenilenme

ve duruşuyla Kürd sosyalist hareketinin bağına giren liberalizm hastalığıyla mücadele etti. Lakin bu sorunlar tek başına KKP’nin altından kalkacağı sorunlar değildi. Bu nedenlerle KKP’nin tek başına Kürdistan sosyalist, komünist hareketini temsil etmediğini KKP’nin kendisi de farkında. Ama şu an, temsil etmek için tek adaydır. İşte bu yüzden halkımıza özellikle Kürd sosyalist gençlerine çağırımız var: Kürdistan’da sosyalist / komünist parti yoktur diye düşünmeyin. Gelin KKP ile birlikte Kürdistan’ın güçlü sosyalist / komünist hareketini yaratalım. KKP Marksist/ Leninist ilkelerin kılavuzluğunda değişim ve dönüşüme açık bir partidir.

Başta Kürd gençleri olmak üzere tüm gençlerin Türk solunun Kemalizm ile olan bağlarını; Türk solunun Filistin halkı için istediklerini Kürd halkı için neden istemediklerini; Türk solunun “Yaşasın Bağımsız Türkiye” sloganı atarken “Yaşasın Bağımsız Kürdistan” sloganına neden saldırdığını sorgulamaya çağırıyoruz.

Özellikle TİP içinde yer alan Kürd gençleri şunu açıkça sorgulamalıdır: HDP ile ortak listede seçime girersek bunu tabanımıza anlatamıyoruz ve bize oy vermiyorlar diyen bir TİP, bir Erkan Baş var. Anlayışa bakar mısınız hem Kürdün kanıyla yarattığı değerden faydalanmak istiyorsunuz hem de bu değerden rahatsızsınız. Şimdi bu TİP sosyalist, devrimci oluyor biz Kürdler ise sosyalist / komünist olamıyoruz.

Tüm Kürdistanlı gençleri Kürdistan’ın tek komünist partisi olan KKP’ye çağırıyoruz. Gelin, özgür sosyalist Kürdistan mücadelesinde ortaklaşalım.

DİL VE SOL DÜŞÜNCE ÜZERİNE

hyrdnr@gmail.com

Bu kısa yazıda dil ve sol / sosyalist düşünce arasındaki ilişkileri genel hatları (başlıklar da diyebilirsiniz) ile ele almaya çalışacağım. Kısa bir yazı çünkü, ana başlıkların üzerinden ilerlemekte ve süreci ilerleyen zaman diliminde tartışmayı hedeflemekte.

Bugün kullandığımız dilin içindeki fiillerin sayısının azalması, modernleşme süreci ile birlikte söylemin eylemden kopuşunun en büyük göstergesidir. Sözün eylemden koptuğu her anda dil kendini yenileyememekte ve çıkış yolu olarak karşısındakinin olumsuzluklarını anlatmakta. Kendi hareket gücünü yitiren dil, hareketi, olumsuzlama üzerine kurmakta. Böyle olunca da kendisini mağdur ilan etmekte gecikmemekte ve mağdurun durağanlığını yaşamakta.

Konu sol / sosyalist düşünce ve dilin yapısı olunca çok daha derin, sosyo- felsefik önermeler yapacağımız aklınıza gelmesin.

Gündelik ve basit olan en zor olandır diyerek devam edelim. Solun dili kendini anlatmaktaki başarı ölçütünü karşısındakini ne kadar anladığında aramalıdır ki bu konuda başarıdan söz etmek çok zor.

Kullanılan dil gezegenler arası bir dildir, mekanik, soğuk ve şabloncudur. Konuşmalar diyalog şeklinde değil de soru - cevap mantığını içeren sınav formatında olmakta. Soruları soran, doğal olarak cevabı da en iyi şekilde bildiği için uygun olmayan cevaplar da konu hemen kapatılmakta.

Bugün sol, kendisini sorun olarak görmeyen bir dil kullanıyor. Eleştiriye kapalı ya da eleştiriye kendisini haklı çıkarma formalitesi olarak gören bu dil, çözüm arayışları konusunda da tutucudur. Tutucu dil, sol muhafazakarlığın gelişim alanıdır.

Temsil etme ve temsil edilme süreci sol'un dilini yapaylaştırmakta. Unutmamalıyız ki bürokrasi

dilin zehridir ve bürokratik dil zehirler!

Solun dili, duyulan güven eksikliğinden ziyade temelden gelen güvenin tam olarak inşa edilememesinin anlatım dilidir çoğunlukla. Güven sorununu sürekli var eden ve üreten bir dil kendisine güven duyulmadığında şaşırmmalı.

Solun siyasi olmak yerine siyasi kalmak tercihide dilinin statik hale gelmesinde etkili. Statik dil, gündelik hayatın basit dili olmak konusunda oldukça zorlandı ve zorlanmaya devam ediyor. Önemli olan, büyük ideal ve fikirlerin basit ve gündelik bir dille anlatılabilmesidir.

Kısa yazımızı noktalamadan önce bir kaç öneriden bahsedelim. Solun dili resmi dil, devletin dilinin dışında yer almalı, yapılanmalı. Melez bir dili tercih etmeli. Yatay ve dikeyi içine alan elips bir dil (ilerleyen süreçte daha kapsamlı inceleyeceğiz) kullanılmalı.

D

O

S

Y

A

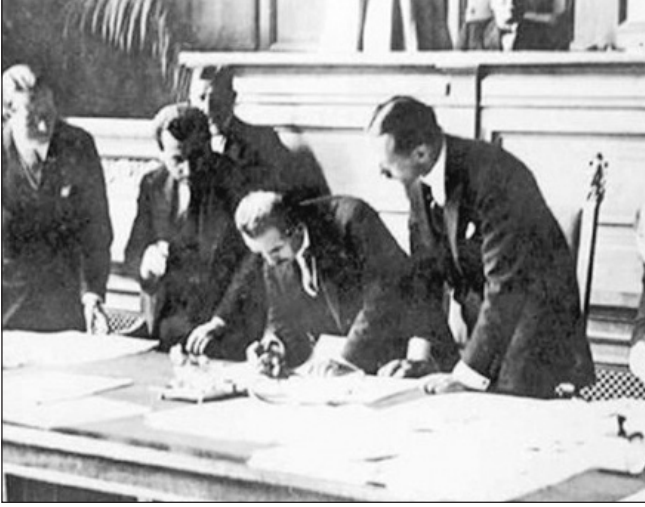
Lozan

**Antlaşmasının
100. Yılında**

Kürtler

ve

Kürdistan

DOSYA

LOZAN! NE İSTİYORUZ? NASIL GERÇEKLEŞTİRECEĞİZ?

canbegyekbun@hotmail.com

Başta şunu belirteyim; Kürt siyaset disiplini açısından mesele Lozan Antlaşması'nın tahlili değil onu aydınlar, tarihçiler yeterince yaptılar, yapıyorlar siyasetçiler de yararlanıyor. Kürt siyasetinin önünde duran görev, Lozan Antlaşması ile ilgili ne istiyoruz ve istediğimizi nasıl gerçekleştireceğiz? Buna ilişkin bir yol haritasının belirlenmesidir.

Kürt siyaset gündeminde Lozan Antlaşması hep vardı ama yüzüncü yılı olması nedeniyle 2023 yılında daha yoğun yer aldı. Bu yıl Lozan'ın hem tarihi açıdan değerlendirilmesi hem de nasıl aşılabileceği hedefiyle Kürdistan'da ve yurt dışında paneller, konferanslar, yürüyüşler, basın açıklamaları yapıldı halen de yapılıyor. Kuzey'de de en son 17 Eylül 2023 tarihinde Kürt Özgürlük ve Demokrasi İttifakı bileşenleri Demir Otel'de Konferans düzenledi. Konferans sonrası kamuoyuyla paylaştığı İttifak sonuç bildiriyle Lozan'a ilişkin taleplerini net olarak belirledi gibi Lozan Antlaşması'nın aşılması yolunda hedeflerinin gerçekleştirilmesinin araçları olarak etkinliklerin sürekli kılınması perspektifini de belirledi.

Lozan Antlaşması'na karşı tutum ve mücadele 24 Temmuz'dan 24 Temmuz'a yani yılda bir defa yapılacak etkinliğe sıkıştırılarak rutin ve ruhsuz bir içerik kazanmasına izin verilmemeli. Tersine Lozan Antlaşması'nın aşılması mücadelesi, ülke ve bölgenin değişen koşullarında her defasında yeni içerikle dinamik sürdürülmelidir.

I - Lozan Antlaşması ne demek?

Birinci Dünya savaşının birden fazla nedeni var ama en belirleyici nedeni, 1900'lü yılların başında Alman İmparatorluğunun, küresel sömürge paylaşımında İngiliz ve Fransız emperyalizminin ezici egemenliğini kendi lehine değiştirme hedefidir. 28 Temmuz 1914'te başlayan savaş 11 Kasım 1918'de İttifak Devletlerinin zaferiyle sonuçlanmıştı. Savaş sonucunda Çarlık Rusya'sı, Avusturya-Macaristan, Osmanlı İmparatorlukları vb. yıkılmış. Asya, Avrupa ve Afrika'da yeni sınırlar çizilmiş, yeni devletler kurulmuştu. İngiliz-Fransız emperyalist devletleri; özellikle de Ortadoğu'da başta Kürdistan ve Arap coğrafyaları olmak üzere halkların

iradesini hiçe sayarak cetvelle sınırlar çizmiş ve yeni devletler kurmuştur. Daha somut şöyle denebilir, Lozan Antlaşması, genel olarak Birinci Dünya Savaşı'nın galibi olan İngiltere, Fransa, Çarlık Rusya'sı, İtalya, ABD gibi İttifak Devletlerinin savaşın mağlubu Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı İmparatorluğu gibi İttifak Devletlerinin topraklarında yaptıkları paylaşım savaşlarının son halkasıdır. Bu son halka ya da adımda operasyon alanı Kürdistan'ı da içeren Osmanlı İmparatorluğu üzerinde Lozan'da son buldu. Lozan Antlaşması, İttifak Devletleri ile İttifak Devletlerinden Osmanlı Devleti'nin devamı olan Türkiye'den temsilcilerin katılımıyla İsviçre'nin Lozan kentinde 20 Kasım 1922'de başlamış, 24 Temmuz 1923'te sona ermiştir. Antlaşmanın en önemli sonuçlarından biri, Osmanlı Kürdistan'ı Irak, Suriye ve Türkiye arasında paylaşarak Kürtlerin statüsüz, kimliksiz bırakılmasıdır. Bu sonuçlarıyla Lozan Antlaşması Türkiye, Irak, Suriye devletlerinin "tapusu, Kürt halkının ise kefenine" dönüştü. Başta bu ve başka sonuçlarıyla Kürt halkı

Lozan Anlaşmasını reddetti, reddediyor ve bu anlaşmaya ortak olan devletleri Kürdistan'ı dörde parçalayan politikalarından dolayı protesto etti, ediyor.

II - Lozan'a nasıl gidildi?

Lozan bir antlaşmadan çok konferanslar ve antlaşmalar dizisinin son halkasıdır. Özetlemek gerekirse bu antlaşmalar dizisinin **ilki**; Birinci Dünya Savaşı galipleri olan İtilaf Devletleri ile Osmanlı İmparatorluğu arasında 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'dir. Bu antlaşma ile Osmanlı İmparatorluğu resmen olmasa da fiilen sona ermiştir. Osmanlı sonrası kurulan ve Lozan'da bir nevi tescil edilen Türkiye Cumhuriyeti'nin mevcut sınırları belirlenmiştir. Zaten Ankara Hükümeti daha sonra Misak-i Milli Beyannamesi'nde 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'ne gönderme yapar.

İkincisi; 18 Ocak 1919 ile 21 Ocak 1920 tarihleri arasında gerçekleştirilen Paris Barış Konferansı'dır. Bu Konferans öncelikle Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren antlaşmaların hazırlandığı uluslararası bir konferans olması yönünde önem kazanır ancak gündemi, savaşı sona erdirmekle sınırlı kalmamıştır. Paris Konferansı ile bugünkü BM'nin ilk adımı olan Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına karar verilmiştir. Milliyetler Cemiyeti'nin kuruluşunda başta Almanya olmak üzere yenilen İttifak Devletleri adeta dışlanmış ve bugün de BM Güvenlik Konseyinin beş daimi üyeleri arasında temsilcileri halen yok. Açıkça ki İtilaf Devletleri, Paris Konferansı'nda I. Dünya Savaşı'nı sona erdirirken hedeflerini de İttifak Devletlerine açıkça dikte ettiler. Paris Barış Konferansı Kürt halkının ulusal özgürlük mücadelesi açısından ise tam bir fiyaskodur. Kürtlerin ulusal ittifakla Konferansa gidememiş olmalarının bu fiyaskoda payı vardır ama belirleyici değildir. Çünkü Ankara Hükümeti lehine Lozan'ı

İngilizler, SSCB'nin kuruluşuyla dünyanın ve özelde de Ortadoğu'yu da kapsayan Güneybatı Asya üzerinde komünizm "tehlikesini" engellemek için arayışa geçmişti.

Bu arayışla komünizmin sıcak denizler olarak Basra Körfezi/Hint okyanusu ile Akdeniz'e inmesini engellemek için SSCB'yi Güneyden (Anadolu ve Kürdistan'dan) bariyerleyecek güçlü bir devletin gerekliliğine ulaşımlardı ki Sevr'in ölü doğmasının en belirleyici nedeni de bu olmuştur.

hazırlayan konferanslar dizisinin ikinci halkası olduğu daha ilk oturumlarında görülmeye başlanmıştır. Bu ve başka nedenlerle Kürt temsilcisi Şerif Paşa protesto ederek Konferans'tan yarı yolda ayrılır. Elbette İngiltere ve Fransa'nın başını çektiği İtilaf Devletlerinin Ankara Hükümeti lehine tutumları, Kürtlerin birlik halinde Konferansta temsil edilmemeleri gibi eksiklikten öteye Kürt siyasetinin temel zaafını ortadan kaldırmaz.

Üçüncüsü; 19 Nisan 1920 ile 20 Nisan 1920 arasında İtalya'da yapılan Sen Remo Konferansı'dır. Bu Konferans, başka gündemlerle birlikte Osmanlı topraklarının paylaşılmasını konu alırken, 10 Ağustos 1920'de Paris'te İtilaf devletleri ile mağlup Osmanlı İmparatorluğu arasında imzalanacak olan Sevr Antlaşmasına da ön hazırlık yapmıştır. Ancak bilindiği gibi Sevr hiçbir zaman gerçekleşmedi çünkü başta Sevr'i hazırlayan İngiltere ve Fransa olmak üzere İtilaf Devletleri, SSCB'nin kuruluşuyla oluşan komünizm basıncı nedeniyle Sevr'i uygulamaya koymaya daha ilk günden

yönelmediler. Sevr Antlaşması 10 Ağustos 1920'de imzalandı ama kağıt üzerinde kaldı ve zaten 24 Temmuz 1923 Lozan ile resmen de bitti. Bu Konferansta ele alınan Boğazlar meselesi vb. birden fazla konunun arasında Kürdistan meselesi de var ancak Kürt halkının ulusal bağımsızlık mücadelesinin lehine değil de aleyhine yani üç devlet arasında parçalanmasının ön kararları alındı.

Dördüncüsü; 16 Mart 1921 yılında SSCB ile Ankara Hükümeti arasına yapılan Moskova Antlaşması'dır. Bu antlaşma bugünkü Türkiye ile Rusya arasındaki sınırları belirlemiştir. Bundan öteye Ankara Hükümeti, Moskova Antlaşması ile bugün de olduğu gibi jeopolitiğini pazarlayarak hem SSCB'ye hem de İngiltere ve Fransa merkezli Batıya pazarlık kartlarını açmıştır. SSCB'ye "bana yardım etmezsen Batı ile ilişkilerimi güçlendirir Güneyden yeni savaş cephesi açarım sana" derken, İngiltere ve Fransa'ya ise "Sevr Antlaşması'nı dayatırsanız SSCB ile ortaklaşır bölge dengelelerini değiştiririm" mesajını açıkça vererek pazarlığı sürdürmüş ve bu politikada önemli ölçüde başarılı da olmuştur.

Bu politikanın İngiltere-Fransa nezdinde zaten karşılığı olduğunu Kemalist Hükümet SSCB kurulduğu günden itibaren görüp biliyordu. Çünkü Çarlık Rusya'sının Ekim 1917 Devrimi'yle yıkılarak yerine SSCB'nin kuruluşu, başta İngilizler olmak üzere emperyalist devletler ve bütün bölge gerici devletleri kendi strateji ve taktiklerini gözden geçirip revize etmeye başladılar. Bunların başında Büyük Britanya'nın başını çektiği Batı emperyalist devletlerin Sevr Antlaşması'ndan vazgeçerek Lozan'ın önünü açacak olan adım olarak Mustafa Kemal'i tanıyıp desteklemeleri geldi.

İngilizler, SSCB'nin kuruluşuyla dünyanın ve özelde de Ortado-

ğu'yu da kapsayan Güneybatı Asya üzerinde komünizm "tehlikesini" engellemek için arayışa geçmişti. Bu arayışla komünizmin sıcak denizler olarak Basra Körfezi/Hint okyanusu ile Akdeniz'e inmesini engellemek için SSCB'yi Güneyden (Anadolu ve Kürdistan'dan) bariyerleyecek güçlü bir devletin gerekliliğine ulaşmışlardı ki Sevri'nin ölü doğmasının en belirleyici nedeni de bu olmuştur. Kıscası SSCB'nin kuruluşuyla İngiltere ile Fransa çok geçmeden başta Sevri Antlaşması olmak üzere tutum değiştirip Anadolu'da süren Yunan-Türk savaşında, Yunanlıları desteklemekten vazgeçmiştir. Bu tutum değişikliği üzerine Yunanlılar geri çekilmiş Türkler de peşi sıra kovalamışlardır. Emperyalist Batının bu tutum değişikliği Türk Kurtuluş savaşını da özetler.

Beşincisi; 11 Ekim 1922 yılında Ankara Hükümeti (Türkiye) ile 3 İtilaf Devleti İngiltere, Fransa ve İtalya arasında imzalanan Mudanya Mütarekesidir. Bu Antlaşma ile Osmanlı İmparatorluğu resmen de sona ermiştir. Çünkü Antlaşma doğrudan Kemalist Ankara Hükümeti ile yapılarak Türkiye resmen tanınmıştır. Kıscası her biri diğerinin devamı ve tamamlayıcısı olan bu antlaşmalarla Lozan'a gidilmiştir.

Lozan, yukarıda özetlediğim antlaşmalar dizisinin altıncısı ve son halkasıdır. Yani 20 Kasım 1922'de Konferans başladığında İtilaf Devletlerinin başını çeken İngiliz-Fransız emperyal devletleriyle Ankara Hükümeti arasında başta Kürdistan, Musul-Kerkük petroleri sorunu olmak üzere meseleler büyük oranda çözülmüş iş imza atma aşamasına gelmişti. Öyle ki İngiliz ve Fransız merkezli Batı, Lozan'a Ankara Hükümetini tanımış olarak gelmişlerdi. Lozan'da süren tartışmalar bir yandan Fransızlar ile İngilizlerin paylaşım pastasından daha fazla pay kapma kavgasıyken, diğer yandan

Mustafa Kemal'in ve Kemalist Ankara Hükümetinin yer yer "Türklerle Kürtler Cumhuriyetin kurucu iki unsurudur" ya da 1921 Anayasası'ndaki Desantralizasyon (Adem-i Merkezîyetçilik) çerçevesinde Kürtlere özerklik verileceği belge ve beyanları taktik manevralardan ya da "köprüyü geçinceye kadar dayıya dayı deme" politikalarından ibarettir.

ise İngilizlerin, Kemalistlerle Musul vilayeti ve petrolerinin kimde kalacağı pazarlığıydı. İngilizler Musul petrolerini alarak Kuzey Kürdistan'ı tamamıyla Ankara hükümetinin inisiyatifine bıraktı. Özetle Kürt meselesinde Türkler ile İngilizler sözünü ettiğim 5 konferans ve antlaşmalar dizisi sonucu anlaşmış olarak gitmişlerdi.

Özetle Lozan'a gidilirken;

Türkler; Kemalist Türk milliyetçiliği, Lozan öncesi süreçte Batı emperyalist devletlere, "Sen benim yeni devlet kurma hakkımı tanırırsan, ben de senin bölgedeki antikomünist mücadele stratejisinin bekçisi olurum" al-ver pazarlığıyla 1923'te kurdukları Cumhuriyet'in sınırlarını garantilediler. Denilebilir ki İngiliz-Fransız ittifakı Lozan'a bir nevi Türk milliyetçiliğini antikomünist mücadelede satın alarak gittiler. Çünkü İngiliz liderliğindeki Batı; genelde komünist harekete özelde de SSCB karşıtı mücadelede Türklerin devlet kurma geleneğine yatırım yaptı. Türkün devlet geleneğini küçümsemek lazım çünkü taa Orta Asya'dan İran-Kürdistan-Anadolu'ya doğru yola çıkan Türkler, kendi siyasi şefleri etrafında örgütlü davranmasaydılar söz konusu topraklara ulaşamazlardı,

ulaşsaydılar bile yaşam alanları bulamazlardı.

Mustafa Kemal'in ve Kemalist Ankara Hükümetinin yer yer "Türklerle Kürtler Cumhuriyetin kurucu iki unsurudur" ya da 1921 Anayasası'ndaki Desantralizasyon (Adem-i Merkezîyetçilik) çerçevesinde Kürtlere özerklik verileceği belge ve beyanları taktik manevralardan ya da "köprüyü geçinceye kadar ayıya dayı deme" politikalarından ibarettir. Böyle olduğu içindir ki Kemalist İktidar, Lozan sonrası Cumhuriyetin ilanıyla birlikte iç siyasette ilk yöneldikleri hedef zaten hiç uygulanmamış olan 1921 Anayasası'nın lağvedilip yerine başta Kürt milleti olmak üzere halklar ve inançları kökten reddeden 1924 Anayasası'nın yürürlüğe konulması olmuştu. 1924 Anayasası ile birlikte Kürtler yok sayılma, katliam ve sürgünlerin ana hedefleri oldular. Artık ana hedef Hıristiyanlar değil Kürtlerdi. Açık ki Ankara Hükümeti, Kürdistan, Kürt karşıtlığının ötesinde yokluğu üzerinden Lozan'a gittiler ve görüşmeleri sürdürdüler. Bugün de aynı stratejiyi yeni taktiklerle sürdürüyorlar. Kürtler açısından şunu da vurgulamak lazım; Lozan öncesi ve Lozan'da mesele sadece Kürtlerin ulusal ittifaktan yoksun gitmeleriyle sınırlı değil yukarıda değindiğimiz birden fazla faktör Kürt halkının ulusal bağımsızlığı aleyhine devredeydi ya da devreye sokuldu.

III - Lozan sonrasında ne oldu?

Özet olarak belirtirsek Anadolu ve Kürdistan coğrafyası halkları ve inançları için katliam, soykırım, kitlesel sürgünlerin yaşandığı bir cehenneme dönüştürüldü ve yüz yıldır bu devam ediyor. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti, soykırım ve tehcirleri planlayıp gerçekleştiren İttihat Terakki'nin devamıydı. Dolayısıyla Ermeni ve Rum gibi Hıristiyan halkların soykırım ve tehciri devam etti ama artık buna Kuzey

(Güney ve Rojava) Kürdistan'da Kürt halkına dönük tehcir ve soykırım eklendi. Artık Lozan sonrası ana hedef Hristiyan halklar değil başta Kürtler yani Türk olmayan Müslüman halklardı. Müslüman halkların asimilasyonu hedeflenmişti eğer buna direnirlerse soykırım ve tehcir eşliğinde yok edilmeleri planlanmıştı. Buna Batıdan aldıkları destekle yöneldiler çünkü Lozan Antlaşması, Türklere devlet kurma hakkı tanırken, Kürtleri ve diğer halkları her türlü ulusal kültürel haktan yoksun bırakmıştı.

Lozan Antlaşması, Kürt halkı özelinde yüz yıldır devam eden başka önemli sonuçlar da üretti. Kürdistan'ın dörde parçalanmasıyla Kürtlerin tarihsel trajedisini gerçekleştirdi yani Kürdistan'ı böl-parçala-yönet siyaseti Kürt partileri üzerinde birden fazla yıkıcı sonuçlara yol açtı. Bunların başında düşmanımın düşmanı dostumdur siyasetini üretti ki Kürt siyasetinde kırk yıldır süren soğuk savaşın temelinde de bu dörde parçalanmanın ürettiği tarihsel trajedi yatıyor. Ayrıca Lozan Antlaşması'yla Kürdistan klasik sömürgelerden farklı olarak statüsüz sömürge konumuna düşürüldü ki bu durum halkımızın ulusal bağımsızlık mücadelesini derinden olumsuz etkilemeye devam ediyor.

Tam da bu nedenle Konferansın adı Lozan Barış Antlaşması'ydı ama bu antlaşma, merkezinde Kürdistan'ın bulunduğu bölgeye barış değil savaş iklimi üretti, üretmeye devam ediyor. Kürdistan merkezli Güneybatı Asya coğrafyası 100 yıldır barış yüzü görmedi hep savaşın ana merkezi olarak kaldı. Öyle ki son 30 yıldır Afganistan-Mısır-Ukrayna üçgeninde süren savaşın ağırlık merkezi de değilse de merkezinde daima Kürdistan'ın yer aldığı, yenen-yenileni belli olmayan, savaşı ve barışı belirsiz, sabah müttefik akşam düşman misali anlık saf değiştirmelerin yaşandığı savaş içerisinde

Konferansın adı Lozan Barış Antlaşması'ydı ama bu antlaşma, merkezinde Kürdistan'ın bulunduğu bölgeye barış değil savaş iklimi üretti, üretmeye devam ediyor. Kürdistan merkezli Güneybatı Asya coğrafyası 100 yıldır barış yüzü görmedi hep savaşın ana merkezi olarak kaldı. Öyle ki son 30 yıldır Afganistan-Mısır-Ukrayna üçgeninde süren savaşın ağırlık merkezi de değilse de merkezinde daima Kürdistan yer aldı.

savaşla uzatmalı postmodern savaş sürüyor. Korkarım son Hamas ile İsrail savaşı bu savaşı daha da uzatır. Bu uzatmalı savaşın elbette birden çok nedeni var ama bunlardan biri emperyalist güçler aralarındaki nükleer güç dengesi nedeniyle doğrudan savaşmak yerine vekalet savaşlarını sürdürüyor olmalarıdır.

Sorulacak soru şudur, peki savaş neden söz konusu üçgende yani Güneybatı Asya üzerinde yaşanıyor? Ya da Avrasya üzerinde 30 yıldır aralıksız süren savaşın temelinde ne yatıyor? Çok kısa belirtirsek, İngiliz jeopolitik bilimci S. H. Mackinder taa 1904 yılında, "Avrasya'ya hükmeden dünyaya hükmeder" demişti. Bu saptama ABD'nin 21. yy. stratejisinin temelini oluşturuyor. Strateji uzmanı Brzezinski de "Büyük Satranç Tahatası" adlı kitabında ABD için "21. yüzyılda en önemli stratejik ödülün Avrasya üstünde kontrol tesis etmek" olduğunu belirtir ve ABD 21. yüzyılda "süper güç tahtını korumak istiyorsa Avrasya'yı denetlemeli, bunun için kendi çıkarları belirleyiciliğinde olmak şartıyla bölgenin devlet ve statüko karşılığı güçleriyle ittifak kurarak

Rus egemenliğini kırmalı" diyordu. ABD 30 yıldır beri bu stratejiyi başta Afganistan-Mısır-Ukrayna üçgeninde olmak üzere Avrasya sahasında uyguluyor.

IV – Kürt siyaseti bugün ne yapacak?

*Kürt halkı Lozan Antlaşması'nı tanımadı tanımamalı demek önemli ama kendi başına yeterli değil. Ve Lozan meselesine 100 yıl önceki gibi bakamayız çünkü değişen sosyoloji ve politik gelişmeler var. İki Kürdistan parçasında Lozan kısmen aşıldı. Bütün baskı ve katliamlara rağmen Kürt halkı mücadelesini aralıksız sürdürdü ve önemli kazanımlar elde etti. Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile Özerk Rojava halkımızın 150 yıllık mücadelesinin en önemli kazanımlarıdır. Türk siyaseti "Sevr'i yırttık" dedi, diyor. Sevr'i nasıl aştıklarını özetledik yazıda. Kürtler ise Lozan Antlaşması'nı yırtma yolunda önemli adımlar attılar. İki parçada resmi ve fiili federasyon hatta konfederal yapılar var. Ulusal birlikle iki federal yapının korunup geliştirilmesi esas alınırsa Lozan Antlaşması'nda açılan gedik derinleştirilebilir. Şimdi görev açılan gediği büyütmek ve Kuzey'e doğru genişletmek. Kuzey Kürdistan ve Doğu Kürdistan'ın kendi kaderini tayin hakkı mücadelesinde; statünün elde edilmesi, Anayasa'da Kürt varlığının tanınması gibi önemli hedefler önümüzde duruyor. Dolayısıyla Kuzey Kürdistan somutunda, Lozan'ı aşmada çözümün bir yönü Kürtlerin coğrafik statü kazanarak Türklerle eşit siyasi statüye ulaşmalarıdır. Yani Kürtler arası birliğin sağlanması, ortak ve ulusal bir stratejinin belirlenmesi ve Kürt sorununun demokratik ve barışçıl çözümü için mücadelenin birlikte geliştirilmesi. Bu konuda Kürt Özgürlük ve Demokrasi İttifakı'nın 17 Eylül'de düzenlediği Lozan Antlaşması konulu Konferans sonuç bildirisi ne istiyoruz neyi nasıl

yapacağımıza ilişkin önümüze bir yol haritasını koydu.

*Şu da önemli, Kürtler bölgeye demokrasi, etnik yapılar ve inançlar meselesinde yeni referanslarla geliyorlar. Somut olarak da Kürdistan Bölgesel Yönetim ile Özerk Rojava'yı halklar ve inançlar bahçesi yapmak ve demokrasi yönünde önemli adımlar attılar. Tam da bu nedenle başta halklar ve inançlar hapishanesi İran ve Türkiye; Kürt siyasetinin Lozan'dan çıkardığı en büyük dersle, tek millet-vatan-dil-din tektipçiliğini aşarak Kürdistan'ı halklar ve inançlar bahçesi yapması gibi yeni referanslarla bölgede sahne almasından korkmaktadırlar. Ne kadar korkarlarsa korksunlar başta Türkiye ve İran, sömürgeci rejimler ne yaparlarsa yapsınlar Irak ve Suriye artık asla eskisi gibi olmayacak.

*Ortadoğu'da yıllardır Kürtsüz askeri-siyasi denklem kurulmıyor! Türkiye iç siyasetinde de Kürtler anahtar! Son yıllarda Türkiye ve İran; Kürtleri, bölgede siyasi-askeri denklemin dışına itmek ve iç siyasette Kürtlerin anahtar konumunu bitirmenin peşindeler! Kürtler ne yapıyor? İç kavga! Maalesef burada Kürt siyasetinin aşıl topuğu (en zayıf noktası) halen ulusal birlik kuramaması ile yüzleşiyoruz. Ne istediğimizi ve istediklerimiz için ne yapacağımızı tartışıyoruz, ulusal birlik önem kazanıyor. Somutta Kürdistan Bölgesel Yönetim ile Özerk Rojava'nın başta artan koordineli sömürgeci saldırılar karşısında hızla ortaklaşmaları gerekiyor. Ve önemlisi bölge ve uluslararası diplomaside ortaklaşip birlikte hareket etmeleri gerekiyor. Bunu başarabilirsek Kürdistan jeopolitiğini halkımızın, ülkemizin lehine kullanabilirler.

Ulusal birliğimiz olmadığı için

Lozan öncesi ve Lozan'da kaybettiğimizi belirttik ve maalesef yaşananlardan ders çıkaramadık ki Kürt ulusal hareketi bugün Lozan Antlaşması karşısı etkinlikleri bile ayrı ayrı yapıyor! Yüz yıllık deneyim gösterdi ki Kürt siyaseti, Diplomatik faaliyeti ayrı kanallar yerine ulusal ittifakla ortak sürdürerek ve birbirini hedef alan ağır politik dili geride bırakarak mücadele geliştirirse iki parça üzerinden Lozan'da açılan gedik 21. yy'da derinleştirilebilir. Özetle gelinen aşamada Kürt halkı için ulusal özgürlüğün biricik anahtarı geniş kapsamlı bir ulusal birlik, diyalog ve dayanışmadır.

Kürdistan siyasetinde ne kadar ağır olursa olsun iç gerilim ve çelişkilerin aşılmasında Kürdün Kürt ile diyalogu hayatidir. Bu konuda 21.09.2023 tarihli ve "KÜRT SİYASETİNDE GERİLİM, ÇARE VE ÇAĞRI" başlıklı yazımdan uzun bir alıntı aktaracağım.

"Çare, Tarafların birbirine dokunup diyalog kurmalarında!"

Bu şartlarda Kürt siyaseti arasındaki çelişki ve gerilim noktaları zayıflatılabilir ama asla kökten ortadan kaldıramaz. Peki özetlediğimiz gerilim zemininden hareketle ne yapılabilir? Önce olmaya-cakları belirtelim; biz hep birlikte "kahrolsun falan parti" desek de yaşanan gerilimi düşürmez hatta tersi etki yapar. Ve hedef alınan Parti Ulusal Kongre'nin olmazsa olmaz bileşenlerinden biri olup yarın kapısı çalınacaksa köprüleri yıkacak adımlardan uzak duralım.

Çare; gerilimi doğrudan yaşayan tarafların kendisindedir. Taraflar arası doğrudan diyalog kurulmasındadır! **Çare,** tarafların el sıkışmalarındadır! Düşünebiliyor musunuz her bir Kürt ulusal özgür-

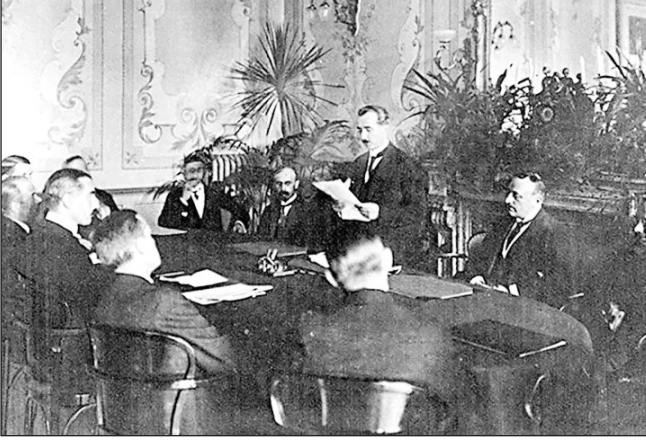
lük ve bağımsızlık mücadelesinin 40, 50 yılını omuzlamış yöneticilerin göz göze gelip el sıkışmalarını! Bunun gerilimi yumuşatacağına inanıyorum! Mam Celal (Talabani) PDK ile YNK geriliminin yüksek olduğu günlerde kendi parti yönetimine haber vermeden (haber versem izin vermezlerdi diyor) Kek Mesut Barzani'ye telefon eder ve "mekanına görüşmeye geliyorum" deyip sadece iki-üç korumasıyla atlayıp gider sıcak karşılanır, tanrıyon düşürülür.

Çare, gerilim noktalarını yumuşatacak kapsayıcı bir komisyonun Kuzey Kürdistan'da kalıcı kurulmasıdır. Bunun üzerinde herkes düşünmelidir.

Nihayet **Çare,** gerilimi yaşayan Kürt tarafların, İran ve Türkiye'nin kısıkaç, saldırı ve işgallerine karşı ortak mücadele etmeleri. Federal Kürdistan ve Özerk Rojava bugün "Gemisini kurtaran kaptan" siyasetini sürdürürse ikisi için de yıkım getirir. Bunu yapamıyorlarsa en azından aralarındaki gerilimi minimize edebilirler. Tecrübeyle sabittir; Osmanlı'da oyun, Acemde entrika bitmez!

ÇAĞRIMIZ, tarafların doğrudan diyalog kurup yüz yüze görüşmeleri! Kürt basınına da ÇAĞRIMIZ var! Kürt basınının, ulusal ittifak yolunda Kürt siyaseti arasında güven artırıcı adımların geliştirilmesine katkı yapacak bir dil kullanmalı! Bu halkımızın özgürlük mücadelesine büyük katkı yapacak" demiştim, diyorum.

Sonuç ve çağrı; Lozan'ı tartışırken mesele hangi Kürt partisinin Kürdistan'da daha fazla örgütlenmesi ya da egemen olması değil. Hangi Kürt parti veya siyasetinin Kürdistan'ın özgürleşmesi yolunda öncülük etmesidir. 09.10.2023

DOSYA

YÜZÜNCÜ YILDA SEVR'DEN LOZAN'A KÜRTLER

hgrby_34@hotmail.com

Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti'nin ağır yenilgiler almasına ve bu yenilgiler neticesinde şartları çok ağır Mondros Mütarekesi'ni 30 Ekim 1918 tarihinde imzalamak zorunda bıraktı. Mondros Mütarekesinin bazı maddeleri Kürtleri de yakından ilgilendirmektedir: Erzurum, Van, Harput, Bitlis, Sivas, Diyarbakır gibi şehirlerin, Mondros Mütarekesi metninde "Altı Ermeni Vilayeti" olarak anılması Kürtlerin tepkisine yol açar. Ayrıca o dönemde, İngilizlerin Mondros'u gerekçe göstererek Musul'u işgal etmesi ve akabinde Osmanlı Devleti'nin Musul'dan çekilmesi Osmanlı Kürdistanı'nın Kuzey ve Güney olmak üzere ikiye ayrılmasına sebep olmuş ve Kürtlerin bir bütünlük içinde hareket etmesine engel olmuştur. (Özen, 2021; 41)

Bu gelişmeler Kürtlerin, Türk yönetimine karşı kuşku duymalarına ve kendi başlarına çare aramaya itecektir.

Kürtler örgütleniyor:

Bu koşullarda, 17 Aralık 1918'de İstanbul'da, bazı Kürt aydınları tarafından Kürdistan Teali Cemiyeti (KTC) kuruluşunu ilan eder. Başkanı Seyid Abdülkadir olan cemiyetin amacı, "Kürtlerin genel çıkarlarının sağlanması ve

gelişmelerinin kolaylaştırılması"dır. KTC kurulduktan sonra Kürdistan'da örgütlenmeye gider ve kısa zamanda on dokuz şubesi açılır. (Malmısaniy, 2020;49)

Bu arada, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson 8 Ocak 1918'de on dört prensibini açıklar. Bu prensiplerin on ikincisi şöyledir:

"Bugünkü Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk kesimlerine güvenli bir egemenlik sağlanmalı, ancak Türk yönetimindeki diğer milletlere de her türlü kuşkudan uzak yaşam güvenliği ve kesinlikle taciz edilmeden özerk gelişmeleri için olanak sağlanmalıdır ve de Çanakkale Boğazı milletlerarası güvenceler altında tüm milletlerin ticaretine ve gemilerine özgür geçiş yolu olarak sürekli açık tutulmalıdır." (Malmısaniy, 2020;55)

Bu madde, o dönemin Kürtler ve Kürdistan ile ilgili tartışmalarında, Kürt siyasetçileri ve aydınları tarafından sık sık dile getirilir.

İttihat ve Terakki'nin (İTC) iktidardan düşmesinin ardından daha liberal bir politika izleyeceğini açıklayan Hürriyet ve İtilaf Fırkası hükümeti kurar. İktidar partisi ile KTC arasında başlayan görüşmeler, 22 Aralık 1918 tarihinde imzalanan anlaşmayla

sona erer. Buna göre:

"Programında esasen idare-i mahalliyeyi kabul eden Hürriyet ve İtilaf Fırkası Merkez-i Umumisi ile Kürdistan Cemiyeti arasında madde-i âtiye üzerine itilaf-ı tâm hâsıl olarak her iki taraf avn-î Bâri'ye istinaden memleketin selâmeti ve hukuk-u Hilâfetin muhafazası için müttefikan çalışmayı deruhde eder."

"Madde-Ekseriyeti Kürd kavminin sâkin bulunduğu memleketler, siyasetten Hilâfet-i İslâmiye ve Saltanat-ı Osmaniye'ye merbut (bağlı) olmak şartıyla umum ehalinin ekseriyeti tarafından müntahap (seçilmiş) bir âmirin riyaseti altında idare-i muhtâriyeyi haiz olacaktır." (Malmısaniy, 2020;56) Altında her iki tarafın mühürleri ile katılanların islak imzaları var.

Görüşmeler bununla da bitmeyecek, Cemiyet ile Hükümet üyeleri arasında da devam edecektir. 10 Temmuz 1919'da Hükümet üyelerinden Eski Şeyhülislam Haydarizada [İbrahim], Denizcilik Bakanı Avni Paşa ve eski Savunma Bakanı Abuk Paşa ile KTC üyelerinden Cemiyet Başkan Yardımcısı Emin Ali Bedirhan ile Murat Bedirhan arasında yapılan görüşmelerde şu kararlar alınır:

"1-Osmanlı camiası içinde kal-

ması şartıyla Kürdistan'a özerklik verilecek.

2-Bu özerkliğin ilanı ve uygulanması için hemen etkin tedbirler alınacak." (Malmîsanij, 2020;58)

Bilinenin aksine 1919 yılının Ocak ayında Paris'te başlayan barış görüşmelerine Kürt tarafı hiç de hazırlıksız değildir; gerek içerde hükümetle olsun gerekse dışarda itilaf devletleri ile olsun gerekli temaslara yapıyorlardı, ama ulusal birlik sağlanmış değildi.

Bu dönemde Kürt siyaseti arasında üç ayrım kendini gösteriyor; bağımsızlık yanlıları, özerklik yanlıları ve Kürt siyasi tarihinde hiç eksik olmayan işbirlikçiler.

Bağımsızlık yanlıları; bunlar genellikle resmi devlet okullarında okumuş, batı kültüründen etkilenmiş aydınlar ile Bedirhanzadeler ve Babanzadeler gibi bazı eski Kürt hanedan ailelerinin mensuplarıydı. Bunların bir kısmı Osmanlıların sivil ya da askeri bürokrasisi içinde bizat bulunmuştu.

Özerklik yanlıları; Şeyh Ubeydullah'ın oğlu KTC Başkanı Seyid Abdülkadir ile geleneksel medrese eğitimini almış mollalar ile şeyhler gibi dinsel kesimin temsilcileriydi. Bunlar, Osmanlı'dan ayrılma taraftarı değildiler.

İşbirlikçiler; bunlar, en büyük grup olup, Kürtlerin kaderini Türk milliyetçilerine bağlamışlar ve onlarla birlikte hareket ediyorlardı. İçlerinde bazı mebusların da bulunduğu bu grup, Kürtlük davasından vazgeçen, "ilkesiz" kişiliklerdi. Bu gruptakiler, Sevr Barış görüşmelerinde Kürt temsilcisi Şerif Paşa'nın Ermeni delegasyonu ile Barış Konferansına ortak bildiri sunmasından oldukça rahatsız olmuşlar ve bu rahatsızlıklarını yerel Kuvâ-yi Milliyecilerin yönlendirmesiyle Erzurum'dan Diyarbakır'a kadar, Kürdistan'ın genelinden çıktıkları telgraflarla çok sert tepki göstermişler; "Osmanlı Hilafeti'ne ve Saltanatına bağlılık"larını açıklamışlardır.

Kürt kamuoyunda gerginleşen havayı yumuşatmak için KTC, Kürtleri sakinleştirmeye çalışırken, İstanbul'da yayın yapan KTC'nin yayın organı Kürdistan dergisi de Paris Barış görüşmelerine Kürtlerin dikkatli ve birlik içinde hareket etmeleri gerektiğini yazar; aksi halde bir gün uyandıklarında başlarının ucunda "başka bir bayrak" görmeleri kaçınılmaz olacaktır: "Kürdistan uyuyor. Uykusu derindir. Uyandıığımız zaman başımızın ucunda başka bir bayrak göreceğiz. O vakit yapacağımız her bir hareket, mezbûhane (ümitsiz) bir feryattan başka bir şey değildir."

Paris Barış Görüşmelerine Gidilirken:

Sevr'de imzalanacak antlaşmanın hazırlık aşamasında, Paris'te başlatılan görüşmelere İtalya'nın San Remo şehrinde devam ederek son şekli verilir.

Paris görüşmelerine KTC'yi temsilen Şerif Paşa'ya onay verildi. Şerif Paşa, Wilson Prensiplerine, özellikle yukarıda değinilen 12. maddesini dayanak göstererek Kürt haklarını savundu.

Şerif Paşa, Barış Konferansı Kürt Delegasyonu Başkanı imzasıyla Kürtler adına İtilaf Devletleri yetkililerine ve Barış Konferansı Sekreterliğine birçok başvuruda bulundu. Bu başvuruların önemlilerinden biri 22 Mart 1919, biri de 1 Mart 1920 tarihini taşımaktadır. 20 Kasım 1919'da ise Kürt Delegasyonu Şerif Paşa ve Ermenistan Devleti Delegasyonu Başkanı ile

Ermeni Delegasyonu Başkanı Boğos Nubar Paşa, Barış Konferansı Başkanı'na ortak bir bildiri sundular; ortak bildiride her iki ulusun, büyük güçlerin denetiminde, bağımsızlıklarına kavuşma talebinde bulundular. Yine aynı gün iki heyet arasında süren olumsuz imajı silmek için Şerif Paşa, Ermeni sorununun abartılmaması gerektiğini bildirerek, "Kürdistan'da bulunan diğer azınlıklarla birlikte sorunlarını karşılıklı saygı temelinde çözmek kararlılığında olduklarını" söyleyerek, gerginleşen ortamı yumuşatmaya çalışır. Fakat bu bildiri, geçen süre içinde Kürt kamuoyunda Ermeniler hakkında tafafisi mümkün olmayan imajını düzeltmeye yetmedi.

Kürt kamuoyunda gerginleşen havayı yumuşatmak için KTC, Kürtleri sakinleştirmeye çalışırken, İstanbul'da yayın yapan KTC'nin yayın organı Kürdistan dergisi de Paris Barış görüşmelerine Kürtlerin dikkatli ve birlik içinde hareket etmeleri gerektiğini yazar; aksi halde bir gün uyandıklarında başlarının ucunda "başka bir bayrak" görmeleri kaçınılmaz olacaktır: "Kürdistan uyuyor. Uykusu derindir. Uyandıığımız zaman başımızın ucunda başka bir bayrak göreceğiz. O vakit yapacağımız her bir hareket, mezbûhane (ümitsiz) bir feryattan başka bir şey değildir." (Malmîsanij, 2020;62)

Kürt delegesi Şerif Paşa da 14 Nisan 1919'da taleplerini özetler:

"Kısacası hukuken bize ait {hakkımız} olan bağımsızlığı talep ediyoruz. Yalnızca bu bize ilerleme ve medeniyet yolunda mücadele etmeyi, yurdumuzun zenginliklerinden yararlanmayı ve komşularımızla barış içinde yaşamayı sağlayacaktır." (Malmîsanij, 2020;63)

Kürt siyasetçilerinin gerek kendi aralarında gerekse İtilaf Devletlerinin yetkileriyle yaptıkları görüşmelerde, kurulacak Kürdistan Devleti'nin sınırları, denizlere açılacak şekilde düzenlenmesini ısrarla

talep ediyorlar. Kürdistan'ın yaşaması için böyle bir kapıya ihtiyaç var. Şerif Paşa tarafından 1 Mart 1920 tarihinde Barış Konferansı yetkililerine sunulan muhtıradan, Kürt taleplerini şöyle dile getirir:

“Yugoslavya, Polonya ve Ermenistan'daki emsalleri esas olarak Kürdistan'a, petrolü ve diğer madeni ve orman kaynaklı zenginliklerinin akışı için Akdeniz'e, hatta Hazar Denizi'ne, bir çıkış tahsis edilmesini talep ediyoruz.” (Malmısanij, 2020;64)

Kürtler, tarihlerinde ilk kez uluslararası bir konferansta kendi petrol rollerinden söz ediyorlar; bu önemli bir gelişme olsa gerek.

San Remo Konferansı:

Sevr Antlaşması imzalanmadan önce, antlaşmanın şartlarını hazırlamak üzere 19-26 Nisan 1920'de, İtalya'nın San Remo şehrinde milletlerarası bir konferans toplandı. Konferansın sonunda Sevr Antlaşması'nın maddeleri ortaya çıkar.

5 Mayıs 1920'de kamuoyuna yansıyan kararlara göre Kürdistan'ın bölünmesi kesinleşmiş, Musul vilayetinin Mezopotamya bölgesine dâhil edilmesi ve Britanya'nın mandası altına girmesi konusunda anlaşılmıştı. Bugün Rojava olarak tanımlanan Kürdistan'ın Batısı Fransa'nın mandası altına bırakılmıştı. Uzun zamandır İngilizlerin masada tuttuğu bağımsız bir Kürdistan fikri ise Osmanlı yönetimi altında kalan kuzeydeki topraklar üzerinde ve şimdilik “özerk bir Kürdistan” olarak hayata geçirilecekti. Bu kararlar Kürtler arasında büyük bir hayal kırıklığı yarattı. (Bayır,2021;21)

Kürt Teali Cemiyeti, İngiltere'nin Kürdistan'ı güney-kuzey olarak ikiye ayırmasına şiddetle karşı çıkar. Seyit Abdülkadir 2 Ekim 1919'da Barış Kongresi Başkanlığı'na gönderdiği bir nota da “Kürdistan'da eğer bir sükûnet sağlanması isteniyorsa barış görüşmelerinde ortaya çıkan ülkenin bölünmüşlüğünden vazgeçilmesini ve farklı ülkelerin

San Remo'da alınan kararlardan biri de Osmanlı yönetimi altında kuzeydeki topraklarda “özerk bir Kürdistan'ın kurulmasıydı. Anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde eğer bu “özerk Kürdistan”da yaşayan Kürtlerin çoğunluğu Milletler Cemiyeti Konseyi'ne başvurarak Türklerden ayrılmak istediklerini gösterebilirlerse ve eğer Konsey bu talebi uygun bulur ve tavsiye ederse Kürtlerin bağımsız devlet kurma hakkı tanınacaktı.

mandası altına sokulmasının engellenmesini” ister. Kürdistan'ın coğrafik ve etnik olarak bölünmesine karşı çıkan Kürt Teali Cemiyeti'nin bu çıkışı İngiltere'nin hoşuna gitmez; Kemalistlerin teşvikiyle, İstanbul Hükümeti tarafından Ekim 1919'da İstanbul'da Kürtlere karşı girişilen temizlik hareketine, İstanbul'u işgali altında bulunduran İngiliz komutanlığı sesiz kalarak eylemi destekleyecektir.

San Remo görüşmelerinin 62-64. maddeleri Kürtleri ilgilendirirken, 89 ve 90. maddeleri, çoğunluğunun Kürt nüfusun yaşadığı Bitlis, Van ve Erzurum vilayetlerinin Ermenilere verileceği belirtilir. Bu maddeler hem 62. maddeyle çelişir hem de Kürt tarafında infiale neden olur. KTC başkan yardımcısı Emin Âli Bedirhan ve Genel Sekreteri Hamdi, İstanbul'daki İngiltere Yüksek Komiseri'ne yaptıkları yazılı başvuruda, cemiyet olarak Şerif Paşa'yı Barış Konferansı delegeliğinden aldıklarını bildirirler. Şerif Paşa'da 23 Nisan 1920'de Stamboul gazetesine gönderdiği bir telgrafta, Barış Konferansı'ndaki Kürt delegasyonu başkanlığından istifa ettiğini bildirir. Keza 27 Nisan 1920

tarihli bir açıklamasında, İstanbul Kürt Kulübü ile kendisi arasında Kürdistan'ın siyasal statüsü konusundaki anlaşmazlık nedeniyle istifa ettiğini yazar. Alınan bu kararları protesto eden KTC Başkanı Seyid Abdülkadir, 17 Mayıs 1920'de Kürt Kulüpleri adına çektiği telgrafta “Kürt halkının konferansta temsil edilmediğini bu nedenle konferansın geçersiz olacağını” söyleyecek. (Bayır,2021;21)

San Remo'da alınan kararlardan biri de Osmanlı yönetimi altında kuzeydeki topraklarda “özerk bir Kürdistan'ın kurulmasıydı. Anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde eğer bu “özerk Kürdistan”da yaşayan Kürtlerin çoğunluğu Milletler Cemiyeti Konseyi'ne başvurarak Türklerden ayrılmak istediklerini gösterebilirlerse ve eğer Konsey bu talebi uygun bulur ve tavsiye ederse Kürtlerin bağımsız devlet kurma hakkı tanınacaktı. Osmanlı Devleti şimdiden böyle bir tavsiyeyi yerine getirmeyi kabul ediyordu. Daha da önemlisi eğer bağımsız bir Kürt devleti kurulacak olursa, İtilaf güçleri ve İngilizler, Kürdistan'ın Musul vilayetine dâhil edilmiş bölümünde yaşayan Kürtlerin kurulacak bağımsız Kürt devletine gönüllü olarak katılmalarına ilişkin olası talebine itiraz etmeyeceklerini taahhüt ediyorlardı. Bu kararlar daha sonra Sevr Antlaşması madde 62-64 halini alacaktır. (Bayır,2021;22)

Böylelikle aslında şimdilik bölünen bu iki parça Kürdistan'ın yakın gelecekte birleşmesi en azından kâğıt üzerinde öngörülmüştü. Fransızlara terkedildiği anlaşılan Rojava ise San Remo'da İngiliz ve Osmanlı kontrolü altında kalan Kürdistan'ın iki parçası için taahhüt edilen bu statünün dışında kalmıştı.

Telgraf Savaşları:

Kürt aydın ve siyasetçileri ve hatta Kürt halkı arasında gelişen bağımsızlık arayışları, Anadolu'da güçlenmekte olan Kemalist hareketi tedirgin etmeye başladı. Kemalistler bunu önlemek ve karşı

propagandayı geliştirmek için Kürt aşiret liderlerinden ve bazı etkin kişilerden ikna edebildiklerini gö-nüllü, ikna edemediklerini de çeşitli bahanelerle yanlarına çekerek, bir telgraf savaşı başlattılar.

Kürtler adına, Şerif Paşa ve KTC aleyhine, İstanbul Hükümeti'ne, yabancı devlet elçiliklerine, gazetelere ve Paris'teki Barış Konferansı'na çekilen telgraflarda Şerif Paşa'nın Kürtleri temsil etmediği, Kürtlerin Türklerle kardeş olduk-ları, birlikte yaşamak istedikleri ve Osmanlı yönetiminden ayrılmak istemediklerini belirten açıklamalar yapıldı.

Telgraflar, bazı Kürt aşiret reisleri ya da Kürdistan'da etkin kişilerin imzalarını taşıyarak da bu telgrafların, başında Mustafa Kemal'in bulunduğu Temsilciler Kurulu (Heyet-i Temsiliye) ve onun taraftarı yerel askeri ve sivil devlet görevlilerince organize edildiği anlaşıyor. Bunu Temsilciler Kurulu kararlarından anlamak mümkündür. Örneğin 6 Kasım 1335 {1919}'da, "Kürt ağaları {ve} eşrafının hü-kümete ve temsilcilere telgraflar çekmesinin sağlanması için kolor-dulara ve vilayetlere" yazı yazılır. Temsilciler Kurulu'ndan direktif alan kolordu kumandanları ve valiler, bu telgrafları organize ederler. Telgraflar değişik illerden çekildikleri hâlde, bazılarının metinlerinin nere-deyse aynı olması ve aynı günlerde ortaya çıkmaları da en azından bir kısmının planlı olarak bölgedeki askeri ve sivil devlet yetkililerince düzenlenip söz konusu Kürtlere çekirilmiş olduğunu akla getiriyor. (Malmîsanij, 2020;67)

Bazı aşiret reislerinin ise nasıl satın alındıklarını Erzurum Merkezli 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir tarafından açıklanır:

"Teşkilata dâhil bazı rüesanın {reislerin} muntazam aylıklarını vermek de maddi kuvvet idi." Bu "aylıklar"ı almak için kuşkusuz devletle, devletin "teşkilat"ıyla (is-tihbaratıyla) çalışmak gerekiyordu. Devlet yönetimi, "nüfuz-u hüküme-

Telgraf dilinin, devletin resmi dili olduğu ilk okunuşta anlaşılmaktadır. Burada ismi yazılı aşiretlerin bir kısmının da hayali olma ihtimali oldukça yüksektir. Bu tespiti, Jîn dergisi de yapmaktadır; "bazı Kürt aşiretlerinin Türk Hükümetini desteklediklerini ve Osmanlı'ya bağlı kaldıklarını bildiren telgrafların baskı altında alındığını, bu nedenle gerçeği yansıtmadığını" bildirir.

tin istikrarı için" Kürt ağalarına ve "icab edenlere" akçe ve rütbe vermeyi ihmal etmiyordu. (Malmîsanij, 2020;68)

19-23 Şubat 1920 tarihleri arasında Fransız Yüksek Komiserliği'ne, Erzincan, Van, Tercan, Haskale ve Elazığ'dan aşiret liderleri tarafından protesto telgraflarının çekildiği, Fransız Kürdistan Dosyası'nda mevcuttur. Bu protesto telgraflarından biri de Erzincan'dan çekilmiştir.

"22 Şubat 1920/Fransız Yüksek Komiserliği'ne

Gazetelerden öğrendiğimize göre şu anda Paris'te oturan ve Kürt olduğunu iddia eden Şerif Paşa, Türkiye'deki entrikalarında başarılı olmadığı için, Bogos Nubar ile birlikte, gerçekte kişisel çıkarları için Barış Konferansı'na baş vurmuştur. Bu nedenle Barış Konferansı'na bildiririz ki Kürtler, soy ve din olarak Türklerle aynı ülke içerisinde birleştikleri yasal kardeşlerdir. Osmanlı Hükümeti'nden başka hiç kimsenin Kürtler adına konuşma hakkı yoktur ve hiç kimse onlara canlılık veren duyguların yorumcusu olamaz. Osmanlı tarihi içinde Kürtler arasında hiçbir ayırım yapılmamıştır. Ve bütün savaşlarda Kürtler, Türklerle birlikte ön saflarda

kanlarını akıtmışlardır. Acaba Rus orduları ülkemizden çekildikten sonra Ermeniler tarafından katledilen Müslüman halkın %80'inin Kürt olduğunu bugün Bogos Nubar'la uzlaşan Şefik Paşa bilmiyor mu? Öyleyse Ermenilerle işbirliği yapma çabaları sonuçsuz kalacaktır. İmparatorluk topraklarından bir kısmını ayırıp Kürtlere vermek gelecekte Ermenilere yeni bir ülke hazırlamak demektir.

Barış Konferansı'nın dikkatine sunuyoruz ki, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmak için varlığımızdan hiçbir şey bırakmaksızın yok etmeleri gerektiğini kendilerine bildiririz.

Balaban Aşiret Reisi Paşa Bey/ Başuranlı Aşiret Reisi Yusuf/ Bodmanlı Aşiret Reisi Seyit Yusuf/ Bal Aşiret Reisi Eyüp/ Medanlı Aşiret Reisi Çiçek/ Görçeli Aşiret Reisi Yusuf/ Abbas Aşiret Reisi Seyit Ali/ Rol Aşiret Reisi Hasan/ Şadi Aşiret Reisi Yusuf/ Zisanlı aşiret Reisi Muhsin" (Özgül,2010; 185-186)

Telgraf dilinin, devletin resmi dili olduğu ilk okunuşta anlaşılmaktadır. Burada ismi yazılı aşiretlerin bir kısmının da hayali olma ihtimali oldukça yüksektir. Bu tespiti, Jîn dergisi de yapmaktadır; "bazı Kürt aşiretlerinin Türk Hükümetini desteklediklerini ve Osmanlı'ya bağlı kaldıklarını bildiren telgrafların baskı altında alındığını, bu nedenle gerçeği yansıtmadığını" bildirir. Kürdistan Teali Cemiyeti de yayınladığı bir bildiri ile Şerif Paşa'ya sahip çıkar. Gazetelerde yayınlanan haberlerin yanı sıra ve tahrif edildiğini belirten bildiri şöyle devam eder: "Bu son iki ay zarfında Kürdistan'ın bazı mahallerinden kimlere ve ne süratle ve hangi maksatla yazdırıldığı malum olan telgraflar" ifadesiyle telgrafların kaynağına ilişkin imada bulunulurken, "Kuvâ-yi Milliye'nin Kürdistan'a müsteveli olduğu (istila ettiği) tarihe kadar bila-istisnâ Kürd milleti Şerif Paşa'yı kendi mümessili (temsilcisi) tanımıştır." sözleriyle tepkilerin adresini açıkça belirtmiştir. (Malmîsanij, 2020;69)

Kızılbaş ağırlıklı Serhat Kürtleri-

nin çektiikleri telgraflarda, daha çok Ermeni konusu işlenirken, daha güneyde ve Sünni Kürt ağırlıklı kesimlerden gönderilen telgraflarda Sultan'a, Halife'ye bağlılık ve İslam kardeşliği işlenmiştir. Halifeye bağlılık gösterisi Mustafa Kemal'in işine gelir. Zira Mustafa Kemal işgal altındaki Halifeyi ve ülkesini düşmanlardan kurtarmak için harekete geçtikleri tezini sürekli gündemde tutarak bu kesimleri yanına çekmeyi başarır. 19 Mart 1920'da Elazığ'dan 22 Kürt aşiretinin imzaladığı bir bildiri, önce İslam oldukları ve İslam'ın Türk-Kürt ayırımı yapmadığını tek bir şefe-halifeye bağlı olduklarını bildirirler. Benzer bir telgrafta 14 Aralık 1919 tarihinde Diyarbakır Belediye Reisi Ahmed Halid, Müftü Abdurrahman ve eşraf ile ulemeden 13 kişinin imzasını taşır. Telgraflarda, Kürtlerin asırlardan beri "Saltanat-ı Kübra" etrafında toplandığı belirtilerek, Kürt milletinin asaletine ve dini bağlarına vurgu yapılır.

Kürdistan'ın Ermenistan Olacağı Endişesi

Kürt ulusal bilincinin önüne geçmek için Kemalistlerin özenle kurguladıkları ve Kürtlerin de hassas oldukları Ermeni sorunudur. Kürdistan'ın Ermenistan olacağı söylentisini Kürtler arasında yayarlar. Bölgede o dönemin en yetkili askeri komutanı olan Kâzım Karabekir, Mayıs 1919'da açıkça Kürtleri şerbetlediğini (büyülediğini) yazar. "Dikkat edeceğimiz mühim bir mesele de Kürtlük cereyanıdır. İstanbul'da bu hususta büyük faaliyet gördüm. Ben mıntıkamızdaki aşiretleri tensik {yoluna koyma} ve beylerini bizzat celb ile onları tutabildim. Kürdistan'ın Ermenistan olacağını anlatmakla mesele kolay hallolur." Karabekir ısrarla: "Kürt istiklâli gibi propagandaların durmuyacağı belli idi. Bu zehre karşı ben daha evvelden 'Kürdistan'ı Ermenistan yapmak istiyorlar, fakat Kürt kardeşlerimizi çiğnetmeyeceğiz' diye bütün Kürtleri şerbetlemiştim" diyecektir. (Malmîsanij, 2020;75)

Protesto telgraflarını çekenler ve Türk milliyetçileriyle birlikte hareket edeceklerini beyan eden aşiretlerin ortak özelliklerine baktığımızda; Erzurum-Erzincan hattında yerleşik olanlar, daha önce İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle işbirliği yapmışlar, 1915 yılında gerçekleşen Ermeni tehcirinde etkin rol oynayarak, yağmalanan Ermeni mülklerinden nemalanmışlardır.

Diyarbakır Merkezli 13. Kolordunun Kurmay Başkanı Binbaşı Halit Akmansü ise etkili Kürt şahsiyetlerinin Ermenistan korkusuyla nasıl ikna ettiklerini şöyle aktarır: "İngilizlerin Kürdistan teşkili vaadlerine aldanmamak icap edeceği, Kürtler için kendi başlarına bir devlet kurarak bunu yaşatmak imkânına sahip olmadıklarından, memleketlerinin bir gün ve muhakkak Ermenistan'a peşkeş çekileceği üzerinde bilhassa durulmakta, selâmetlerinin Türklerle birlikte kardeş gibi yaşamakta olacağı söylemek, vatan ve din duyguları gıcıklanmakta idi." (Malmîsanij, 2020;75-76)

Protesto telgraflarını çekenler ve Türk milliyetçileriyle birlikte hareket edeceklerini beyan eden aşiretlerin ortak özelliklerine baktığımızda; Erzurum-Erzincan hattında yerleşik olanlar, daha önce İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle işbirliği yapmışlar, 1915 yılında gerçekleşen Ermeni tehcirinde etkin rol oynayarak, yağmalanan Ermeni mülklerinden nemalanmışlardır. Geçmişleri kirlenmiş olan bu aşiret liderleri, Kemalistleri, gelecekteki güvenceleri saydıkları için onlarla birlikte hareket etmek zorunda kalmışlardır. Kendi çıkar ve güvenliklerini, Kürtlerin kurtuluşu ve Kürdistan'ın geleceğinden öncelik gördükleri içindir ki böyle bir yola

sapmışlar ve bu uğurda aşiretlerini dahi kirlenmişlerdir. Tutarsızlıklarıyla tanınan bu aşiretler, en erken ve en hızla asimile olan Kürt aşiretlerinin başında gelir.

1920'li yılların başlarında Kürtlerin etkin düşüncesi bu yöndedir; ulusal duygular, dini duyguların gerisinde kalmıştır. Kürtler 21. yüzyıla kadar bağımsız ulusal bir devlete sahip olmamışlarsa bunun bir sebebi dağınık aşiret yapıları ise de diğer bir sebepte de İslam'dır. İslam, Kürtlerin ulusal devletlerini kurmasını hep engellemiştir.

Mustafa Kemal, Kürt aşiretlerinin ve ulemasının Şerif Paşa'ya protesto etmesini ve peş peşe gelen Osmanlı Devleti'ne bağlılık telgraflarını memnuniyetle karşılamış, bu telgrafları çeken zevattan bazılarını teşekkür mektupları yazmıştır. Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal tarafından "Eruh, Garzan Aşireti Reisi Musa ve Zin-ya Aşireti Reisi Resul Beylere ve muhterem arkadaşlarına" başlığıyla Ankara'dan çekilen 15 Ocak 1920 tarihli telgrafta şöyle demektedir: "Kürdistan'ın Osmanlı camiamızın ayrılmaz bir parçası olduğuna, milli bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün müdafaası uğrunda bütün Kürtlerin Türk kardeşleriyle beraber hayatlarını fedaya hazır olduklarına dair hükümete, yabancı temsilcilerine çektiğiniz telgrafları büyük bir kıvançla öğrendik. Fedakâr Kürt kardeşlerimizin bu hamiyetli ve dini eserlerine şükran arz ederiz" (Hakan, 2013; 320)

Mustafa Kemal, aynı mahiyete ve aynı tarihte, Garzan Kürtlerinin en büyük Şeyhlerinden olan Şeyh Hazret Ziyaeddin ve arkadaşlarına da telgraf çeker.

Bu telgraflara karşın, Kürt yurtseverleri tarafından çeşitli güçlükler aşılarak KTC'yi ve Paris Barış görüşmelerindeki Şerif Paşa'ya destekleyecek telgraflarda çekerler. Özellikle Koçgiri, Dersim aşiretleri, Ali Şêr, Nuri Dersimi ve Seyid Rıza'nın bilgisi dâhilinde gönderilen telgraflar, KTC aracılığıyla İtilaf

Devletleri temsilcilerine; “Kürtlerin Türklerden ayrılmak istemediklerini yolundaki iddia ret ve tekzip edilerek “bağımsız bir Kürdistan yaratılması” istenir. Bu dönemde posta ve telgraf idareleri Kemalistlerin elinde olduğu için Kürdistan’da İstanbul’a veya İstanbul’dan yerel Kürt şahsiyetlerine çekilen telgraf-lara el koyarlar ya da içerikleri de-ğiştirilerek sansür ediliirdi. KTC’nin Kürdistan’daki şubeleri kapatıldı, Kürt gazete ve dergilerinin de Kürdistan’a ulaşması yasaklanınca, KTC’nin ülkeyle bağları tamamen kesildi.

Sevr Ölü Doğdu:

1919 yılının Ocak ayında Pa-ris’te başlayan barış görüşmeleri 20 Ağustos 1920 tarihinde imzala-nan Sevr Barış Antlaşmasıyla son buldu. Kemalistlerin tazyiki altında imzaya açılan Sevr antlaşması, ölü doğan bir antlaşmadır. Hiçbir hükmü kalmayan İstanbul hükümeti tarafından imzalanmasına karşın; Kemalistler tarafından imzalanmaz. Lozan Antlaşması’yla hükümsüz kı-lınan Sevr Antlaşması, yine de Kürt milliyetçiliği tarihinde bir dönüm noktasıdır. Bu antlaşmayla birlikte Kürtlerin bağımsızlık hayali ilk defa uluslararası bir belgede kendine yer bulurken, Kürtler için bağımsızlık o günden sonra bir tutkuya dönüştürülecektir.

Başarısızlığın nedenleri:

İstanbul ve Kahire’de bulunan Kürt örgütleri, İtilaf devletlerinin planlarına ve Türk yönetiminin olumsuz yöndeki çalışmalarına karşı tavır takınırlar. Sonuç olarak Kürtlerin kendi aralarındaki bölünmüşlüğü, böylesi bir ortamda etkinliklerinin daha da azalmasına neden olur. Kürtlerin kararsız ve parçalı tutumları, değişen politik koşullarla da çakışınca İngilizleri yeni politikalar belirlemeye iter. Sevr’de Ermeni-Kürt çelişkisinden faydalanarak görüşmelerin uzama-sına neden olurlar. Batı kamuoyuna halkların koruyucusu pozisyonunda olduklarını, Wilson prensiplerini uygulamak için çaba harcadıkları

Sevr’in ölü doğması Ke-malistler’in başarısıdır. Kemalistler, sadece Kürt aşiret liderlerini yanlarına çekmediler, uyguladıkları başarılı diplomasiyle, önce Sovyetler Birliği’ni ardından İtilaf devletleri arasındaki çelişkileri iyi analiz ederek, Fransa ve İtalya’yı da yan-larına çekmeyi ve Britanya İmparatorluğu’nu yalnız bırakmayı başardılar.

izlenimini vermektten de sakınmaz-lar. Ulusal sorunlar etrafında dönen gariplikleri gören Kürt grupları, farklılıklarına rağmen, konferans üzerinde etkili olmak için Şerif Pa-şa’yı temsilcileri olarak gördüklerini yenilemek gereğini duyarlar ve konferansın Mustafa Kemal’in prop-agandasının etkisi altında kalma-sı için sürekli uyarıda bulunurlar, ama harcanan bunca çabanın boşa gitmesini de önleyemezler.

Başarısızlığın bir diğer sebebi ise, İngiltere’nin savaş öncesi he-deflerine ulaşması ve bundan böyle kendisini riske atmak istememesi-dir. İngiltere, Birinci Dünya Sava-şı’na, iki amaçla girdi: Bir, Batı’da kendisine rakip gördüğü Alman İmparatorluğunu dize getirmek; iki, Arabistan yarımadasında petrol rezervleri daha tespit edilmediği için, sanayisi için acil ihtiyaç duydu-ğu Musul petrollerini ele geçirmek. İngiltere bu iki hedefe ulaştığı an savaş da barış da sona ermişti.

Musul petrollerinin bulunduğu Kerkük ve civarı, Kürtlerin en yo-ğun yaşadıkları bölgelerden biriydi; Kürtleri kazanmak, hedefe gidecek yolu kolaylaştırıyordu. Fakat gide-rek güç kazanan Kemalistler, bu yol üzerinde bir engel teşkil ediyorlardı. Bu yolu açmak için Sevr’de büyük hile ve oyunlara başvuruldu. Şöyle ki: Sevr Antlaşması Willam Eagle-ton’un sözleriyle; “daha imzalandığı

anda ölü doğmuş bir metinden başka bir şey değildi. Çünkü tarih Mustafa Kemal tarafından farklı ya-zılmaktaydı” ifade etmektedir. Yine Amerikalı diplomat George Kennan “gelecekte yaşanacak büyük tra-jediler, söz konusu antlaşmalarda şeytanın eliyle yazıya dökülmüştür” diyecekti. Gerçekten de Sevr, şey-tan eliyle yazıya dökülen, Kürtlerin ve Ermenilerin kurban edildiği bir trajediden ibarettir.

Kemalist diplomasisinin başarısı

Sevr’in ölü doğması Kemalist-ler’in başarısıdır. Kemalistler, sade-ce Kürt aşiret liderlerini yanlarına çekmediler, uyguladıkları başarılı diplomasiyle, önce Sovyetler Bir-liği’ni ardından İtilaf devletleri ara-sındaki çelişkileri iyi analiz ederek, Fransa ve İtalya’yı da yanlarına çekmeyi ve Britanya İmparatorlu-ğu’nu yalnız bırakmayı başardılar.

Paris’te barış görüşmeleri ya-pılırken, Ankara’daki konumlarını giderek güçlendiren Kemalistler, diplomasi alanında da üstün başa-rılar gösterirler; Sovyetler Birliği ile 16 Mart 1921 tarihinde Moskova’da anlaşmaya varan Kemalistler, bu anlaşmayla yeni Türk hükümetinin, Sevr’e kendisini bağlayamayaca-ğını açıkça ilan eder. Bu anlaşma Sevr’i geriye iterken, Kürt ulusal hareketi için büyük bir darbe olur. Moskova Antlaşması’nın yapılması Türkiye’yi rahatlatmış, Anadolu’da yürütülen bağımsızlık savaşına olumlu yönde katkı yapmakla kal-mamış, bugüne dek gerekçesini açıklayamadığımız nedenlerle yoğun bir Bolşevik askeri ve mali yardımının Kemalistlere akmasını sağlamıştı. Üstelik Rusya üzerin-den Türkiye’ye ulaşan TKP’nin önderi Mustafa Suphi ve 15 ar-kadaşının Kemalistler tarafından Karadeniz’de (28 Ocak 1921) boğ-durulmaları üstünden kısa bir süre geçmesine ve Karadeniz de Pontus katliamlarının yapıldığı bir döneme denk gelmesine rağmen.

Sovyetlerin askeri ve mali yar-dımını, Fransızların askeri ve mali

yardımları izledi. Fransızlar, müttefikleri olan İngiltere'nin, savaşın kazanımlarından kendilerini mahrum bırakacaklarını, Ortadoğu'da paylarına düşen Suriye ve Lübnan'ı ellerinden alacaklarından kuşkulandıkları için, Güneydoğu Anadolu'da işgal ettikleri bölgelerin tümünü, malzeme ve teçhizatlarıyla birlikte Kemalistlere bırakmakla kalmadılar; 5 (beş) milyon liralık bir istikraz (borç) anlaşmasını da imzalayarak, Kemalistleri oldukça rahatlatıldılar.

Bu ilişkiler sonucunda Ankara Hükümeti, 20 Ekim 1921 tarihinde Fransızlarla Ankara Antlaşmasını imzalar. Bu gelişmeler, Fransa'nın, Ankara hükümetine desteği tamdır. Kemalistlerin gerek diplomaside ve gerekse savaş meydanlarında gösterdikleri başarılar, Britanya İmparatorluğunu giderek yalnızlaştırdı. Kuzey de Sovyetler tehdidi belirince, İngiltere, eski katı tutumunu terk ederek Kemalistlerle ilişkiler kurmaya çalıştı. İngiliz yardımını yitiren ve büyük bir ekonomik darboğazın içine düşen Yunanistan'ın bu savaşı daha fazla süremeyeceği belli olunca, 1922 yılının Ağustos-Eylül aylarında Kemalistlerin vurduğu son darbe ile savaş sona erecektir. Yunanlıları Anadolu'dan atmayı başaran Kemalistler, böylece Lozan'a muzaffer olarak gitmeyi başaracaklardır.

İngiltere'nin değişen çıkar politikası

İngilizler, politik hedefleri ile içine girdikleri yeni durum arasında uzun zaman bocaladılar ve İstanbul hükümetini meşru yönetim olarak tanımaya devam ettiler. Müttefikleri Fransa, İstanbul hükümetinin ömrünü doldurduğunu gerçeğini kavrayarak Kemalistlerle ilişki kurdular ve yukarıda adı geçen antlaşmayı imzalayarak savaştan çekildiler. Oysa İngilizler, İstanbul Hükümetini tanımayı ısrarla sürdürürken, Kemalistleri, hem İstanbul Hükümeti üzerinden hem de Kürtleri ve Ermenileri kullanarak etkilemeye ve mümkün olduğu kadar denetim altına almaya ve daha

İngilizler taahhüt altına girdikleri bunca günah vebalin hesabını güya "Lozan'da Kemalistlerden soracağız" gerekçesiyle mizansen bir gösteriyle çetin müzakerelere girmişseler de sonuçta bir netice elde edilmeden, Kemalistlerin istek ve arzuları doğrultusunda antlaşmayı imzaladılar, zengin petrol kaynaklarına sahip Musul'u elde ederek Kürdistan'ın parçalanmasını onayladılar

fazla taviz koparmaya çalıştılar.

İngiliz emperyalizminin birincil hedefi yukarıda belirtildiği gibi Musul petrolerini ele geçirmektir; amaçlarına ulaşmak için Sevr sadece zaman kazanılacak bir aldatmacadan ibaretti. Sevr'in gerçek manada büyük bir aldatmaca olduğunu Londra'dan Mustafa Kemal'e gönderilen mektuplarda görmek mümkün. İngilizler her defasında; "eğer İstanbul Boğazı ve çevresi ile Musul-Kerkük'ten vazgeçilirse, Sevr kararlarının iptal edileceğini", bu durumu gönderdikleri yazılarında ifade etmişlerdir. Başka bir ifadeyle Sevr Türklere yapılan bir şantaj ve tehditti. "Eğer rahat durmazsanız, eğer Musul'u vermezseniz, Türkiye'yi parçalarız" mesajıydı. Yoksa Kürtlere ya da Ermenilere verilen sözlerin tümü [gerçek manada] içi boş hatta aldatmacadan başka bir şey değildi.

İngiliz emperyalizmini Kemalistlere yakınlaştıran önemli etkenlerden birisi de ve belki de en önemlisi, Kuzeyde gittikçe varlığını hissettiren Sovyetler Birliği'nin bir tehdit olarak algılanmasıydı. Doğuda kurulacak küçük Kürdistan

ve Ermenistan'ın, Kafkaslardan sarkacak Bolşevik Rusya'nın önüne set olamayacağını, bundan da İngiliz çıkarlarının zarar göreceğini öne süren İngiliz diplomasisi, hızla gelişen Kemalist hareketi dikkate almak gerektiğinin üstünde durunca ve politikalarını yeni duruma göre yeniden belirlemeye çalışarak, daha önce Kemalistleri baskılamak için ileri sürdükleri Kürt ve Ermeni tehdidinden vazgeçtiler. Sovyet tehdidi hissedilir hissedilmez İngilizler önce, Ermenileri gözden çıkardılar. Bölgede kurulacak küçük bir Ermenistan'ın, bölgenin etnik yapısından dolayı korumanın çok güç olacağını, bunun için çok sayıda askeri gücün seferber edilmesinin gerekeceğini, bunun da yeni bir savaş anlamına geleceği bilincinde olan İngilizler, ileride Ermenistan'ın Sovyet etkisine girme olasılığı yüksek böyle küçük bir ülkenin kurulmasının gereksiz olduğunu kararlaştırdılar. Dolayısıyla, bağımsız veya otonom küçük bir Kürdistan ile küçük bir Ermenistan'ının varlığı, hiçbir zaman İngilizlerin çıkarlarına uygun düşmedi. Güneye sarkacak Sovyet Rusya tehdidinin önüne set oluşturacak güçlü bir ülkenin varlığı, Ortadoğu'nun zengin petrol yataklarını güvence altına almak kendi çıkarlarına daha yararlı görüldü. Bu bakımdan bölgede ulusal farklılıklara dayanılarak yaratılacak küçük devletçikler yerine, stratejik konumlu devletleri desteklemek, gelişen "Sovyet tehdidine" karşı daha gerçekçi görüldü. Bu gerçekliktir ki Ermenistan ve Kürdistan feda edildi, tampon bölge vazifesini görecektür Türkiye Cumhuriyeti desteklenmedi. Sovyetler Birliği de benzer bir politika izledi, güney sınırlarında bağımsız küçük devletçikler yerine tampon görevini üstlenecek daha nötr (tarafsız) düzeyindeki devletleri; İran, Türkiye ve Afganistan'daki gerici rejimleri -İdeolojilerinin inkarı da olsa- desteklediler.

İngilizler taahhüt altına girdikleri bunca günah vebalin hesabını güya "Lozan'da Kemalistlerden

soracağız” gerekçesiyle mizansen bir gösteriyle çetin müzakerelere girmişler de sonuçta bir netice elde edilmeden, Kemalistlerin istek ve arzuları doğrultusunda antlaşmayı imzaladılar, zengin petrol kaynaklarına sahip Musul’u elde ederek Kürdistan’ın parçalanmasını onayladılar. Soykırım dâhil, bunca acıya uğratılan masum Ermeni halkını da Sovyetlerin denetimindeki küçük Ermenistan’a razı ettiler. Sonuçta, yaşanan bütün bu olumsuzluklara baktığımızda, Kürdistan Lozan’da değil, Sevr’de parçalandı; Lozan bu parçalanmışlığı onayladı. Sevr sözleşmesinin maddeleri içinde olan bir Kürt Devleti kurulması prensibi, yine bu nedenle ciddi değildi.

Lozan Süreci:

Kemalistler Lozan’a giderken, müzakere edecekleri koşullar netleşmişti: yeni bir ulus-devlet kurulacaktı ve bu ulus devlete, o güne kadar oyaladıkları Kürtlere yer yoktu.

Milliyetçi Hükümetin Lozan Konferansı’na İsmet (İnönü) Paşa başkanlığında katılacak heyet, 2 Kasım 1922’de seçildi. Sıkı görüşmenin ve isteklerin ardından, onlardan başlıca iki madde üzerinde ayak dirmeleri istendi:

1)-Türk çıkarlarının hesabı üzerinde ulusal bir Ermeni Devleti’nin kurulması için hiçbir önerinin kabul edilmemesi,

2)- Güney Kürdistan ve Musul’dan gerekli görüldüğünde tavizlerin verilmesi; Türkiye’nin isteklerine destek vermesi karşılığında İngiltere’ye petrole has ekonomik çıkarların korunması sözünün verilme çalışılması.

Bu maddeler, Kemalistlerin bütün Osmanlı Kürdistanı’nın işgali için vurdukları en ağır darbedir. Musul’u alamadılar. Kemalistler, Osmanlı Kürdistanı’nı bir bütün olarak koruyabilselerdi, gelecekte, Kürt stratejisinin çıkarı yönünde sonlanacaktı; bunun bilincindeydiler,

Lozan’da Türk Heyeti Başkanı İsmet Paşa, her söz alışında “biz Türkler ve Kürtlerin temsilcisiyiz” diyordu ve kanıt olarak da heyete dâhil edilen Diyarbakır mebusu Zülfü Tigrel’i gösteriyordu. Fakat gerçekleri, hep saklıyordu, sadece fikirlerini M. Kemal ile paylaşıyordu ve ondan aldığı talimatla hareket ediyordu; mecliste çıkacak çatlak seslerden çekiniyorlardı.

sadece Kürtler haberdar değillerdi, haberdar olduklarında ise taraflar anlaşma aşamasına gelmişlerdi.

Lozan’da Türk Heyeti Başkanı İsmet Paşa, her söz alışında “biz Türkler ve Kürtlerin temsilcisiyiz” diyordu ve kanıt olarak da heyete dâhil edilen Diyarbakır mebusu Zülfü Tigrel’i gösteriyordu. Fakat gerçekleri, hep saklıyordu, sadece fikirlerini M. Kemal ile paylaşıyordu ve ondan aldığı talimatla hareket ediyordu; mecliste çıkacak çatlak seslerden çekiniyorlardı. Birinci Büyük Millet Meclisi’nin (I. BMM) üyeleri her ne kadar M. Kemal ile Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti (ARMHC) tarafından belirlenmişse de yine de içlerinde Dersim Mebusu Hasan Hayri Bey, Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Bey ve Erzurum Mebusu, Hüseyin Avni (Ulaş) Bey gibi etkili Kürt şahsiyetleri de barındırıyordu. Bu mebuslar her söyleyişlerinde Kürt-Türk halklarının birlikteliğinden ve kardeşliğinden bahsediyorlardı. I. BMM’nin II. Grup üyesi Erzurum milletvekili Hüseyin Avni Ulaş, parlamento kürsüsünde yaptığı bir konuşmada gururla şöyle haykırıyordu: “bu memleket Kürtlere ve Türklere aittir. Bu kürsüde konuşma hakkına yalnız iki millet sahiptir, Kürt milleti ve Türk milleti.” M. Kemal bu mebuslara Lozan’a Türk-

Kürt birlikteliğini anlatan telgrafların çekilmesini tavsiye ediyor; Kürt-Türk birlikteliğini perçinlemek için bunların meclise milli Kürt kıyafetleriyle gelmelerini ve mecliste gövde gösterisinde bulunmalarını istiyordu. Milli kıyafetler içinde mecliste yapılan bu gövde gösterileri, daha sonra bu mebusların başını yiyecek, Hasan Hayri Bey’in örneğinde olduğu gibi, idamlarına gerekçe olarak gösterilecektir.

Lozan görüşmesinde Kürt meselesi, azınlıklar meselesi ile beraber gündeme geldi. Bundan bahsedildiğinde Türk heyeti, ileriki süreçte Kürtleri de kapsayabileceği endişesiyle “Gayrimüslim” azınlık olarak ele alınmasını sağladılar. Yani azınlık sorunu dinsel boyutu ile ele alındı. Bunda İsmet Bey’in rolü ve ikinci başkan Rıza Nur’un üstün çabaları belirleyici olmuştu. Onlara bu kozu da İngiliz Heyeti Başkanı Lord Curzon başışladı:

Lozan’da azınlıklarla ilgili ilk oturum 12 Aralık 1922’de Lord Curzon başkanlığında açıldı ve Curzon kendinden beklenmeyecek tarzda azınlık sorununu dinsel boyuta indirgedi ve Türkiye’de yaşayan Hıristiyan halkların savunuculuğunu yaparken, doğal olarak da karşısına da Müslümanları bir blok olarak koydu. Bu kavram önceleri Türk heyetini ürkütse de süreçte kendi lehlerine sonuçlar doğuracağını anladıkları için dört elle sarıldılar. Türk heyetine göre; din birliği zaten ırkı ve dil birliğini de kapsamaktadır. Dolayısıyla, Kürt, Arap, Çerkez gibi unsurları azınlık sayılması doğru değildir. Azınlık hakları, dinsel düzeyde ele alınınca bundan en çok etkilenen Kürtler oldu ve Kürtlerin hakları, Hıristiyan-Müslüman ikilemi içinde kaybolup gitti.

Azınlık haklarının dinsel düzeyde ele alınması etnisitenin yok sayılması anlamına gelir. Bu teze dayanarak Lozan’daki Türk Heyeti’nin ikinci başkanı ve azılı Türkçü düşünceyi savunan Arnavut asıllı Rıza Nur; “Türkiye’de dini azınlıkların bulunduğunu fakat soy/ırkı

azınlıklarının bulunmadığını, bu nedenle ırka veya soya dayalı bir azınlık kavramını kabul etmeyeceklerini” söyler. Türkler, irki azınlık kavramını hiçbir şekilde kabul etmediler. Yani şunu kanıtladılar; Türkiye’de yaşayan herkes, ırk açısından Türk’tür. Sonunda müttefikler, bunun üzerinde fazla durmanın önemli olmadığını düşündüler. Bu şekilde mesele Türklerin istediği doğrultuda sonuçlandı. Irka dayalı bir azınlık kavramının kabul edilmesiyse, Kürtlerin inkârı demektir. Bu yüzden siyasetçilerin sık sık “Türkiye’de soy azınlığı yoktur, Lozan’a baksınlar” söylemlerini bu gerçeğe dayandırıyorlar.

Lozan’da Kürtler için sorun, orada temsilcilerinin olmamasıdır. Bu dönem de Kürtler yelkenleri indirilmiş, Kemalistlere tamamen teslim olmuşlardı. Kürtleri ve Kürdistan’ı temsil iddiasında bulunan Kürdistan Teali Cemiyeti de siyasi faaliyetlerini sonlandırdığı için Lozan’da bir temsilci bulundurma konusunda dahi başvuruda bulunmadı. Üstelik iki defa toplanan Lozan Konferansı’na katılan Türk Heyeti Başkanı İsmet Paşa, bir defasında Diyarbakır milletvekili Pirinççizade Fevzi Bey, diğer defasında Zülfizade Zülfi Bey adlı iki kukla milletvekilini Kürtlerin temsilcisi sıfatıyla beraberinde götürdü. Bu milletvekilleri de; “biz Kürtlerle Türkler kardeşiz, ayrılmak istemiyoruz, aramızda bir fark yoktur” diyerek kendilerinden istenileni yerine getiriyorlardı.

Asırlık ve ağır sorunların tartışıldığı Lozan’da, insan haklarına inanan ve onları savunan kimse de yoktu. Başta soykırım olmak üzere, yaşanan ağır acılar, sorgusuz ve hesapsız kaldı. Çıkarları çatışan müttefikler, kendi aralarında da uyum içinde değildi.

Bu üç sebep, Türkiye’nin işini kolaylaştırmıştı. İsmet Paşa’nın yavaşlığı, kendine güveni ve sabrı Türklerin görüşmelerde öne çıkmasının bir başka sebebiydi. Ulusal Türk Devleti’nin kurulmasının dışında başka hiçbir şeye razı olmu-

Lozan Antlaşması, ulusal Türk devletini tanıdı. Öyle bir devlet ki içinde tek millet, tek dil ve tek dinin dışında başka hiçbir şeyin varlığı yok. Bu ölçüyle, Türkiye’nin yapacağı her hüküm, Kemalist milliyetçilerin Lozan’da planını kurdukları siyaset ve düşünce çerçevesinin bir parçasıdır. Elbette ki bu düşünce ve program tasfiye olmadıkça, Türkiye’de Kürt meselesinin çözümü zordur. Bu mesele, İslami, laik ya da başka bir partinin iktidarda olması meselesi değildir, politik üstü bir devlet politikasıdır.

yorlardı.

Lozan’da, Kürtlere açıkça bir tuzak örülmüştü, tek amaçları Sevr Antlaşması’nda, Kürtlere tanınan hakları iptal edecek yeni bir antlaşmayı imzalamaktı. Bunun için ellerinden ne geliyorsa fazlasını yapmaya çalışıyorlardı. Başarılı da oldular, Sevr Antlaşması’nın hükümleri Kürtlerin ruhu dahi duymadan iptal edildi. Lozan’da Kürtlerle ilgili hiçbir madde yer almadığı gibi, Kürt ismi de geçmiyordu. Üstelik Musul dâhil Güney Kürdistan İngiltere’ye bırakılacağı söyleniyordu. Meclis’in 6 Mart 1923 günü yaptığı gizli bir oturumunda 63 Kürt milletvekili Musul’suz bir Lozan Antlaşması’na karşı çıkacaklarını beyan ettiler. Bu son çıkış I. BMM’nin sonunu hazırladı.

Lozan’da zorlu geçen müzakerelerde alınan kararların I. BMM’de geçilemeyeceği anlaşılınca, görüşmelere ara verildi; meclisin kendisini yenilemesi için seçim kararı almaya zorlandı. I Nisan 1923’te meclis, kendini yenileme kararı aldı ve ardından kontrol edilebilir tek

sesli meclisin teşekkülü için gerekli önlemler alındı. Lozan’a yeniden giden heyetin eli güçlenmişti, önemli Kürt şahsiyetlerin meclise girişi engellenerek tasfiye edilmişlerdi. Mecliste Kürtleri tasfiye ederek Lozan’a giden Türk heyeti, Lozan’da uluslararası bir antlaşmada Kürtleri dışlamanın rahatlığıyla hareket ediyordu. Bir önceki dönemde Kürtlerin ve Türklerin ortak heyeti olduğunu savunan heyet, şimdi tek kelime dahi olsa Kürtlerden söz etmiyorlardı.

Lozan’da çözülmeyen sorunlar

İttihatçıların uzun zamandır Anadolu’da kurmayı hedefledikleri tek ırka dayalı homojen devleti, Kemalistler Lozan’da elde etti; elleri güçlenmesine rağmen başta etnik sorunlar olmak üzere pek çok sorunu çözemedi sadece erteledi. Bunlardan:

Kürt sorunu: Türkiye Cumhuriyeti, ömrü boyunca Kürtleri, kendi varlığı için bir tehdit olarak gördü; Cumhuriyet’in kendisi de Kürtler için başlıca bir tehlike ve Kürdistan’ın bütün parçalarındaki Kürt hareketleri için korku verici bir tehdit oldu. Türkiye, Kürdün yok edilmesi ve ilerlememesi amacıyla gerek bölgede olsun ve gerek dünyada olsun fark etmez, her yerde çok yoğun bir çaba içerisindeydi.

Ermeni sorunu: Ermeni tehciri ve ardından yaşanan soykırım, Cumhuriyetin peşini bırakmıyor, dünyanın pek çok parlamentosunda kabul edilen Ermeni soykırımının Türkiye tarafından da tanınmaya zorlanmakta ve ardından mağdurların tazminat davalarının gündeme geleceği korkusunu yaşıyor.

Rum sorunu: Yaklaşık iki milyon insan, etno-dinsel temizlik bahanesiyle mübadele adı altında 30 Ocak 1923 tarihinde varılan anlaşamaya gereği, insanlık dışı muameleye tabi tutularak, kadim topraklarına bir daha geri dönmekle koşuluyla terk etmelerine onay vermesi, gelecekte, bu tür insanlık suçlarının

işlenmesinin önünü açan utanç verici bir düzenlenme olarak hafızalarda yer edindi.

Savaş suçlarının cezasız kalması: Lozan Antlaşması 1912-1922 yılları arasında işlenen soykırıma varan suçları gündemine almadı; çünkü insan haklarına inanan ve onları savunan ne bir kurum ne de bir kimse orada vardı. Amerika'nın, Harput'ta görevli son misyoner Henry Riggs yorumuyla: "Son on yılda Türk halkı ve özellikle liderleri, tarihteki en dehşet verici suçlardan birini işlediği için Tanrı'nın ve insanların nezdinde suçludur. Türk egemenliğinin kazanılan zaferle yeniden tesis edilmesi, o suçu cezasız bırakmakla kalmadı, ama muhtemelen Türklerin çoğunluğunun kafasında, izledikleri korkunç yolun haklılığının ortaya çıktığı fikrini uyandırdı." (Kieser,2005; 530)

Sovyetler Birliği'nin önüne set olacak, ılımlı İslam devleti modeli: Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren, sosyalizme mesafeli, Batı'ya yakın bir politika izledi. Kendisine yüklenen, Sovyetler'in önüne set olma görevini layıkıyla yerine getirdi, ama hiçbir zaman ılımlı bir İslam ülkesi olmadı. Kieser'in yorumuyla: "İtilaf Devletleri, Lozan Antlaşması'yla, soğuk savaş ruhunun hâkim olduğu bir anlaşma taslağı imzalamışlardı: Başlıca sorunları, SSCB ve İslami akımlardan uzak tutabilmek amacıyla, güçlenmiş bir Türkiye'yle anlaşmaktan ibaretti. O zamana dek görülmedik boyutlarda bir 'etnik temizliği' diplomatik olarak tasdik etmek pahasına da olsa bu düşüncelerini gerçekleştirdiler. (Kieser,2005; 714)

Sonuç:

Lozan Antlaşması, ulusal Türk devletini tanıdı. Öyle bir devlet ki içinde tek millet, tek dil ve tek dinin

dışında başka hiçbir şeyin varlığı yok. Bu ölçüyle, Türkiye'nin yapacağı her hüküm, Kemalist milliyetçilerin Lozan'da planını kurdukları siyaset ve düşünce çerçevesinin bir parçasıdır. Elbette ki bu düşünce ve program tasfiye olmadıkça, Türkiye'de Kürt meselesinin çözümü zordur. Bu mesele, İslami, laik ya da başka bir partinin iktidarda olması meselesi değildir, politik üstü bir devlet politikasıdır.

Çoğulculuğu Lozan'da bırakan, tekçi bir zihniyet üzerinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren yeni bir uluslaşma sürecine girdi; fakat bu süreç, doğal, kendiliğinden gelişen bir süreç değildi; yapay bir oluşumdu. Uluslar, asırlar boyunca birlikte yaşayan halkların ekonomik koşulların -pazarın- yarattığı demokratik bir halklar bütünlüğüdür. Oysa asker-bürokrasi tarafından yaratılan ulus, doğal değil, bir toplum mühendisliği sonucu yaratılmak istenen yapay bir ulustur. Doğal ulusun harcını oluşturacak olan Anadolu'nun kadim haklarından Rumlar ve Ermeniler, şiddet kullanarak bu toprakların dışına atıldılar. Yahudilere ekonomik ambargo uygulanarak göçe zorlandılar. Geriye kalan Müslüman halklara da Türkleştirme dayatıldı. Kürtler hariç, sonradan göçle Anadolu'ya gelip yerleşenler/yerleştirilenler, devletin Türkleştirme politikasına pek direnmediler ve Türkleştiriler.

Tek devlet, tek dil ve tek millet temeli üzerinde kurulan Cumhuriyet, ancak despotik yönetimlerle ayakta durabilirdi. Mühendislik çalışmalarlarıyla yapay bir ulus yaratma projesi, başarılı olsa da demokratik bir ulus yaratılmadı; toplum, parçalanma korkusuyla hep kuşkuyla yaşadı/yaşatıldı. Demokratikleşme sorunu, günümüzde Türki-

ye'nin temel sorunu olarak yerinde durmaktadır.

Kaynakça:

Bayır, Derya; Milletler Cemiyeti Belgelerinde Fransız Mandası Altında Bir Kürt devleti: Kürt Tarihi Dergisi; sayı: 45. Temmuz-Ağustos-Eylül 2021

Çetinoğlu, Sait: Lenin Yönetimindeki Bolşeviklerin Milliyetçi Hareket/Milli Mücadele'ye Katkıları Üzerine: Sosyalist Mezopotamya: Haziran 2018, sayı: 2

Dersimi, Nuri; Kürdistan Tarihinde Dersim: Dilan Yayınları, Diyarbakır, 1992

Gürbey, Hüsnü & Gül, Mahsuni: Hatay'ın ilhakı: Arap Aleviler ve Ermeniler: Agos Gazetesi, 25 Haziran 2021

Hakan, Sinan; Türkiye Kurulurken Kürtler (1916-1920) İletişim Yayınları, İstanbul, 2013

Kieser, Hans-Lukas; Iskanlanmış Barış, Doğu Vilayetleri'nde Misyonerlik, Etnik Kimlik ve Devlet 1839-1938: Çev: Atilla Dirim: İletişim Yayınları, İstanbul, 2005

Malmısanij, M; 1925'ten Önce Ayrılma Taraftarı Kürt Örgütleri: Vate Yayınevi, İstanbul,2020

Özen, Şermin; Kürdistan 1919 Binbaşı Noel'in Günlüğü: Kürt Tarihi Dergisi; sayı: 46.Ekim-Kasım-Aralık 2021

Özgül, Vatan; Kurtuluş Savaşı Sürecinde Alevi Aşiret Liderlerinin Protesto Telgrafları ve Balabanlar. Türk Kültürü ve Hacıbektaş Veli Araştırma Dergisi: 2010, sayı:56, s,185-186

Öztürk, Nevzat; Lozan Antlaşması, 1924 Anayasası ve Sonuçları: Demokratik Modernite; sayı: 12. Mart-Nisan-Mayıs 2015,

DOSYA

MONDROS'TAN LOZAN'A KÜRDLER

Dünya Savaşı galibi İtilaf Devletleriyle Osmanlı Devleti arasında 30 Ekim 1918'de *Mondros Ateşkes Antlaşması* imzalandı. Bu tarihten Lozan Antlaşması'nın imzalandığı ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulduğu 1923 yılına kadar geçen beş yıllık dönem, yalnız Türk ulusu için değil, Kürd ulusu için de önemli bir dönemdir.

1918'e gelindiğinde Osmanlı Devleti pek çok toprağını kaybetmiş; Balkan ulusları ve Araplar imparatorluktan kopmuş, Ermeniler yaşadıkları topraklardan uzaklaştırılmış, imparatorluk bakiyesi topraklarda ağırlıklı olarak Türkler ve Kürdler kalmıştı. I. Dünya Savaşı öncesinde, Osmanlı İmparatorluğu egemenliğindeki Kürd coğrafyası, Güney'de Süleymaniye, Kuzey'de Kafkaslara, Batı'da Fırat nehrinin batısına, Doğu'da Van Gölü'nün doğusuna kadar uzanıyordu. Musul dahil, o dönemde Kürdlerin çoğunluk hâlinde yaşadığı coğrafya, Türklerin çoğunluk hâlinde yaşadığı coğrafyadan az değildi ve nüfusu da en az Türk nüfus kadardı.

1908'den itibaren Osmanlı Devleti'ni yöneten İttihat Terakki Cemiyeti (Fırkası), tek ulusa (Türk) dayalı bir devlet kurmanın

plan ve programları içindeydi. Savaş öncesinde ve savaş sırasında nüfus mühendisliği çalışmaları yapmıştı. Savaşın bittiği 1918'den, nihai barış antlaşmasının imzalandığı 24 Temmuz 1923 tarihine kadar geçen beş yıllık süreçte, Kürdler fazla bir şey yapamazken Türk milliyetçileri, Osmanlı enkazı üzerinden yeni bir devlet kurdu.

Bu süreç, savaştan yenik çıkan Türk ulusu için başarı, Kürd ulusu için başarısızlık, Ermeni ve Grekler (Rum) için hayal kırıklığıdır. Bu kritik süreci, Türk kesimi, "Milli Mücadele Yılları", 1922'de, kısa süren Türk-Yunan savaşı dışında bir savaş olmamasına karşın "Yedi Düvele Karşı Savaş Yılları" olarak adlandırır. Kürdler ise bu süreci çok az bilmekteydiler ve bu sürece bir ad vermemişlerdir. Bu süreç, Kürdler için, "Aldanma ve Aldatılma Yılları" olarak adlandırılabilir.¹

Beş yıllık bu kısa dönemi, Kürdler açısından daha kısa üç döneme ayırabiliriz.

1) 30 Ekim 1918'de Mondros'la başlayan, 10 Ağustos 1920'de *Sevr Antlaşması* ile noktalanın, Kürdlerin oldukça aktif oldukları, yaklaşık iki yıllık PARİS BARIŞ KONFERANSI VE SEVR SÜRECİ.

2) 1920 yılı ortalarından, 1922

yılı ortalarına kadar süren, *Koçgiri Ayaklanması*'nın da yaşandığı, yaklaşık iki yıllık BEKLEME VE BELİRSİZLİK SÜRECİ.

3) 1922 yılı ortalarından, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan *Lozan Antlaşması*'na kadar süren, Kürdlerin adeta uykuda oldukları, yaklaşık bir yıllık LOZAN ANT-LAŞMASI SÜRECİ.

Lozan Antlaşması'na Doğru

Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında, İtilaf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında yapılan görüşmeler sonunda, 18 Ocak 1919 tarihinde, Paris Barış Konferansı başladı. Bu konferansa, Ermeniler iki heyet hâlinde katılırken Kürdistan Teali Cemiyeti'nin girişimleri sonucunda, Avrupa'da bulunan Osmanlı'nın eski Stockholm Büyükelçisi *Şerif Paşa'nın* Kürdler adına konferansa katılması sağlandı. Ona yardımcı olacak delegelerin de gönderilmesi ve Güney'de İngilizlere karşı mücadele veren Şeyh Mahmud Berzenci'nin girişimleri sonuç vermedi. Bu konferans sonunda, 10 Ağustos 1920 tarihinde, İtilaf Devletleriyle Osmanlı Devleti arasında *Sevr Antlaşması* imzalandı. Kürdlere bazı haklar tanıyan bu antlaşma, yürürlüğe girmeden. Zaten Kürdler de bu antlaşmayı

benimsemediler!..

Takip eden yıllarda, Lozan Antlaşması'na varıncaya kadar geçen süreçte, tarih sırasına aşağıdaki konferanslar ve antlaşmalar gerçekleşti.

- (12 Şubat-10 Mart) 1920:

1. Londra Konferansı (İngiltere, Fransa ve İtalya arasında; Kürd ve Ermeni sorunları tartışıldı.)

- (18-26 Nisan) 1920: *San Remo Konferansı* (İtilaf Devletleri arasında; Ermenistan ve Kürdistan konuları)

-10 Ağustos 1920: *Sevr Antlaşması (İtilaf Devletleri-Osmanlı İmparatorluğu arasında, Kürdistan özerkliği ve bağımsızlığını öngören antlaşma)*

- (21 Şubat-12 Mart) 1921:

2. Londra Konferansı (İtilaf Devletleri, Osmanlı Hükümeti ve TBMM Hükümeti arasında. Kürdlere özerklik de gündeme geldi.)

1922 yılı ortalarından itibaren, başta Büyük Britanya olmak üzere Batılı Devletler, Osmanlı Hükümeti'nden vazgeçerek; Erzurum ve Sivas kongreleri sonrasında, Ankara'da kurulan Büyük Millet Meclisi (BBM) Hükümeti'ni Lozan Konferansı'na çağırdılar. Daha iki yıl önce (1920'de) Sevr'de temsil edilen Kürdler ise Lozan'a çağırılmadı. Artık Osmanlı Devleti de ortada yoktu. BMM Hükümeti'nin muhatap durumuna gelmesi, ömrü iki aya süren son Osmanlı Meclis-i Mebusanının (OMM) İngilizlerin müdahalesiyle kapanmasıyla, Ankara'ya gelen mebusların BMM'ne (TBMM) katılmasıyla sağlandı. Son OMM dağıtılmasaydı bir ay sonra (23 Nisan 1920) BMM açılır mıydı? Burada, İngilizlerin Osmanlı'dan tamamıyla vazgeçtiği, BMM'nin açılmasına giden süreci hızlandırdığı sonucu çıkartılabilir.

Lozan Konferansı Başlıyor

Lozan Konferansı, 20 Kasım 1922 günü, İsviçre'nin Lemman Gölü kenarındaki Lozan kentinde, "**Yakın Doğu Sorunları Üzerine Laussane Konferansı, 1922-**

Asıl olarak, Musul maddesinde Kürdlerin durumu çok tartışıldı. İngiltere ve Türkiye'nin karşılıklı, Musul vilayetiyle ilgili olarak verdikleri farklı nüfus istatistiklerinin ikisinde de Kürdler çoğunluk görülüyordu. Ancak Türkiye ikinci çoğunluk grubunun Türkler (Türkmenler), İngilizler ise Araplar olduğunu belirtiyordu. İki taraf da Musul bizim olsun derken Kürdlere bir şey soran yoktu.

1923" adıyla açıldı. Çok sayıda devletin katıldığı konferans, Büyük Britanya Dışişleri Bakanı ve baş delege, konferansın başkanı Lord Curzon'un inisiyatifinde gelişti. Kürdler konferansta temsil edilmedi ve durumları doğrudan gündeme gelmedi. Bir ulus olarak veya bir topluluk olarak Kürdler çağırılmadığı hâlde konferansta Kürdlerin temsil edildiği algısı vardı. Konferansa TBMM Hükümeti adına katılan baş delege *İsmet Paşa (İnönü)*, Kürd kökenli olsa da Kürdlükle bir ilgisi yoktu. Danışmanlardan Diyarbakir Mebusu *Zülfü Tigrel* ise Kemalistlere yakın biriydi.

Konferansın ilerleyen aşamalarında, "Azınlıklar" ve "Musul" maddelerinde, Kürdlerin durumu tartışılırken Türk tarafı, hep "Onlar da bizdendir, asli unsurdur, Türk-Kürd birdir." propagandası yaptı. Bu propaganda, konferansa Kürdistan'dan gönderildiği belirtilen "Türklerle beraberiz." şeklindeki telgraflar ve bazı Kürd mebusların meclisteki konuşmaları da sebep oldu. Bu telgrafların çoğu bölgedeki valiler tarafından organize edilerek gönderilmişti.

TBMM dışındaki Kürd aydınlarının bir kısmı (özellikle eski Kürdistan Teali Cemiyeti mensupları) ise bu aldatmacanın farkınday-

dılar. Ancak seslerini duyuracak bir imkanları yoktu. Zaten çoğu o sıralarda can güvenliği nedeniyle başka yerlere gitmeye başlamış, kaçmak zorunda kalmışlardı. O sırada (1922 sonu, 1923 başı), Kürdleri temsil edecek hiçbir Kürd örgütü, hatta yayını yoktu. İki-üç yıl önce kurulan *Kürdistan Teali Cemiyeti* gibi Kürd örgütleri ve *Jîn* dergisi gibi yayınları da kapanmış/kapatılmıştı.

İlk üç haftadan sonra, 12 Aralık 1922 tarihinde, konferansın gündemine "Azınlıklar" konusu geldi. Bu maddede Kürdlerin durumu gündeme gelse de Türk tarafı Kürdlerin azınlık olmadığını, mecliste temsil edildiklerini belirterek Konferans Başkanı Curzon, "Meclise aldığınız Kürdler, okuma yazma bile bilmiyor" diye itiraz ediyordu. Başta 1. Meclis'in büyük hatibi Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Bey olmak üzere, TBMM'deki Kürd mebuslar bunu izzeti-nefis meselesi yapıp Curzon'u protesto ettiler. Batılılar da azınlık olarak gayrimüslimleri görürken azınlıkların korunması, Müslüman olmayan unsurların korunmasıyla sınırlı kaldı.

Asıl olarak, *Musul* maddesinde Kürdlerin durumu çok tartışıldı. İngiltere ve Türkiye'nin karşılıklı, Musul vilayetiyle ilgili olarak verdikleri farklı nüfus istatistiklerinin ikisinde de Kürdler çoğunluk görülüyordu. Ancak Türkiye ikinci çoğunluk grubunun Türkler (Türkmenler), İngilizler ise Araplar olduğunu belirtiyordu. İki taraf da Musul bizim olsun derken Kürdlere bir şey soran yoktu.

Konferansa Ara Veriliyor

(4 Şubat 1923-23 Nisan 1923)

Konferans, Musul (esas olarak Kürdler) konusunda çıkan anlaşmazlıktan dolayı, 4 Şubat 1923'te kesintiye uğradı, Türk heyeti döndü. Hemen ardından 17 Şubat 1923'te İzmir İktisat Kongresi toplandı, yabancı sermayeye imtiyazlar tanındı. 1 Nisan 1923

tarihinde, 1. Meclis dağıtıldı ve Lozan'a onay verecek, 2. Meclis seçmelerine başlandı. 23 Nisan 1923 tarihinde tekrar toplanan konferans, üç ay sonra, 24 Temmuz 1923 tarihinde antlaşmayla sona erdi. Antlaşma, daha yeni açılan ve daha hiç faaliyet göstermeyen 2. Meclis mebuslarıncaya onaylandı.

Bu son üç ayda (23 Nisan 1923-24 Temmuz 1923) konferans görüşmeleri konusunda kamuoyuna fazla bir bilgi yansımadi. Arada (4 Şubat 1923-23 Nisan 1923) yapılan İngiliz-Türk ikili görüşmeleri hakkında ise hiç bilgimiz yok. Asıl sorun da bu. Düne kadar anlaşılmayan, hasım olan İngilizler ve Türkler, nasıl anlaştilar? Bu antlaşmanın içinde en başta Kürdlerin durumu, Musul konusu (sonraya bırakılmasına karşın), petrol konusu olduğu açıktır.

1. Meclis'in son günlerinde, Musul'dan vazgeçildiğini anlayan mebuslar, Mustafa Kemal-İsmet Paşa ikilisinin bu tutumunu şiddetle eleştirmişlerdi. Ancak ikili, bazı tavizler karşısında Musul'dan kurtulmak istedi. İkili, Musul'un Türkiye'de kalması hâlinde Kürd nüfusun Türk nüfusla neredeyse eşit olacağı ve Kürd sorununun büyüyeceği kaygısını taşıyor; bunu açık söyleyemiyorlardı. Konu derindi...

Bu dönemdeki gelişmelerin en büyük nedenlerinden biri de Kürdlerle Ermeniler arasında çıkartılan çelişkilerdi. 1878 Berlin Antlaşması'ndan sonraki süreçlerde, Batıların Ermeni meselesindeki yanlış tutumları sonucu, Sevr-Lozan sürecinde, Akdeniz'den Karadeniz'e, tüm Kuzey Kürdistanı (Vilâyat-ı Sitte) da kapsayan ve gerçekçi olmayan *Büyük Ermenistan Projesi* gündemdediydi. Etrafta, "*Kürdistan Ermenistan olacak*" propagandası yaygındı. Bu durumda, Müslüman Kürdlerin, Hıristiyan Batıyı ve Ermenileri değil Müslüman Osmanlı'yı (Türkleri) tercih etmesi kaçınılmaz bir sonuçtu. Ve Lozan'ın en büyük kaybedeni mazlum iki

Yüz yıl önce, Lozan'da, emperyal güçler ve bölge güçleri hep birlikte, Kürdleri parçalara bölerek sömürge durumuna getirdiler, Kürdlere bir kefen diktiler. Kürdlerin görevi de bu kefeni yırtmak olmalıdır. Şartların uygun olduğu bu süreçte, neden Kürdistan kurulmamış, neden Sevr'de Kürdlere tanınan statü de ortadan kaldırılmıştır? Bu süreçte, hep Kürdlerin emperyalistlerle işbirliği yaptığı iddia edilir. Kürdler emperyalistlerle işbirliği yaptıysa hani Kürdistan? Kimin emperyalistlerle işbirliği yaptığı, kimin onlara meydan (!) okuduğu açık değil mi?..

halk, Kürdler ve Ermeniler oldu. Lozan'ın bir diğer kaybedeni de Yunanistan'dır...

Antlaşmada gayrimüslimlere azınlık hakları tanınırken Kürdlerden hiç söz edilmemiştir. Güya onlar çoğunluk sayılmıştır. 39. maddenin fıkralarında belirtilen, "*Dilleri Türkçe olmayan vatandaşlara mahkemelerde kendi dillerini sözlü olarak kullanma hakkı, vatandaşlara her yerde istediği bir dili kullanma hakkı, herkese kânun önünde eşitlik hakkı*" gibi ifadeler de Kürdler için bir şey ifade etmemiştir. Türkiye bu maddeyi ısrarla ihlal ederken Kürdler veya Kürdler adına siyaset yapanlar, bu güne kadar, bu maddeyi zorlayarak herhangi bir şey yapmadılar/ yapamadılar.

Yüz yıl önce, Lozan'da, emperyal güçler ve bölge güçleri hep birlikte, Kürdleri parçalara bölerek sömürge durumuna getirdiler, Kürdlere bir kefen diktiler.

Kürdlerin görevi de bu kefeni yırtmak olmalıdır. Şartların uygun olduğu bu süreçte, neden Kürdistan kurulmamış, neden Sevr'de Kürdlere tanınan statü de ortadan kaldırılmıştır? Bu süreçte, hep Kürdlerin emperyalistlerle işbirliği yaptığı iddia edilir. Kürdler emperyalistlerle işbirliği yaptıysa hani Kürdistan? Kimin emperyalistlerle işbirliği yaptığı, kimin onlara meydan (!) okuduğu açık değil mi?..

Bitirirken...

Osmanlı İmparatorluğu bakiyesi üzerinde kurulan Türkiye, bu antlaşmayla, uluslar arası topluma varlığını kabul ettirdi; üzerinde çoğunluk hâlinde yaşadığı ve üzerinde çoğunluk olmadığı, Kürdistan coğrafyasının önemli bir kısmının da tapusunu aldı. Yüz yıl önce imzalanan bu antlaşmayla, Kürdler tarihi bir haksızlığa uğratılarak, Kürdistan uluslararası bir sömürge hâline getirildi ve Kürdler dünyanın devletsiz en büyük halkı durumuna düşürüldü. 17. yüzyılda Kasrı-i Şirin Antlaşmasıyla ikiye bölünen Kürdistan bu kez beşe bölünmüş oldu.

Türkiye'nin egemenliğindeki Kuzey Kürdistan (Bakur), İran'ın egemenliğindeki Doğu Kürdistan (Rojhilat, bu parça daha önce koparılmıştı), Suriye'nin egemenliğindeki Güney-Batı Kürdistan (Rojava) ve Azerbaycan-Ermenistan egemenliğindeki Kafkas Kürdistanı'nda, Kürdlerin hiçbir resmi statüsü yoktur, Kürd halkı, asgari ulusal haklara bile sahip değildir.

Hâlen Irak devleti egemenliğindeki Güney Kürdistan'da (Başur) ise bir süredir federatif bir yapı vardır. Acil olarak Güney'deki bu federal yapının devletleşmesi, Güney-Batı'daki yapının özerkleşmesi gerekir. Suriye'nin egemenliğinde ve bir kısmı Türkiye'nin işgalindeki Güney-Batı Kürdistan'da verilen mücadele bir belirsizlik içindedir. İran egemenliğindeki Doğu Kürdistan'da, Kürd halkı İslami bir rejimin baskısı altındadır, her gün Kürd gençleri idam edil-

mektedir. Kürdlerin büyük çoğunlukla yaşadığı Kuzey Kürdistan'da ise Kürdlerin hiçbir ulusal hakları yoktur. Onlara gösterilen tek yol asimilasyondur, Türkleşmedir.

Kürdlerin bu durumda olmasının en önemli sebebi, yüz yıl önce imzalanan bu antlaşmadır. Kürdler, esas olarak kendi mücadeleleriyle özgürlüklerine kavuşacakları bilincindedirler ancak günümüzdeki ulusal kurtuluş mücadelelerinde, diplomasi de önem kazanmıştır. Kürdler, haklı olarak, verdikleri mücadelede, bu durumun meydana gelmesinde ortak olan uluslararası toplumu da yanlarında görmek istemektedirler. Antlaşması'nın 100. yıl dönümü dolayısıyla, bir süredir Kürdler arasında, konuya kısmi bir ilgi olduğu görülüyor. Yeterli olmasa

da bazı etkinlikler yapılıyor. Kürdler, esas olarak daha önce var olan kısmi özerkliklerini Lozan'la kaybettiler. Kürdler için, olanların telafisi mümkün olmamakla birlikte, Ortadoğu bölgesindeki huzur için uluslararası toplum, bir şeyler yapmak zorundadır.

Tüm bunlara karşın Kürdler haklıdır, mücadeleleri devam edecektir. Kürdlerin, ideoloji ve inanç kalıpları dışında, ulusal değerleri etrafında bir araya gelerek, uluslararası topluma kendilerini kabul ettirmesi gerekir. Büyük bir çoğunluk olan Kuzey Kürdleri, daha farklı sivil itaatsizlik eylemleri de ortaya koyabilirler.

Bilinmelidir ki, Ortadoğu'daki kargaşanın esas nedeni, bu bölgenin kadim halkı Kürdlere, 1923

yılında Lozan'da yapılan bu tarihi haksızlıktır. İran ve Suriye'deki gelişmeler, radikal dini grupların ve bazı terörist grupların ortaya çıkışı, hep bununla ilintilidir. Bu haksızlık sona erdirilmedikçe, Kürdler özgürlüklerine kavuşmadıkça, Ortadoğu'dan Batı'ya göçler bitmeyecek, tüm dünyadaki huzursuzluk sona ermeyecektir...

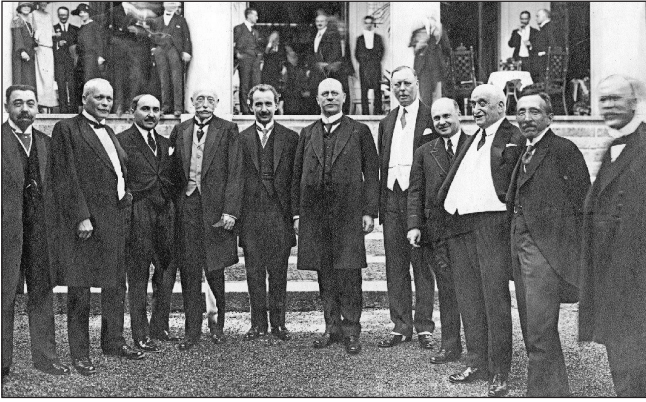
16.07.2023

Dipnot:

*Araştırmacı-Yazar, İsmail Beşikçi Vakfı Mütevelli Heyeti Üyesi

1- Bakınız, Celâl Temel, *MONDROS'TAN LOZAN'A KÜRDLER, KÜRDLERİN ALDANMA VE ALDATILMA YILLARI, 1918-1923*, İsmail Beşikçi Vakfı Yayınları, 2017

*"İçinizde düşman yoksa,
dışarıdaki düşman size zarar
veremez"*
Afrika Atasözü

DOSYA

100. YILINDA LOZAN VE KÜRTLER

Lozan Antlaşması Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 24 Temmuz 1923 tarihinde İsviçre'nin Lozan şehrinde Türkiye Büyük Millet Meclisi temsilcileri ile Britanya İmparatorluğu, Fransa Cumhuriyeti, İtalya Krallığı, Japon İmparatorluğu, Yunanistan Krallığı, Romanya Krallığı, Yugoslavya temsilcileri tarafından Lemn Gölü kıyısında ki Beau-Rivage Palace Otelinde imzalanan bir anlaşmadır. Bu anlaşma ile 1. Dünya Savaşı'nı resmen sona erdirmekle birlikte Kürdistan'ın dört devlet arasında paylaşılmasına da sebep olmuştur.

Tarihçi Ekrem Önen: Lozan'dan önce Skyes-Picot anlaşması ile İngilizler, Fransızlar, Ruslar tarafından Kürdistan'ın bölünme projesinin hazırlandığını ve Lozan Antlaşması ile bölünmenin resmen de hayata geçirildiğini söylemiştir.

Türkiye'nin en önemli aktörlerinden olan ve Türk heyetini temsil eden İsmet İnönü Musul vilayetinin ve Kerkük'ün büyük çoğunluğunun Kürt olduğunu kabul ediyor.

İsmet İnönü; Lozan'da TBMM Hükümeti Türklerin olduğu kadar, Kürtler'in de hükümetidir diyor.

Sistem başının sıkıştığı böylesi durumlarda Kürtler hep hatırlanmış, düzlüğe, refaha ulaştıklarında red, inkar, asimilasyon politikaları uygulanmış. Kürtler yok sayılmışlardır.

İsmet İnönü İngiltere temsilcisi Lord Curzon'a İngilizlerin Musul'u işgali, hepimizin 1918'de imzaladığı Mondros uluslararası anlaşmasına aykırıdır.

Lord Curzon hemen yanıtlar: "Efendim, Usbet El- Umem'in Irak'ı Büyük Britanya'nın egemenliği altına aldığını unuttunuz mu ?

İsmet İnönü "Eğer bu doğru olsa bile unutmamak gerekir ki her milletin (Kürt Milleti hariç) kendi kaderini tayin hakkı vardır ve Musullular da Türkiye ile Irak arasında serbest bir referandumla kendi kaderini tayin etme hakkına sahiptir" der.

Tabiri caizse Kürtlere ölümle sıtma arasında tercih yapma hakkını sunuyorlar.

Lord Curzon İsmet İnönü'ye cevap verir: "Kürtler her koşulda Türkiye'ye bağlanmak istemiyorlar, aksine Kürtler, İngiltere'nin kendilerini korumasını talep ediyorlar. Böylece 100 yıl önce

Lozan'da iki ülke herhangi bir Kürt delagasyonunun konferansa katılmasına ve kendi uluslarının kararları, istekleri hakkında konuşmasına izin vermeden, bir ulusun geleceğini tartışmaya açtılar. Bu tarih Kürtler için büyük derslerle doludur.

Lozan antlaşması ile uluslararası emperyalist güçler, kendi çıkarlarını merkeze alarak Kürdistan'ı fiili olarak dört parçaya bölmüş, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna onay vermişlerdir.

Bu anlaşmanın verdiği rahatlıkla ülkenin kurucu unsurları yok sayılmışlardır. 1924 Anayasası'nda Kürt, Kürdistan, Kürtçe'ye yer verilmemiş, yok sayılmış, inkar edilmiştir. Tüm vatandaşlar Türk kabul edilmiştir. Yüzüncü yılına girilen Lozan Antlaşması ile emperyalist güçlerin destek verdikleri dört devlet tarafından Kürdistan ve Kürtler yüz yıldır uluslararası kompolarla kısıpaca alınmışlardır.

Tarihçi Mehmet Bayrak: Lozan Antlaşması'ndan bu yana izlenen imha ve inkar siyasetiyle birbirleriyle çatıştırılan Kürt gençlerin artık tarihten dersler çıkarması gerektiğini, güç birliği yapmak Kürtler için kaçınılmaz, elzem ve zorunluktur, diyor.

Cemiyet-i Akvam, Lozan ve Kürtler

Cemiyet-i Akvam 1. Dünya Savaşı'nın ardından Paris Barış Konferansı'nda 25 Ocak 1919 yılında kurulması kararlaştırılan uluslararası kuruluş, Versay Barış Antlaşması'nın yürürlüğe girdiği 10 Ocak 1920'de İsviçre'nin Cenevre kentinde kuruldu. Bu cemiyet 26 yıl süreyle dünya milletlerine barış anlamında katkı sunmaya çalışmasına rağmen 2. Dünya Savaşı'nın çıkmasına engel olamadı. Savaş sonrası 18 Nisan 1946'da Cenevre'de toplanan konferans, 19. genel kurul toplantısıyla cemiyetin dağılmasına karar verildi.

İyi niyetle kurulan cemiyet kuruluş amacından saparak emperyalist güçlerin güdümüne girdi.

İngiltere Musul'un Irak'a dahil olması taraftarıdır. Sorun Lozan'da çözülemeyince İngiltere konuyu Cemiyet-i Akvam'a götürmüş, sorun İngiltere ve sömürgesi Irak lehine sonuçlandırılmıştır.

Ortadoğu'nun en kadim halklarından olan Kürtler bu cemiyet tarafından yok sayılmış ülkeleri olan Kürdistan'ın dört parçaya bölünmesine karşı sessiz kalmış, onaylamıştır.

Türk seküler kesimle Türk İslami kesimin Lozan'a bakışı aynı kapiya çıkıyor

İslam'i kesimden muhafazakar yazar, çizer, tarihçilere göre "Lozan Antlaşması 100 yıl süreli yapılan bir antlaşmadır. Bu antlaşmanın süresinin bitimi ile petrol, bor, doğalgaz gibi madenler başta olmak üzere madenlerimizi yer yüzüne çıkarıp işleyerek ve ihraç ederek gelişmiş ülkeler seviyesine yükseleceğiz, diye düşünüyorlar.

100 yıldır varlıkları inkar edilen, mal varlığına el konulan, başka diyarlara sürülen, dili, kültürü yasaklanan halkların lehine siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik, dil, vs

100 yıldır varlıkları inkar edilen, mal varlığına el konulan, başka diyarlara sürülen, dili, kültürü yasaklanan halkların lehine siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik, dil, vs bağlamında bazı iyileştirmelerin yapılması, bu halkların siyasi taleplerine cevap vermek akıllarının ucundan bile geçmiyor.

Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde yaşayan Türkler için, Batı Trakya'daki Türk azınlığı için, Irak'taki Türkmenler için ya da Filistin Halkı için talep ettikleri hakları kendi vatandaşları olan Kürt halkına hak görmüyorlar, yasaklıyorlar.

bağlamında bazı iyileştirmelerin yapılması, bu halkların siyasi taleplerine cevap vermek akıllarının ucundan bile geçmiyor.

Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde yaşayan Türkler için, Batı Trakya'daki Türk azınlığı için, Irak'taki Türkmenler için ya da Filistin Halkı için talep ettikleri hakları kendi vatandaşları olan Kürt halkına hak görmüyorlar, yasaklıyorlar.

Bugün Filistin halkının hamisi kesilenler, eğer Kürt halkının yerine Filistin halkı olsaydı onlara da Kürt halkına yapılanların aynısını yapacaklardı.

Kemalist, laik, seküler yazar, çizer, tarihçilere göre ise Lozan Antlaşması'nın süreli olmadığını Türkiye'nin petrol, bor, doğalgaz başta olmak üzere yer altı madenlerinin çıkarılmasını engelleyici herhangi bir madde veya düzenleme olmadığını görmek mümkün,

diyorlar.

Her iki kesime göre de "Söz konusu vatansa gerisi teferruatır" ülkenin asli unsuru olan Kürtler ve diğer azınlık hakları için aynı olumsuz şeyleri düşünüyorlar. Red, inkar asimilasyon!

Lozan bir başarı mı yoksa bir hezimet mi?

Bazı tarihçilere göre Lozan'a giden heyette ki başkan İsmet İnönü hariç hiç kimse bir zaferle Ankara'ya döndüğü kanaatinde değil.

Türk tarafının antlaşma görüşmelerinin İzmir'de yapılmasını taraflara teklif etti. Bu teklif Avrupalı muhatapları tarafından ciddiye alınıp üzerine görüşme bile yapılmadı.

Türkiye'nin Hatay dışında bugünkü sınırının çizildiği Lozan Antlaşması ile 1. Meclisin kabul ettiği haritada bulunan birçok toprak parçası kaybedilmiştir.

Başında İsmet İnönü'nün bulunduğu heyet Lozan'da 8 gün kaldıktan sonra Ankara'ya dönüyorlar. Ankara'daki 1. Meclis 1. Lozan toplantısında alınan kararları kabul etmiyor.

Mustafa Armağan: Lozan'daki konferans Osmanlı topraklarının bölüşülmesi için toplandı. Osmanlı topraklarının (4/5) beşte dördünün tapusu orada el değiştirildi.

Mısır, Sudan, Kıbrıs kaybedilir. Batı Trakya, Ege Adaları Uşi anlaşmasına dayanan sebeplerden dolayı Türkiye'nin kaybedildi, Musul, Kerkük, Hatay kaybedildi. Hatay daha sonraları ülke topraklarına katıldı. Musul, Kerkük'ün kaybedilmesinin faturası Şeyh Said isyanına kesildi. Bunlar gibi birçok toprak parçası kaybedilmiştir.

Yeni devlet kurduğunu iddia eden Kemalistler Osmanlı'nın emperyalist güçlerle yaptığı mali anlaşmaları kabul etmiş, Duyun-ı

Umumiye borçlarını kuruşuna kadar ödemişlerdir.

Prof. Dr Mustafa Budak 99 soruda Lozan adlı kitabında “Hiç şüphesiz dünyada sahip olduğu Müslüman sömürgeler itibariyle İngiltere için bir tehdit unsuru olan Hilafetin ilgasının da bu onayın gerçekleşmesinde etkisi bulunmaktaydı” tespitinde bulunur.

Lozan'daki görüşmeler sert bir şekilde 1. Mecliste eleştirilmiştir. Bir anlaşmaya varılması halinde dahi meclisin antlaşmayı onaylaması zor görünüyordu. Çünkü muhalefet çok güçlüydü. Gerekirse meclise zorla seçim kararı aldırılabilirdi söz ediliyor. Meclise seçim kararını (2/3) üçte iki çoğunluk yerine basit çoğunlukla seçim kararı alındı. Muhafız vekiller tasfiye edilerek istedikleri gibi oluşturdukları 2. Meclise Lozan Antlaşması'nı kabul ettirmişlerdir

Lozan ve Kürtler'in talihsizliği

İslami yönetimi altında bilinen en eski Kürt hanedanları (10 - 12 yüzyıllar) Hasnaviler, Mervaniler, Revvadiler, Şeddadiler, Selahaddin Eyyubi tarafından kurulan Eyyubilerdir.

1514 Çaldıran Savaşı ile Kürtler Osmanlılarla ittifak yapmışlardır. Onlarca beylikler, hanedanlıklar, prenslikler, emirlikler kurmuşlardır.

Tarihin talihsizliği bakki em-

peryalist güçlerin SSCB'ye (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) karşı kurdurdukları Türkiye'nin esareti altına girmişlerdir.

Tarihçi Mustafa Armağan'ın söylemiyle “Lozan'da devlet olma icazeti alındı”.

Kürtler 100 yıldır icazetle kurulan bu devlete karşı direniyorlar.

Lozan ve Kürt Diasporası

Kürtler açısından emperyalist ve sömürgeci bir paylaşım antlaşması olan Lozan Antlaşması'nda Kürt milletinin temsilcileri olmamasına rağmen Kürt milletinin yüzyıllık kaderi belirlendi.

17 Mayıs 1639 Osmanlı İmparatorluğu ile Safevi (İran) arasında imzalanan Kasr - ı Şirin Antlaşması ile Kürdistan toprakları ikiye daha sonra Lozan Antlaşması ile dört parçaya bölünen Kürdistan'ın topraklarının bir kısmını da içine alan suni iki yeni devlet (Irak, Suriye) kuruldu.

Kürt halkının bugünkü bölünme ve parçalanmasının, siyasal, sosyal ve insani haklarının gasp edilmesinin temelinde uluslararası müdahaleler ve komplolar yatıyor.

Günümüzde Kürtler bu uluslararası müdahale ve komplo antlaşması olan Lozan'a karşı uluslararası bir siyasi ve hukuki mücadele ile cevap vermek için çalışıyorlar.

Kürt diasporası, Kürdi siyasi partiler, sivil toplum örgütleri,

aydın, akademisyen vs diplomasi, lobi çalışmaları, uluslararası konferanslar, sempozyumlar düzenliyorlar.

BM (Birleşmiş Milletler), AB (Avrupa Birliği) AK (Avrupa Konseyi) gibi uluslararası kurumlar nezdinde çalışmalar yürütüyorlar.

Kürt Diaspora Konfederasyonu (DİAKURD) Lozan Antlaşması'nın 100'üncü yılında “Kürt halkının ihlal edilen selfdeterminasyon hakkının uygulanması için” Türkiye Cumhurbaşkanlığı'na yaptığı başvurudan yanıt alamadığı için uluslararası hukuk yollarına başvuruda bulunduğunu açıklamıştır.

Kürdistan meselesini dünya kamuoyunun gündemine taşımaya çalışıyorlar.

Sonuç olarak Lozan Antlaşması Ortadoğu'da emperyalizmin bölgesel çıkarlarına göre imzalanmıştır. Emperyalizmin dünyayı “Yeni Dünya Düzeni” ile dizayn ettiği 1. Dünya Savaşı (paylaşım savaşı) sonrası Lozan Antlaşması Ortadoğu ülkelerinin sınırlarını cetvelle çizerek Ortadoğu'nun kadim halkı olan Kürtler'in ülkesi Kürdistan'ı dörde bölerek Kürdistan sorununu Ortadoğu'ya miras olarak bırakmıştır.

Ortadoğu'da barış ortamının sağlanması isteniyorsa Kürdistan sorunu BM, AB, AK gibi uluslararası kurum ve kuruluşlar gözetiminde demokratik yollarla çözülmelidir.

“Em aliyên ku li jêr îmze kirine, encamên ku di Konferansa Kurd û Kurdistanê ya di 100. Salvegera Peymana Lozanê da ku me li Amedê li dar xist, bi rêzdarî bi raya giştî ra parve dikin.”

PEYMANA LOZANÊ QEDIYAYE

Karê lezgîn ew e ku makezagonek nû ku hebûna gelê kurd nas bike, bê çêkirin

Îsal 100 saliya Peymana Lozanê ye!

Sed sal di ser şerê dewletên emperyalîst û konyalîst ra derbas bûn, piştî şerê parçekirinê, bi hev ra lihevkirinek kirin, Kemalîstan jî tev lê kirin, îradeya gelê me paşguh kirin û Kurdistan kirin çar parçe. Navê Peymana Lozanê ya 24ê Tîrmeha 1923yan ji bo gelê tê wateya tarîtiyê, qelîam û zil-mên bêdawî. Em Peymana Lozanê ya ku gelê me tê da nayê temsîlkirin û îradeya wî tê paşguhkirin nas nakin û kesên ku ev peyman îmze kirine û bi cih anîne bi tundî şermezar dikin.

Peymana Lozanê, tenê netewa Kurd ji mafên rewa yê netewî yê demokratîk û îmkanên dewletbûnê bêpar nehişt. Her wiha li Rojhilata Navîn tovê dijminatî û nefretê reşand û bû sedema sedsaleke bêistîqrar, şer û pevçûnan.

Kemalîstên ku di dema perçebûna Împaratoriya Osmanî da bi navê biratiya olî piştgirî ji Kurdan xwestin, diyar kirin ku dewleta ku were avakirin wê bibe dewleta hevpar a tirk û kurdan û diyar kirin ku ew li Lozanê nûnertiya tirk û kurdan dikin, piştî îmzekirina Peymana Lozanê yekser hemû gotinên xwe ji bîr kirin. Mafên zimanî ên ku di xalên 38-39 ên Peymana Lozanê da hatine diyarkirin jî pêk neanîn. Hikûmeta Enqereyê ku bi Peymana Lozanê hebûna wê bi fermî hatibû naskirin, piştî sê mehan di 29ê Cotmeha 1923yan da komarê ragihand. Daxuyaniya Komarê red û înkara li hemberî gelê kurd rewa kir û fermî kir. Komara Tirkiyeyê li ser bingehê monîst û nijadperestî, li ser bingehê tirkbûnê hat avakirin û guhneda pêkhateya pirneteweyî, pirçandî, pir olî ya erdnîgariya ku li ser hatiye avakirin.

Di makezagona 1924an da têgîneke hemwelatîbûnê ku hebûn, ziman û çanda gelê Kurd înkare dike û her kesên li Tirkiyeyê dijî weke Tirk dihesibîne, hat bi çêkirin. “Takrîr-î Sûkûn” a di sala 1925an da derket û “Plana Îslahatê ya Rojhilat” ku pişt ra bi dizî hat amadekirin û bicihanîn, bûn bingeha rejîmên leşkerî, Mufetîşên Giştî û sîstema Rewşa Awarte ku wê sedsalekê li Kurdistanê bidome. Zimanê Kurdî bi fermî qedexa kir, ji xwe ra kir

armanc ku li Kurdistanê kurdan tune bike, ji bo ku bigihêje vê armancê qetlîamên girseyî pêk anî.

Rejîma Kemalîst di sala 1921ê da li Koçgirî, di sala 1925an da li herêma şerê Şêx Seîd, di sala 1928-30an da li Agirî, li Zîlan û di sala 1938an da li Dêrsimê, bi her cure rê û rêbazan û bi komkujiyan serîhildan û berxwedana gelê Kurd a ji bo azadiya neteweyî tepeser kir. Siyaseta qirkirina çandî ya ku sed sal dom kir, li dijî ziman û çanda Kurdî meşand.

Ev polîtîkaya standartkirina nijadperestî sed sal in ku weke stratejiyeye dewletê bi şikl û amûrên cuda tê domandin, lê cewhera wê neguheriye.

Îro jî êrîşên li dijî destkeftiyên gelê me yê li Herêma Federal a Kurdistanê û Xweserîya Rojava berdewam dikin. Li Bakurê Kurdistanê îradeya gelê me tê desteserkirin û ji bo rêveberiyên herêmî qeyûm tên tayînkirin, partiyên Kurdistanî di bin gefa girtinê da ne, li dijî kadroyên siyasî operasyonên bênavber tên meşandin, polîtîkaya tecrîdê ya tund a ku her cure yasayan binpê dike, tê meşandin.

Tevî vê yekê jî têkoşîna gelê me ya ji bo azadiya neteweyî bênavber dewam kir û ji niha û pê ve jî wê bi heman biryardariyê bidome.

Gelê me tevî hemû êrîş û komkujiyan li çar parçeyan têkoşîna xwe ya azadiyê ya netewî domand, didomîne. Gelê me li başûrê Kurdistanê ji sala 2005an ve bûye xwedî statuyeye federal. Li başûrê rojavayê Kurdistanê gelê Kurd di rêya azadiyê de li ber firsendên girîng e. Parastin û pêşxistina destkeftiyên her du beşan û dîrketina ji pevçûnên navxweyî pir girîng e.

Gelê me di têkoşîna rizgariya netewî ya Rojhilat û Bakurê Kurdistanê da mewziyên girîng bi dest xistiye. Ji bo ku têkoşîna van her du parçeyan bi destkeftiyên biqede, avakirin û berfirehkirina tifaqa neteweyî erk û berpirsariyeye bingehîn e.

Li aliyê din nêzîkatiya înkare û asimîlasyonê ya li dijî Kurdan ne tenê zereke mezin da gelê Kurd, pêvajoya demokratîkbûna Tirkiyeyê jî ji vê ferasetê bandoreke neyînî dît. Her cara ku dewleta Tirk li dijî Kurdan tundiye pêk anî, bandor û wesayeta artêşê

ya li ser siyasetê zêde bû, pêla şovenîzmê bilind bû. Vê rewşê rê li ber pêşketina Tirkiyeyê ya ber bi civakeke nûjen ve girt. Ji ber van sedeman, artêşa Tirk her deh salan carekê bi darbeyeke leşkerî desthilatdarî digirt.

Dewleta Tirk jî hemû serhildanên Kurdan ji bo şikandina muxalefeta xwe bi kar anî. Li Tirkiyeyê rê li pêş pêşketina tevgera demokratîk û rêxistinbûna civakê girt. Ev jî bû sedem ku li Tirkiyeyê desthilata siyasî bibe otorîter, rabûna nijadperestî û zidbûna civakî zêde bibe.

Di vê nuqteyê da Tirkiye ji ber siyaseta xwe ya tundî û pevçûnê ya li dijî Kurdan ketiye krîzeke piralî û kûr. Binyada aborî hilweşiyaye, sîstema siyasî hatiye astengkirin, di nixê exlaqî da fesadiyeke mezin heye.

Tenê di 40 salên dawî da ji ber şer û pevçûnan 4 trîlyon dolar hatiye xerckirin. Çavkaniya mezin a mijara gotinê ji bo şer, çek û şîdetê hatiye xerckirin. Çavkaniya navborî ji dahata neteweyî ya Tirkiyeyê ya salane pênc qatan zêdetir e.

Çaresernekirina pirsgrêka Kurd hem li Tirkiyeyê hem jî li Rojhilata Navîn bêstîqrariya siyasî kûrtir dike. Tecrûbeya sed salan nîşan dide ku heta pirsgrêka Kurd bi rêyên aştiyane û li ser esasê wekhevîyê neyê çareserkin, li herêmê aşî, aramî û dewlemendî pêk nayê. Çareseriya pirsgrêka Kurd li Tirkiye û herêmê bûye mifteya aşî û aramiyê.

Divê neheqiya dîrokî ya sedsalî li ser gelê Kurd

bi dawî bibe.

Wek her gelî mafê gelê Kurd jî heye ku li welatê xwe bi azadî û bi rûmet bijî. Ev maf bi hiqûqa gerdûnî ya navneteweyî ra tevdigere û ji bo aştiyê mayînde şertekî pêwîst e.

Di vê astê da rejîma monist a dijî kurd ku li ser înkara kurdan hatîye avakirin êdî nameşe.

Avakirina sîstemek piranîparêz, nenavendî û demokratîk li gorî binyada Tirkiyeyê ya pirnetew, pirçand, pirol û bawerî îhtîyacekî mezin e.

Ev jî berî her tistî bi çêkirina makezagonek ku tê wateya peymanek civatî mumkun e.

Divê bi tevayî mafên gelê kurd ên netewî demokratîk bîn garantîkin.

Di makezagona nû ya ku dê bê çêkin da;

-Divê hebûn û nasnameya gelê kurd bi fermî bê nasîn,

-Divê zimanê kurdî ji bexçê zarokan heta zanîngehê wek zimanê perwerdeyê bê qebûlkin û wek zimanê fermî digel tirkî bê nasîn;

-Divê zemînek demokratîk bê avakirin ku rê li ber kurdan veke da karibin bi navên kurd Kurdistanê bi azadî xwe bi rêxistin bikin û xwe îfade bikin;

-Divê sitatuyek bo gelê kurd bê dayîn ku karibe li Kurdistanê xwe bi rêvebibe.

-Divê navên bi kurdî yên gund, bajar, cihên tarîxî ku li Kurdistanê hatine guherîn bêne îfade kirin;

-Divê cihê gorê kesayetên kurd ku dewlet ve-dişêre bêne dîyarkirin;

-Bi vî awayî divê jîyana gelê kurd bi gelên din ra bi şeklê wekhev, azad û birûmet bi awayek qanûnî û civakî bê parastin.

Divê zihnîyeta înkâr û zilmê ya ku li hember gelên kurd, ermenî, Asûrî-Suryanî, Keldanî, ereb, azerî, tirkmen û dîn-bawerîyên wek Elewî-Sunî, Xiristîyan, Mûsewî Êzdîyên li Kurdistanê dijîn, tê meşandin bi dawî bibe. Cudahîyên etnîkî, dînî û çandî yên civata Kurdistanê divê wek dewlemendîyê di makezagonê da cih bigirin.

Ji bo pêkanîna vê erka pêşîn a aktoren sîyasî yên kurd e. Divê bê zanîn ku azadî nayê bexşkirin, bo vê pêwîstî bi stratejîya tekoşînek modern heye.

Mifteya azadîya netewî bo gele kurd tifaqek berfireh, diyalog û hevkarî ye. Divê em jibîr nekin ku gelê kurd, ji ber tunebûna tifaqa netewî sed sal berê mafê netewî li Lozanê wenda kir. Em bi sîyaseta avakirina tifaqa netewî, zêdekirina dostan û kêmkirina dijminan dikarin sed sala 21ê kar bikin. Sîyaseta kurd, bi van polîtîkayan dikare astengîyên li hember azadîya netewî rake, firsetan bikar bîne û Peymana Lozanê bê tesîr bike. Em bang li dewletên wek Brîtanya û Fransayê dikin ku di destpêka sedsala çûyî da bi peymana Lozanê ya 1923yan Kurdistanê perçekirin, kurdan bêstatu hiştin, dawî li vê neheqîya dîrokî binin.

Em bang li NY, Konseya Ewropatê, YE û sazîyên navnetewî yên din dikin ku piştgirî bidin tekoşîna gelê me ya dîyarkirina çareserîya xwe û neheqîya Lozanê.

Gelê kurd dixwaze bi gelên herêmê yên tirk, faris û ereb ra bi awayek wekhevî sed sala bê bijî. Ji red û înkârê ra dibêje na, jibo afirandina şertên jîyana bi awayê naskirina biwelat, bi nasnameya netewî û zemînek wekhevîya sîyasî, sitatuya erdnîgarî tekoşîn dike.

Banga me ji dewleta tirk ra eve; sîstema li ser înkara kurdan hatîye avakirin nadome. Sîstema niha tenê bi neheqîyên mezin ên li ser kurda nemaye, jîyanê ji gelê tirk ra jî kiriye ceznime. Hatîye îsbatkirin heta ku gele kurd azad nebe, gele tirk jî azad nabe. Werin li cihê sîyaseta şer û înkârê, em jibo çareserîya meseleya kurd a aşîyane û demokratik destpêkek nû bikin. Werin em hêz û çavkanîyên xwe ji şer û pevçûnan ra na, ji makezagonê nû ku îmkana bi hev ra jîyaneke azad, birûmet û wekhev dide gelen kurd, tirk û yên din ra seferber bikin.

Ev mumkun e.

Em ê tev bi hev ra bi ser bikevin.

18/09/2023

PARTÎYA AZADÎ

Partiya Herêmên Demokratîk (PHD)

Partiya Komunist a Kurdistanê (KKP)

Partiya Sosyalis a Kurdistanê (PSK)

Partiya Însan û Azadîyê (PÎA)

Kongreya Civaka Demokratîk(KCD)

Partiya Kesk a Çep (PKÇ)

“Biz, aşağıda imzası olan partiler, Diyarbakır’da düzenlediğimiz Lozan Antlaşmasının 100. Yılında Kürtler ve Kürdistan Konferansında vardığımız sonuçları saygıyla kamuoyuyla paylaşıyoruz.”

LOZAN ANTLAŞMASI MİADINI DOLDURMUŞTUR

Acil görev Kürt halkının varlığını tanıyan yeni bir anayasa yapmaktır

Bu yıl Lozan Antlaşmasının 100. Yılı!

1. Paylaşım savaşının ardından, emperyalist devletler ile sömürgecilerin aralarında uzlaşıp Kemalistleri de katarak, halkımızın iradesini hiçe sayıp, Kürdistan’ı dörde parçalamalarının üzerinden yüz yıl geçti. 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması, halkımız için karanlığın, sonu gelmeyen baskı, soykırım ve zulümlerin adıdır. Halkımızın temsil edilmediği ve iradesinin yok sayıldığı Lozan Antlaşması’nı tanımıyoruz ve bu antlaşmayı imzalayıp uygulayanları şiddetle kınıyoruz.

Lozan Antlaşması sadece Kürt milletini meşru ulusal demokratik haklarından ve devlet imkanından mahrum etmekle kalmadı. Aynı zamanda Ortadoğu’da düşmanlık ve nefret tohumlarını ekerek yüz yıllık bir istikrarsızlık, savaş ve çatışma dönemine yol açtı.

Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılma sürecinde din kardeşliği adına Kürtlerin desteğini isteyen, kurulacak devletin Türklerin ve Kürtlerin ortak devleti olacağını söyleyen, Lozan’da Türkleri ve Kürtleri temsil ettiğini ifade eden Kemalistler Lozan Antlaşması’nın imzalanmasından hemen sonra bütün sözlerini unuttular. Lozan Antlaşması’nın 38-39. maddelerinde yer alan dil haklarını bile yerine getirmedi. Lozan Antlaşması’yla varlığının resmen tanınmasını sağlayan Ankara hükümeti, üç ay sonra 29 Ekim 1923’te cumhuriyeti ilan etti. Cumhuriyetin ilanı Kürt halkına karşı ret ve inkârı yasalılaştırarak resmileştirdi. Türkiye Cumhuriyeti, üzerinde kurulduğu coğrafyanın çok uluslu, çok kültürlü, çok dinli yapısı yok sayılarak, Türklük temelinde tekçi ve ırkçı bir temelde kuruldu.

1924 yılında yapılan anayasa Kürt halkının varlığını, dilini ve kültürünü inkâr eden, Türkiye’de yaşayan herkesi Türk sayan bir vatandaşlık kavramı getirdi. 1925 yılında çıkarılan “*Takrir-i Sükûn*” ve peşinden gizlice hazırlanıp uygulamaya koyulan “*Şark Islahat Planı*” ise Kürdistan’da yüzyıl devam edecek askeri rejimlerin, Umumi Müfettişliklerin, OHAL sisteminin temelini oluşturdu. Kürt dilini resmen yasakladı, Kürdistan’ı Kürtsüzleştirme hedefini önüne koydu, bu amacını gerçekleştirmek için toplu kıyımlar gerçekleştirdi.

Kemalist rejim, Kürt halkının 1921 Koçgiri’de, 1925 Şeyh Said, 1928-30 Ağrı, Zilan, 1938 Dersim’de ulusal özgürlük için başkaldırı ile direnişlerini katliamlar dahil her türlü yol ve yöntem kullanarak bastırdı. Kürt dili ve kültürüne karşı yüz yıl devam eden bir kültürel soykırım politikası uyguladı.

Bu ırkçı tek tipleştirme siyaseti devlet stratejisi ola-

rak, yüz yıl boyunca farklı biçimler ve araçlar kullanılarak sürdürülmüş ama özü değişmemiştir.

Bugün de Kürdistan Federe Bölgesi ile Özerk Rojava’da halkımızın kazanımlarına karşı saldırılar devam ediyor. Kuzey Kürdistan’da halkımızın iradesi gasp edilerek yerel yönetimlere kayımlar atanıyor, Kürdistan partileri kapatılma tehdidiyle kısıpaca alınıyor, siyasi kadrolara karşı kesintisiz operasyonlar sürdürülüyor, her türlü hukuku hiçe sayan katı bir tecrit politikası uygulanıyor.

Buna karşın halkımızın ulusal özgürlük mücadelesi kesintisiz devam etti, bundan sonra da aynı kararlılıkla devam edecek.

Halkımız dört parçada ulusal özgürlük mücadelesini bütün saldırı ve katliamlara rağmen aralıksız sürdürdü, sürdürüyor. Kürdistan’ın Güney parçasında halkımız 2005 yılından bu yana federal bir statüye kavuşmuş durumdadır. Kürdistan’ın Güneybatısında Kürt halkı özgürlük yolunda önemli fırsatların eşliğinde bulunuyor. Her iki parçadaki kazanımları koruyup geliştirmek ve iç çatışma ortamlarından uzak durmak hayati düzeydedir.

Doğu ve Kuzey Kürdistan’da da halkımız ulusal kurtuluş mücadelesinde önemli mevziler kazandı. Bu iki parçadaki mücadeleyi kazanımlarla sonuçlandırmak için ulusal ittifakı kurmak ve büyütmek temel bir görev ve sorumluluktur.

Öte yandan Kürt karşıtı inkâr ve asimilasyon anlayışı sadece Kürt halkına büyük zararlar vermekle kalmadı, aynı zamanda Türkiye’nin demokratikleşme süreci de bu anlayıştan olumsuz yönde etkilendi. Türk devleti Kürtlere karşı şiddete başvurduğu her dönemde ordunun siyaset üzerindeki etki ve vesayeti arttı, şovenizm dalgası yükseldi. Bu durum Türkiye’nin çağdaş bir toplum olma yönündeki ilerleyişini engelledi. Bütün bu nedenlerle Türk ordusu her bir on yılda askeri darbe gerçekleştiren yönetimlere el koydu.

Türk devleti aynı zamanda bütün Kürt başkaldırıları kendi muhalefetini ezmek için kullandı. Türkiye’de demokratik hareketin gelişmesi ve toplumun örgütlenmesinin önünü kesti. Bu ise Türkiye’de siyasal yapının otoriterleşmesine, ırkçılığın yükselmesi ve toplumsal kutuplaşmanın artmasına neden oldu.

Gelinen aşamada Türkiye izlediği Kürt karşıtı şiddet ve çatışma politikası nedeniyle çok yönlü ve derin bir krize girmiştir. Ekonomik yapı iyice çökmüş, siyasal sistem tıkanmış, ahlaki değerlerde büyük bir yozlaşma söz konusudur.

Sadece son 40 yıldaki çatışmalı ortamdan dolayı 4 trilyon dolar para harcanmıştır. Söz konusu dev kaynak savaş, silah ve şiddet anlayışı için tüketilmiştir. Söz konusu kaynak Türkiye'nin yıllık milli gelirinin beş katından daha büyüktür.

Kürt meselesinin çözümsüzlüğü hem Türkiye hem de Orta Doğu'da siyasi istikrarsızlığı derinleştirmektedir. Yüz yıllık deneyler gösteriyor ki Kürt meselesi barışçıl ve eşitlik temelinde çözülmediği sürece bölgede barış, istikrar ve refah sağlanamaz. Türkiye ve bölgede Kürt meselesinin çözümü barış ve istikrarın anahtarı durumuna gelmiştir.

Kürt halkına karşı yüzyıllık tarihi haksızlık artık son bulmalıdır.

Her halk gibi Kürt halkının da kendi ülkesinde özgür ve onurlu bir şekilde yaşama hakkı vardır. Bu hak uluslararası evrensel hukuka uygundur, kalıcı barış için olmazsa olmaz bir koşuldur.

Gelinen aşamada Kürt halkının varlığının inkârı üzerine kurulu, Kürt karşıtı tekçi rejim miadını doldurmuştur.

Türkiye'nin çok uluslu, çok kültürlü, çok dinli ve inançlı yapısına uygun çoğulcu, ademi merkezizetçi, demokratik bir sistemin kurulması yakıcı bir ihtiyaç halini almıştır.

Bu ise her şeyden önce yeni bir toplumsal sözleşme anlamına gelen yeni bir anayasa yapımı ile mümkündür.

Kürt halkının millet olmaktan kaynaklanan ulusal demokratik hakları bir bütün olarak güvence altına alınmalıdır.

Yapılacak yeni anayasada;

-Kürt halkının varlığı ve kimliği resmen tanınmalı,

-Kürt dili anaokulundan üniversiteye kadar eğitim dili olarak kabul edilmeli ve Türkçenin yanı sıra ikinci resmi dil olarak tanınmalı;

-Kürtlerin, Kürt ve Kürdistan isimleriyle özgürce örgütlenmeleri ve kendilerini ifade etmelerinin önünü açan demokratik bir zemin oluşturulmalı;

-Kürt halkına, Kürdistan'da kendi kendisini yönetmesine imkân verecek bir statü tanınmalıdır.

-Kürdistan'da ismi değiştirilen yerleşim birimlerinin, coğrafik ve tarihi yerlerin Kürtçe isimleri iade edilmeli;

-Mezarları yok edilen ya da gizlenen tarihi Kürt şahsiyetlerin mezar yerleri açıklanmalıdır;

-Böylece Kürt halkının diğer haklarla bir arada, eşit, özgür ve onurlu bir şekilde yaşaması yasal ve toplumsal güvence altına alınmalıdır.

Kürdistan'da yaşayan Kürt, Ermeni, Asuri-Süryani, Keldani, Arap, Azeri, Türkmen halklara; Alevi-Sünni, Hıristiyan, Musevi, Ezdi gibi din ve inanç kesimlerine karşı izlenen inkârcı ve baskıcı anlayış son bulmalı. Kürdistan toplumundaki etnik, dini, kültürel farklılıklar ve çoğulculuk bir zenginlik olarak anayasal güvenceye kavuşmalıdır.

Bunun için ilk görev Kürt siyasi aktörlerine düşmektedir. Bilinmelidir ki özgürlük bahşedilmez, bunun için çağa uygun bir mücadele anlayışı ve ulusal stratejiye ihtiyaç var.

Bugün Kürt halkı için ulusal özgürlüğün biricik anahtarı geniş kapsamlı bir ulusal birlik, diyalog ve dayanışmadır. Unutmayalım ki Kürt halkı, yüz yıl önce esas olarak ulusal ittifak kuramadığı için Lozan sürecinde kaybetti. Yaşadığımız 21. Yüz yılı; ulusal ittifakı kuran, dost halkasını genişletip düşman halkasını daraltan politikalarla kazanabiliriz. Bu politikalarla Kürt siyaseti, ulusal özgürlüğün önündeki engelleri aşip fırsatları kullanabilir ve Lozan Antlaşmasını hükümsüz kılabilir.

Geçen yüzyılın başında Kürdistan'ın ikinci defa parçalanıp Kürt halkının statüsüz bırakılmasında önemli rol oynayan ve Lozan 1923 Antlaşmasını imzalayan başta Britanya ve Fransa olmak üzere imzacı devletleri Lozan Antlaşması ile Kürt halkına dayatılan tarihi haksızlığa son vermeye çağırıyoruz.

BM, Avrupa Konseyi, AB ve diğer uluslararası kurumları halkımızın Kendi Kaderini Tayin Etme ve Lozan cenderesini aşma mücadelesine destek vermeye davet ediyoruz.

Kürt halkı önümüzdeki yüz yılı, başta, Türk, Fars, Arap halkları olmak üzere bölge halklarıyla her alanda eşitlik hukuku temelinde birlikte yaşamak istiyor. Ret ve inkâr sürdürülerek değil, ülkesiyle, ulusal kimliğiyle tanınarak ve eşit siyasi, coğrafik statüye dayalı zeminde birlikte yaşam koşullarının yaratılması için mücadele veriyor.

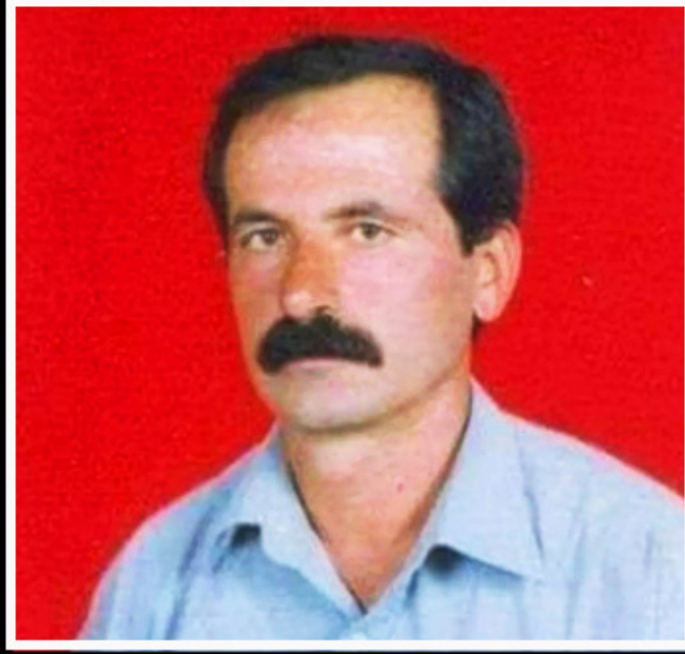
Türkiye devletine de çağrımız şudur; Kürt halkının inkârı üzerine kurulan mevcut düzen sürdürülemez. Mevcut düzen sadece Kürtlere büyük haksızlıkları reva görmekle kalmamış, Türk halkına da yaşamı cehenneme çevirmiştir. Kürt halkı özgürleşmeden Türk halkının da özgürleşmeyeceği deneyimlerle sabittir. Gelin savaş ve inkâr siyaseti yerine Kürt meselesinin barışçıl ve demokratik çözümü için yeni bir başlangıç yapalım. Enerjimizi ve kaynakları savaş ve çatışmaya değil, Kürtlerin, Türklerin ve öteki hakların özgür, onurlu ve eşitlik temelinde bir arada yaşamasına imkân veren yeni bir anayasa için seferber edelim.

Bu mümkündür.

Hep birlikte başarabiliriz.

18/09/2023

PARTÎYA AZADÎ
DEMOKRATİK BÖLGELER PARTİSİ (DBP)
KÜRDİSTAN KOMÜNİST PARTİSİ (KKP)
KÜRDİSTAN SOSYALİST PARTİSİ (PSK)
İNSAN VE ÖZGÜRLÜK PARTİSİ (PIA)
DEMOKRATİK TOPLUM KONGRESİ (DTK)
YEŞİL VE SOL PARTİ (YSP)

Mehmet Topal yoldaşımızı sonsuzluğa uğurladık

Bir süredir yakalandığı amansız hastalıkla mücadele eden Mehmet Topal yoldaşımızı 11 Ekim 2023 tarihinde sonsuzluğa uğurladık. Yoldaşımızı son yolculuğunda ailesi, sevenleri ve yoldaşları yalnız bırakmadı.

Devletin işkencehanelerinden geçmiş, yıllarca zidanalarda tutsak tutulmuş, faşizme, devlete boyun eğmemiş Mehmet Topal yoldaşımız vücudunu esir alan hastalığa karşı yenik düştü. Bu hastalığa karşı da amansız bir şekilde mücadele eden yoldaşımızdan hep iyi haberler alıyorduk ama son haber bizi yani yoldaşlarını derinden üzmüştür.

Mehmet Topal yoldaşımız, THKO Mücadele Birliği ile devrimci mücadeleye başladı. Doğanşehir Balas işçilerinin mücadelesinde ön saflarda yer aldı. 12 Eylül darbesi dönem-

lerinde mücadeleden geri durmayan yoldaşımız Doğanşehir'in Hudut köyündendir. Yoldaşımızın köyü TKEP / KKP örgütlülüğünün en güçlü olduğu Malatya, Adıyaman, Antep üçgeninde yer alması nedeniyle devrimci mücadele açısından stratejik öneme sahipti. TKEP / KKP örgütlülüğü içerisinde yıllarca yer alan yoldaşımız ayrışma sonrası KKP saflarında örgütlü mücadeleyi bugüne kadar sürdürdü. Yaşamını yitirdiği bu güne kadar da KKP Malatya il yönetimi üyesiydi.

Yoldaşımızı sonsuzluğa uğurladık ama bize büyük bir devrimci mücadele mirası bıraktı.

Yoldaşımızın mücadelesi mücadelemizdir.

Anısını mücadelemizde yaşatacağız...

Kürdistan Komünist Partisi – KKP

SOSYALİST MEZOPOTAMYA

*Kürt halkı Lozan Antlaşması'nı tanımadı tanımalı demek önemli ama kendi başına yeterli değil. Ve Lozan meselesine 100 yıl önceki gibi bakamayız çünkü değişen sosyoloji ve politik gelişmeler var. İki Kürdistan parçasında Lozan kısmen aşıldı. Bütün baskı ve katliamlara rağmen Kürt halkı mücadelesini aralıksız sürdürdü ve önemli kazanımlar elde etti. Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile Özerk Rojava halkımızın 150 yıllık mücadelesinin en önemli kazanımlarıdır. Türk siyaseti "Sevr'i yırttık" dedi, diyor. Sevr'i nasıl aştıklarını özetledik yazıda. Kürtler ise Lozan Antlaşması'nı yırtma yolunda önemli adımlar attılar. İki parçada resmi ve fiili federasyon hatta konfederal yapılar var. Ulusal birlikle iki federal yapının korunup geliştirilmesi esas alınırsa Lozan Antlaşması'nda açılan gedik derinleştirilebilir. Şimdi görev açılan geldiği büyütme ve Kuzey'e doğru genişletme. Kuzey Kürdistan ve Doğu Kürdistan'ın kendi kaderini tayin hakkı mücadelesinde; statünün elde edilmesi, Anayasa'da Kürt varlığının tanınması gibi önemli hedefler önümüzde duruyor. Dolayısıyla Kuzey Kürdistan somutunda, Lozan'ı aşmada çözümün bir yönü Kürtlerin coğrafik statü kazanarak Türklerle eşit siyasi statüye ulaşmalarıdır. Yani Kürtler arası birliğin sağlanması, ortak ve ulusal bir stratejinin belirlenmesi Ve Kürt sorununun demokratik ve barışçıl çözümü için mücadelenin birlikte geliştirilmesi. Bu konuda Kürt Özgürlük ve Demokrasi İttifakı'nın 17 Eylül'de düzenlediği Lozan Antlaşması konulu Konferans sonuç bildirisi ne istiyoruz neyi nasıl yapacağımıza ilişkin önümüze bir yol haritasını koydu.

(Sinan ÇİFTYÜREK)